

Eusebio Erkiaga

BATETIK BESTERA

Fitxategi hau “liburu-e” bildumako alea da,
liburu elektronikoen irakurgailurako prestatua.

Liburu gehiago eskuratzeko:

<http://armiarma.com/liburu-e>

Iturria: *Batetik bestera*, Eusebio Erkiaga. Itxaropena,
1962

<http://klasikoak.armiarma.com>

Egileari buruzko informazioa:

<http://zubitegia.armiarma.com/?i=338>

*Mertxe, ene emazte onari,
maitetasunez ESKEIÑIA.*

Egilleak

LENENGO ZATIA

Gauaren isiltasuna urratu zan, bapatean. Deadar eta txilioak entzun ziran Latseta aldean, larriak, esturazkoak. Batez bere, emakumeen oiua ziran, aidean durunda zoli eta samingarria egiten ebenak.

-Sua! Sua dago...

Gauerdia igarorik zan, nunbait bere, eta kaleetan ez ebillen iñor. Aldaba-otsak asi ziran gerotxuago eta banaka banaka leioak eta balkoietako ateak edegiten zituen.

-Nundik nora ete dabiltz gau-jagolak, erriko isere-nuak? -galdegin eban Martak, txiribogin andreak-. Leentxuago emen ikusi ditugu baiña... Bestelako gau-jagolak.

-Atetaren batean egongo dira lo -erantzun eutsan auzoko batek.

-Orreekaitik, eleizea bera bere, ostuta eroango leukie gauren batean.

-Astunegia ezpalitz.

-Ori esan ba.

-Martanean oraintsu egon baldin ba dira...

-Ez da edozelakoa, gero, Martaneko mama gozoa.

Eta gonadunen erretolika au zelanbait eragotzi guraz, edo beintzat eten nairik, baita Martak berak, argi ta garbi esan bere:

-Martak ez daki iserenuen ibilleren barririk.

Etxe zaar batek ziarduan su ta gar. Ba zituan gitxienez bost jagimailla edo pisu, beetik goiraiño.

Ez egoan urian, alako su eta erretura ikaragarririk zegaz itxungi. Alan bere, ez zan ori okerrena. Etxea, ez zan bakarra; etxasail bateko muturra besterik ez zan. Aren ondoan ba egozan amasei bat etxe, kaleko guztiak, eskuaren alde aretatik.

Jendea asi zan batu eta batu, inguruetakoak batez bere.

-Sakristaua bere, lo ete dago ba, kanpairik ez jote-ko?

-Ez dozu ori bapere mirari. Ezkonbarria da-ta.

-Ez diñozu guzurrik. A, oraindiño, lenengo loaren asieran egongo da, bear bada.

-Zer darabille eurok! -esan eutsen asarrez, leen ezagutu dogun Marta eperdizabalak-. Ezbearra euki begien aurrean, eta alan ta guzti bere, maliziazko berba nasaiak ao-miiñetan.

Asi ziran, ostera, kanpai astunak torre zaarrean eta orduan agertu ziran erriko lagunak kaleak betean, goitik eta beetik, iparraldetik eta egoetik.

-Nun dago Anton Okaran? -dei egin eban alkatetik, orduantxe kafetxetik urtenaz, zigarro galanta ezpanetan ebala.

-Ementxe dabil, alkate jauna -erantzun eutsen albotik.

-Datorrela neugana.

Eta an joan ziran, ariñak arin auzoko gazte bi, Okaran-en billa.

Anton Okaran argiña zan, eta orrez ganera, erriko su-iraungilleen nagusi zan, bonberuen buru. Ikustekoa izaten ziran, arrisku-aldirik ez zanean eta, noizean noizean plaza-inguruan egiten zituen ekiñaldi ta aprobak. Uradar ta mangerak zetan egozan jakiteko ta, sartzten zituen lurreko euren zulotxueta. Toki egokian doi-doi zertu arte, kontuak izaten ziran; zutunik oi dagoan este-giltza edegi, giltza itxi. Edegi barrero, eta urik urteten ez. Barreroen barri, burdiña-taketok euren tegitik atara, barruko boleari ikutuak egin. Lenengo norbaitek, urrengo besteak eta azkenez irugarren batek beste biei ukondoakaz sekulako bultzakadak egiñaz, eta onek bere, antxe aztamuka jardunaz. Eta,

tira ba, ostera bere, zutunik jarri tentekoa, erroak sendoro ipiñiaz, eta orra ba, alakoren batean, asten zan uraren borbola beian, eta azkenen buruan, susmau zeitekean busti antza, lurrean zear.

Egundoko txipirri txaparra soiñuaz asi oi zan bai, noiz edo noiz, mangera puntatik ura urteten. Baiña bai zera! Muturreko aozulotik baiño bere, edozein inguruko zulo ez-agirietatik urteten eben irristada eta zipristiñak, an begira egon oi ziran umeak pozaren pozaz jarriaz. Orduan ekien esaten erriko gizon elduak, mangera jatorraren antza barik, angulatan joateko baiaren antz andiago eukela erriko uradarrak.

Etxe errean bizi ziran lagunik geienak kalera ziran itsumustuan. Gizon zaarkulduren bat ei egoan etxe barruan, dana uatuta egoana. Eta arexeri eskillaretan beera lagun egiteko ei ebillen gertuen, estu ta larri, Anton Okaran. Orixe iñoen, zerzeladak zeatz ekiezala uste ebenak.

Baiña alkateak, orri, ez eritxan zuzen. Besteren batek egin egian ori, Okaranek bere zeregin nagusia-goak euki eukazan-ta.

Eldu ziran enparauko iraungilleak bere. Iru mangera ta eskillara luze bi ekarrezan. Guztitara, bederatzi gizon ziran bonberuok. Lanbide au ez zan bakarra

eurentzat, ain zuzen; baktxaren ogipide tajardunak zituen lanburutzat, eta orrezaz ganerakoa zan errian sortu zeitekezan suak itxungitea.

-Etxe zaar orrek ez dauka zer salbaurik! -deadar egin eutsen alkateak-. Albokoak su artu dagien egin bear dozue alegin. Eta zuek bere bai, gizonok, tente-lak ler, or begira egon bage.

-Orixe da esateakoa, alkate jauna -ebagi eutsan Peru Lustreputx zapatariak-. Niri neuri, badaki ba, umore-miñez nabilb eti bere-ta, ez yat iñundik iñora komeni busti-antzik.

-Ardauaren bustitasunak ez deutsu ba, agiri danez, larregizko kalte aundirik egiten, ezoa izan arren.

Agertu zan Okaran. Gorri gorri eginda etorren, arnasea ezin biraurik.

-Zer da, Anton? -dirautsa erriko buruak.

-Laster atarako dabe orko agure zaarra. Zirkiñik bere, egin eziñik egoan, eta kosta yaku bere zeretik lokatutea. Oiaren inguru eukan egoaneko sua; eta oarka-barrenak garraren urre-samar eukazan.

-Beste etxeok ez dagiela su artu. Or dago untzea, jazoa jazo.

-Ez al da agertu gure arkitetu... jauna?

-Kanpoan dala uste dot.

-Emen beti bardin -erantzun eban gazte batek.

-Zer beti bardin, gero? -zertu eutsan alkateak.

-Utsa! Geien irabazten dabenak, ezer bear danean, ez dira errez aurkitzekoak izaten.

-Oraingo gazteen lotsabagakeria, nabarmena da; bai bein.

Anton, batera ta bestera begira asi zan. Antxe bear zan erriko arkitetua, nunbait bere. Baiña an ez egoan Anton baiño beste teknikurik. Gizon eta gazte batzuek bere, eskeiñi zituen euren buruan sua iraungiten lagunduteko asmoz.

Emakumeak, eurrez etozan, bakotxak bere kankarrua edo pendarra, bai eskuetan, bai buruan erakutsirik. Urduri egozan, artega, ainbesteko sua ikusi eta ezer egiteko usteak, txakur-amesak izan zeitekezalakoan.

Kanpaiak dinbi daban ziarduen, eta urrun egozarak, erriko teillatuetaz gain, sekulako argitasuna ikusi egien, gauaren aldera ortzean gorritasun dirdirak oartuaz.

Etxeetako aterik asko zabal egozan, ziran giñoan; errietan, orrelako esturetan alkarri laguntzeko agertu oi dan gogo zintzoa ta bata besteaganako jaierea.

Etxe doakabea antxiñakoa zan, eta bertan bizi ziranak jente menuxa, beargiña, lagnillea, nekazalea; txit ez-eukiak bere bai. Lagunak onik urten ezkerro, ez egoan balioari begiratuaz, zer galdu aundirik. Naiz-eta, bakotxari egokionez, guztia-bearrekoen gauzak, osoro premiñagarriak izan.

-Ba dago gure alde zer bat -iñotsan Antonek, alkateari.

-Zer, Anton?

-Erriko aizea dagola, egoe-aizea, andren aizea.

Egia zan. Etxe-saillaren egoereari begiraturik, aizearen bolada erkin-samarrak, garra etxadiaren muturrerantz eroian. Arriskua, beraz, ez zan areago izango, besteak erregai izateko.

-Baiñan, dana dala -geitu eutsan alkateak-. Etxeok, zurezko ditugu geienbat, eta berotasun aundi bage asiko litzakiguz su ta gar. Asi ba, lenbailen, etxe-ormai eta teillatuai ura parratadan botaten.

Esatea, ez zan gatxa izan. Egitea, oster...

Burdin-esteak-eta sartu zituen lurreko ur-zuloetan eta teillatu-ganetik soka luzeak bota eta batzuk an, besteak etxeaurreko balkoietan, asi ziran bonberuak euren ur-odiak eskuetan, uraren zarrastadak nundik zear jaurtiko, entzuniko aginduen esanera.

-Edegi giltzak aguro! -agindu eban alkateak.

Giltzak edegi zituen edegi. Urik, orraitino, ez zan mutur zilloetatik agertzen, kanpora nairik.

-Olakorik! -oiu egin eban Okaranek arriturik-. Iturrizain alua bere, lo ete dago ba oraindino?

-Doala nonor Txomin Egarriren galde.

-Neu joango naiz -jardetsi eban mutiko batek.

-Ba al dakik nun bizi dan? -inoñotsan alkateak.

-Bai, Lepoker jauna -mutillak txarrik barik.

-Zeeer? Alkate jaunari ezizenez aitatu berbere pertsonatasuna?

-Ba... jauna, ez dakit nik, ba. Nik beti entzuten dot Lepoker gora, ta Lepoker beera... berorregaitik.

-Zelan dok izena, mutil?

-Nik izena, Nikanor... baiña Zorrizto esaten deuste danak.

-Ba, oa aguro eure eginkizunera. Aurretiaz, ostera, eta bein ta betiko, jakin egik erri onetako alkate, Lukas Letamendi jauna doala.

-Bai, Lepo... mendi jauna.

Bien bitartean, ura bai ura eskatzen eben teillatuganeko bonberuak eta baita balkoietan egozanak bere; ura gizonak, ura emakumeak, ura gazteak... Txomin Egarrri, erriko ur-arduradunak ezik.

Biaramonean, goizean goizetik langille ta emutsak euren zeregiñetara abiau ziranean, alpertxuagoak ainbesteko priesa ta iradumin bage urteten eben euren etxe zirkilluetatik eta uriko ardandegi goiztarrenean ate-ondoratuak egozan, ganean eben etorkizun baltza ontzat artu baiño leon, bearreko yaken kemen eta adorea jabetu nairik-edo.

Mordobikoren ardandegia, txokorik begikoena zan erri zeeko gizonentzat. Antxen batzen zituen eurak erriko kotuen bizar-buztanak, eta bestela baitakoan, Mordobiko gizon mardoak, antxen garbituten eutsezan egarberaa aei, aldean euki egiezan lauко ta txanponak. Txanponon orde, barri ta albista ernamiñak ezagutu-erazo ta urdaillarentzat berotasuna ta azkua eskeintzen eutsen.

-Bart bai ikusgarrizko sua, e?

-Bai, orrelan izan ei zan, seguru bere.

-Ez al zenduan ikusi?

-Ez nik -erantzun eutsan Mordobiko gizenak. Zeuk bai ala?

-Eztanik bere.

-Orduan kitu gagoz.

-Nik bai, barriz, ziñotsen mutiko soster batek.

-Umeak ez dabe nagusien autuetan zetan sarturik. Ospa.

-Eta Txomin Egarriren billa joateko, nori esan eutsan ba,.. Lepomendi jaunak?

-Ori dok ona! Noiztik arraio zuzendu deutse lepoa orreri, okerraren truke, mendia ipiñiaz?

-Lepomendi edo Letamendi bardin deust -jardetsi eban ausardiz, mutikoak-. Kontua da, egin bear dana egitea, eta ez barriketan jardutea, noiz eta biaramon goizean.

-Gero! Esku-artean artzen ba...

Alperretariko baten esanaldi ori amaitu orduko, Nikanor-ek anka-egin eban ardandegitik. Izan bere, gauzen bigarren zerari itxaroten tentela lez egon barik, beste toki ta arlo barrietarantz alde egiteko joera urdurikoa zan, mutikoa.

Kalean, mutil taldea aurkitu eban. Oneek gazteak ziran, eta txikizaar baten inguru egozan kontu-entzuten. Etxe zaarrak egin eban berea, uriko uradarrak, bear zan lez, gertu baiño leen. Sua, berez berez, makaldu, alpertu eta itxungi egin zan.

Ba eben, orraitio gazteok, beste zebait elebide-tzat.

-Egun-sentiaik argia ekarri deuskunean, erriko lagunik geienak nik neuk ezagutzen nituelakoan-ta, ainbat eta ainbat ezagutu eziñik ibilli nok -iñoan txiki-zaarrak.

-Zelan?

-Belan ta kapelan! Esangodeuat, ba. Gizonezkoak, umeak eta andra egiñak, oneek bai, errez zertu yoadaz.

-Eta, orduan, nortzuk izan dituk ba, arpegi gatxok?

-Nortzuk? Neskatilletarik asko. Aek ez ituan beste-takoak.

-Zer ba?

-Jantziak, ortik emendik, tira ba. Baiña aen begi-tarteak...

-Loaren faltaz, aurki.

-Baita zera be! Dendako kolore faltaz yegoazan, mutil, matrailla guztiak zurbil, eta ezpanak tximur ta kolorga.

-Ik esateko ez dok asko, Burduntzi.

-Nor da Burduntzi? -galdegin eban Nikanor-ek, autua entzuten isil-isillik egon ta gero.

-Mustur erre oskilla -deadar egin eutsan bertatik, erre erre, txikizaarrak mutikoari-. Umeak etxera, amagana.

-Eu baiño umeago nor dok ba, amalau urte ta erdigaz oraindiño oian txiza egiten dok-eta!...

Oin bizkorrak zituan Nikanor-ek, etu eurei esker, bera baiño andiagoaren zemaia ustel urten egian, beingoan aldegin eban andik.

Kale labur eta luzeak iragan ostean, etxe aundi, zabal eta zakar baten aurreraiño eldu zan. Atetako atetzat biak edegita egozan, oi zan lez. Eskolea zan etxe eskerga ori, eta erriko kale bazter eta aldedun batean egoan.

Ba etozan mutikoak banan banan euren ikastelekurantz. Asko, goiztarrak, orduzale zintzoak, barruan egozan ordurako. Azken txoriak ziran unekada aretan agertuten ziranak, nagiak menpean artuak bai lituan.

Oneetariko batzuk, Nikanor-en itz erdia, irakaslearen esana baiño errezago artu oi eben gogoan. Nikanor-en agindupean gogozago ekien egoten, maisua-ren esanaldi ta jakinbear illun eta nekagarriak ausnartu ta eio eziñik, zazpi alegiñetan jardun baiño.

-Liburua asmau ebana, oba litzateke inpernuan ba lego.

Orixe zan Nikanor-en esanetarik bat, bere kide ta gaztetxuago ziran umekondoentzakoak. Umeentzat, eskolazale ez ziranentzat esan nai da, gauza biok ziran alkarren antzekoak, biok bildurgarriak: inpernua ta liburua. Auxe, bear bada, okerrago bestea baiño, urrago ta bertarago eukelako.

Begien bistakoa zan mutiko urtentxuon alkar-ikus-te ondoko egitamua, sarri askotan. Lenengo ta bat, sasi-eskola egin, piper. Izan bere, aen nagi ta astuntasuna, aen larri-usaiña, oin eta belaunak lanean jarri bearrez, eskolako mailletan gora joateko.

Egotaldi luzea egiten eben atadian, nora joan erabagi baiño leen. Eguraldi zikiña edo bustia baldin ba zan, atetan bertan egotea bere, tira! Orduan, ez egoan errekreo-unerik, eta eskolako jarduna egitaldi osokoa izaten zan, bai goizean, bai arratsaldean. Maisuak, bein barrura ezker, ez eben urteten arik eta eskolaldia zearo amaitu arte. Une orretan agertzen ziran, etxerantz joateko, umeteri biurri ta jolasgarria aurretik ebela; umekondo geienak eskolatik urten ala, alde guztietara begira, txiza urrunerantz egin ondoren.

Arriskua eban, oster, atadian luzaro egoteak. Erriko txiñeletarik batek oitura onak maite zituan, eta

beste txiñel nagiagoak egiten ez ebena, egin eroian. Zera, noizean bein eskoletxeko ateta enas ta maskildu aretara agerraldia egin, ikasle baldar ta piperzaleak ezi ta mendu nairik. Ez zituan begiko ezelan bere, sasi-eskola egiteko edonoiz gertu egon oi ziran neska-mutikoak. Neskatoen ikasgua andik aparte samar egoan, baiña zana zala.

Goiz aretan, geienetan lez, Nikanor-en gogoa askatasun-miñez egoan. Bakarrik ibiltea gustatzen yakan arren, iñoizka beste asmoa bere izaten eban; gizartekoia bere, aldarteka, ba zalako izan. Lagunak billatu nai zituan, beraz, eta orretarako ondotxu ekian arek, arraiñai amuskia eta txoriai zepoko artagaraua nai lakirioaren lurreko arra erakargarri oi yaken lez, mutikoai bere, zerbait pozgarri, eskintzaria egitea gizaki zuurraren antzera jokatzea zana.

Gurasoen bildurragaitik baiño ezpa zan bere, asko ziran, naita berandu izan, eskolako atetaraiño beintzat joaten ziranak. Gero, barruna sartzea, ori, bigarren artikulua izan oi zan. Ikasle atzera oneek zituan Nikanor-ek gogoko. Azken-unean ipiñi lakirioa eta orduantxe, geldi ta bare, bertan beera lotzen ziranak aren esanera.

Batzuetan, opari ta eskain kilikariak egiñaz, zirika-tu ta limurtu oi zituan bere jarraitzaille ta menpekoga-riak. Zigarro argal eta metxu bat; karameluren batzuk; txikot eta lokarri zatiak; su-arriak; imanen bat... Betun-kutxak, pospolu-atabakak; idazteko luma-muturrak; aizto ta kaiñubetak; berun-zatiak; erloiu zaarren bat, ikusi ta ikusu egiteko bakarrik... Irudidun errebistaren bat, neskak-eta ikusteko; tebea zikin txi-murtuak...

Amaika urte ingururako ez egozan lo.

Eta batez bere, ez asko baiña, txanponak, zentimu bikoak, txakurtxiki ta aundiak; iñoiz edo bein zidarrez-ko dirutxuak, erreal biko politak, peseta zuriak. Dirua-ren dirdaia bai zoragarria! Ez zan ezer, adin aretan, dirua ta askatasuna baiño maitagarriagorik. Ez gorde-ta eukiteko ain zuzen; esku-aldatuz ainbat eta ainbat gauzaz jabetuteko erdikaririk egokiena ta errezena zalako izan. Orduan, eta arrezkero bere!...

Goiz aretan, sozio bi zuritu zituan, bere menera jarri. Bata, gogo osoz, eskurakoiagoa zan-ta. Bestea, ortik-emendik, Nikanor-en ganako bildur-usaiñez. Lenengoa, Anton Okaranen semea zan, Matxin Zakatz, eskolan azkenengo ibilten zana; eta beste au, Senentxu, irurotarik gaztena. Nikanor-en argumen-

tuan indarra zala, ala euren ikasteko gogorik eza zala, beingoan jarri ziran aren esanera. Egitamua? Lenengo ta bein, eguna euren esku artu, jarei ta libre, buztarri ta loturarik bage. Bigarren, andik alde egin, alde eskolatik.

Erriaren bizkarra bai litzan, erriari eutsola egoan mendiska batera igon eben. Antxe eukan Nikanor-ek beretzat zerturik gordelekutxu bat, erdi arpe, erdi aterpe. Berezi sarratu baten egal batean, aitz aundi biri txapeltzat ezarririk, gurbiz-adar moltzoa, teillatua bai litzan. Bazter zulo ori eukan babes antzera; antxe izten zituan bere gauzatxuak, atxaren irrikitu batean.

Arako Robinson-en entzutea edo, ba eban Nikanor-ek; eta bere moduan, Diego Montes-en irudiaren erraiñu-distirak amesetz ezarten zituan, bere asma-men zoranga gaztean.

Barregarriak izan zeitekezan kozkondua edo agiñak bardindua zan edonorentzat, Nikanor-ek an zokoraturik eukazan zertxuak. Baiña, amar-amaika urteko mutikoak birlora-laiñoz ta sorgin-lanbropean ikusi ta irudipetu oi ditue egunero milla gorabeera, gertakari misteriozko biurturik.

Lakirio ta zepuak, tiragomak, manopla ugartuak, txakur-ilgarri zan pistolatxua bere bai... Sinistu eragin-

da eukazan menpeko mutikoak: Nick Carter eta Buffalo Bill-en jazoerak eta! Indioen tomahawk zoragarriak bere, berberak egiten zituala, eta an, egileor aretan gorderik zituala-ta! Anbotoko Damea berbera bere! Irudidun paper zikindu aetan irakurrik, eta baita beste lagunzaarrago batzuei entzuniko kontu garratzak eta... Egia. Ta orduko filme izugarriak, ainbeste domekatan amaitu eziñik erakusten zituenak, West-eko mintz baltz, isil, itzik bakoak, eta beste toki batzuetakoak eta; Karpanta-ta, Rokanbole-ta... Beti arriskuan eta beti onik atara-erazo mutil onak; eta barrero galduagiñean utzi neskatillea, mutil gaiztoaren menpe; ta barreren barri, onak egundoko lepokadea emon gaizto guztiai...

Nikanor-en itzak, orraitio, ez ziran izaten geienbat ugari, etorri aundikoak eta amaitu eziñak; ez zan barritsua, ardailla.

Baiña, berbazko erasoaldi luzeak aiñako iskillu eragikorrak eta gertuak zituan. Aren arpegi-ziñu ta begi-jokoak, aren eskuen azkartasuna eta ao-inguruko zirkiñak eta ezpan-tximurtzeak, zarrada aundia eragiten eutsen arako biotz bigun eta meneko ziran mutiko beratz eta ikaratiai. Ez zan Nikanor, beti burrukan ibi-

Ili oi diranetarikoa. Azeriaren jokaera atsegiñako yakan, txakur zaunkalariarena baiño.

Matxiñek ikusirik eukan iñoiz Nikanor-en isil-txokoa, onek erakutsia, orixe bai. Ez zan berakautako zera, bazter itzalgarrri ta erdi-santu aretara joatea! Nagusiaz batera joan zeitekean. Eta iñoiz, iñoiz, aren baimen berarizkoaz bere bai, baiña beste iñor laguntzat eroan barik. Baimen bage araiño eltzea, oben aundia zan, bear bada, parkatu eziñekoa, Nikanor-ek berberak izan ezik. Baltsakoa edo aldrakoa ez zanik ara eltzea, nai ara urrerantz baimen bage alegiñetan iñor susmautea, toki gurgarria oin zikiñez iraindu ta lerdez laidostutea zan. Ilgarri edo aren batekoa izan zeitekean, ausardikeri ori eginbidean jarritako mutiko biurri ta urtena.

Bere leku zorapenezko aretara eroan baiño leen, Nikanor-ek, egun aretan neofitutzat artu eban Senentxuri, orrelakoxe gogoetak eragin eutsazan; biotzean, ezarian ezarian, alako laztura etenkorra sortu erasoaz. Isil-zokondo axe, gitxienez Inka ospatsuen altxorrenen gordairu edo ez ete zan, siñistuta egoan Senentxu.

Gorago aitaturiko tresna ta iskilluetaz gain, beste batzuk bere ba ziran an; matraillu, gabi txiki, atxur txi-

ker kirtenik bakoa... burdiña-negarrez beteriko arta-
ziak, giltz ingelez ao bakoa. Ainbat eta ainbat erremin-
ta zaar, mika arrapakariaren antzera, Nikanor-en esku
batzailleak bestela baitakoan, asterik aste araxe ero-
anak.

Toki ori ikusita gero, entzunikoak entzun ostean,
eta gauzarik ugari eskuetan erabilli ondoren, egiaz eta
benetan ulertzen eban Senentxuk, eskolarako baiño
gogo aundiago izango ebala Nikanor-ek nai edonok,
antxe mendi bazterrean ibiltzeko ta egoteko. Etxera,
bai, jaten eta lo-egiten. Baiña osterantzean, antxe
ederto: gauzak artu, gauzak itxi; eskuetan erabilli,
sakelean sartu; gero, atara. Bidekurutzera joan, eta
andik igaroaz joan zeintekean edonori, «geldi or ta
eskuak gora» dei egiteko gertu, pistolatxua eskuan,
bestean kutxilloa, ta begiak ezik arpegia bere, mozo-
rroz edo sudur-zapiatz estaldurik...

Orrelako zerak entzuteak, Senentxuri, dardara
berarizkoa ernerazoten eutsan burutik oiñetara. Ain
zuzen aldi aretan, arratsaldeko ozkorri legunaren
ostean, neskatoak, an plaza inguruan, soka-jokoan
ikotika ziarduan artean, kantau oi eben arako:

«De Zaragoza ha venido

un valiente bandolero,
que se llama Florentino
y se apellida Ballestero.
Ballestero tiene un hijo
que se quiere meter fraile
y su madre le contesta:
Torero, como tu padre...».

Beste gauza baten jabe egiteko asmoa erabilen Nikanor-ek. Asmoa ta gogoia. Erriko zaldun batek baratz ikusgarria eukan. Eta an, etxe txiker bat egoan, solo-lanak egiteko tramankulu ta lanabesak gordete-ko. Orrezaz ganera, zaldun ori, Olarratz jauna bere abizenez, eiztari fiña zanez, eskopeta eder bat eta batez bere, makilla zoragarri baten jabe zan. Makilla ori, kanpotik bardin antzekoa zan, goi-aldean narruz-ko azalduna; baiña eskuturra edo kirtena zan tokiaren barruan, puñal zorrotz eta meia ei eukan; eta orrelan makilla arrunta eritxi batean agiri arren, barruan ezkutaunik eukan izkillu orren gurari bizi az ebillen Nikanor Zorritzto, kutiziatsu, minberaa, gogatsu.

Baratz aretan sartzeko gauza, bakarrik bere, ba zala uste eban Nikanor-ek. Laguntzaille batzuk izatea, orraitino, batzuetan kaltegarri ez dala izaten-ta, bere

asmuok egosten ziarduan txapelpean. Orma sendo ta goiti luzeak zituan baratz arek, eta inguruko bidean, bada ezpada, zer gertauko, albomutil erazko eta aiutuak izatea, zuur jokatzen zan.

Albomutil edo estaltzailleok, ostera, zintzoak bear-ko eben izan, eta edozein lapikotxiki edo euli. Isilik egoten ekiana. Bildurtia ez zana.

Orretan, egundoko buruausteak izaten zituan Nikanor-ek, bera ondo ezagutzen ez ebenak orrelakorik uste izan ezarren.

Iñoiz baiño sarriago lapurretan ibillia ie zan. Orixe iñoen miin zitalak. Zeren giñoko edota zein esteritako lapurretak egin ete zituan Zorritzok? Areri berari entzun ezker, baiña, beste soiñu zoli ta garbia entzun zeitekean aren aotik: erabilten zituan gauzatxu guztiak... aurkituak izaten ziran.

Zorionekoa zan, izan bere gero, Nikanor, edonoiz ta edonun pitxi, iskillu ta erreminta politak, eta baita dirua bere, sarri bai sarri topauten ebalako.

Orra, Senentxuren buruera sakona...

Bizi zan erri aretan ez zan jaio. Erbestetik eldu zan Nikanor, bederatzi urtekoa zala. Alarguna zan aren ama; beste anai bat bere, ba eban mutikoak, etxetik antziña aldegiña, eta aspaldian ez eben aren barririk. Atzerrira, estranjeri aldera joana ete zan; baiña beste aztarrenik eta argitasunik bage egozan ama-semeak.

Umezurtza zan ba aitaren aldetik, eta ume bakarra lez zan bere amarentzat. Andra oni Zenone eritxan. Andra beartsua edozein esanguratan. Buruz ariña, zentzun aundibakoa; gogoa ta kemena, guztia bearrekoak; ondasunetan, ez eukia; gorputzez, itsusi samarra, eta bizitzaldiko gorabeeretan, doakabea. Ogia, an or emen irabazten eban; beretzat eta seme-txuarentzat, gosea zuritu eta ibituteko lain batzen eban, erdi lanean, erdi eskean.

Ama baiño argiago zan, ardura barik, Nikanor gaztetxua. Begiak ez zituan ederrak, eta arpegi zurbillaren ganealdean ule gorristea. Sudurra zapal zamarra eukan, eta euretako zilloak agertu nairik lez, matrailla pekatsu bien erdian.

Pelotaka, leberra ta azkarra zan, bere adiñean gitxi lakoa. Jokoaldi laburrak egitea gustauten yakan, ostera, eta al izanik, beste iñor begira ez egoala. Ezta-baidetan, eta, iñoren lagutnasuna arerioaren alde makurtzeko arriskurik gertau ez zeiten.

Diru-jokoan bere, ez zan azkena. Txanpan eta parretean, puntura eta arpegi-gurutzetara jakituri aundiz jarduten eban; eta lauко mamiñak -guztira bere, zenbat ba?- erreztu bereganduten zituan. Baiña, bera baiño gazteagoekin jokutzen eban gustoren, asarrera ezkeru, burrukazale ziranekin alkar-joten eta muturka ibiltea, aren gogoko ez zan-ta.

Lagun artera agerraldiak eta ezkutaldiak, tximistearen antzekoak izaten zituan sarri askotan. Aldikadetan, egunak egun iragaten eben Nikanor-en irudiarren gerizerik ikusi barik aren laguntxuak eta eskola-maisuak.

Jokaera orreri ez eritxan egoki ta erazkoa Etxabellar maisu jaunak, eta aren amari esanak-esan eta deiak-dei egitea alperrekoa zala igarririk, Auzoetxean jakiñerazo eban, sasi-eskolakoen artean, Nikanor Zumala puntarengotzat ezarriaz.

Alkateari ez eutsan bapere begia argitu bere menpekoen semeak eskolara zale ez zirala jakiteak. Ortik

ba, maitabidea ta aolku bigunen eraso deusezak diranean, jagoleen arreta ta ardura zolia astindu ta erne bear zala otu yakan agintari nagusiari. Eta orra ba, nundik nora erriko almameru zaarra ebillen geia-go bere, gertu ta begi zorrotz, Nikanor eta aren antzekoen atzean.

Noizean bein, ostera, onu ta esan gomutagarriren bat adierazoten eutsan amak. Gatz aundi bage, egia esan. Eskolea ikastea ta, kartak egiteko ta, soldautzara joan zeitenean amari idazteko... Guztiz itzala zala eskolarik ez jakitea.

Nikanor-ek orraitño, gudari-aroaren gorabeerarik bat bakarra baiño ez eukan gogoan. Arako bere osaba batek egin ebana, soldau ez joatearren. Ori egin ezkerroan, berak bere, ez eukean, ziur asko, letrarik ikasi bearrean zetan jardun, larregian beintzat, eta ain zuzen soldautzea zala ta ez zala.

Aren osaba ori, mutiko zanean, okerra baiño okerragoa izan zan. Txikiena izan be-ta, uzkarrumeak geienetan ondu ta gozartu oi dituen bigunkeri ta parkatute ugariegi ezagutu zituan. Bein baiño sarriago, etxeakoak euren zeregiñetan ziarduelarik, goiz erdian nai goiz beranduan, etxeako sukaldera eltzen zan, amaren alde-unadak zelatean zainduaz. Eta orduan,

lapikoan egon zeitekean ongrria atara -okela, urdai, makillau eta abar-, eta zatitxu mardoak bere ao gozagarritzat beingoan urdailleratuaz, barrero isil-isillik eta ardura aundiz utzi oi zituan, lapikoen eta enparaukoen estalkiak, barruko janarien batzar usaintsuak bakebaketan bai lirauan. Amaren begietan, batzuetan, jaki ongarriok murrizak eta meaztuak zirudien, baiña suaren lanak egiñiko urritzea izango zalakoan egoten zan.

Gazunaskako aragia, zeziña, orixe yakan atsegiñen Nikanor-en osabeari. Beiñola, lobeak osabeari berari entzuna, zezin-zati batzuk jan ostean, aen ordezko ta truke, berak apartean gerturiko zezin-aizuna edo sasi-zeziña, merkeago beti bere, sartu ei eban lapikoan, eta ezetariko kezkarik bage, egin bere: saga, aurretiaz il eta narru gorrian gatz emonda jarria.

Osaba aren bizitza-lerroaren zati onexek, lorratz sakona egin eutsan biotzean eta kolkoaren ondarretan, eta aren buruak argiro gorde oi eban, batez bere, umezaroko urte sail luzean. Auxe zan: soldau joan bearreko ordua eldu yakan osaba areri, artean euskaldunak aren laterriko lege nagusi orren azpian buztarripetu barriak izan ziralako. Bizimodu noraezeko orren zaletasun erbatzik bere, ez izan, ba, aren osaba

zuurrak! Bildurra eutsan aldikada areri, gosez ornidua geienbat, garbitasunez eskasa, etxetik urrundua, amaren gonapetik asago aldegin bear mingotsa.

Eta zer egingo, zer ez egingo, dapa, erabagi zeatz eta sustarrekoa artu eban.

Mingarria izango zan, arean. Itxusperaa jarri bearra izango eban, aurki... Erabagi gogor eta errea zan: ortz agiñak, guztiak tutarrez atara, bat bakarra bere, oietan egonean utzi barik. Eta esan, eta egin. Ogeta-bat urte mugara eldu zanean, agintarien mezu ta deia jasoteko unea orduko, eta lasterrekoa zan, aren aoak egundoko sarraskia izan eban; eta agiñak eta ortzak banan banan eta urrengorik urrengo erauziaz, egun gitxiren buruan aren matrailla-azurretako oiak, patata ereiteko gertu dagon soloaren itxurea artu eben, lerroz-lerro zuloz edo potxiz beterik.

Osabearen jazoera garai ori, Nikanor-ek amaika bidar kontaua bere adiskide ta jarratzailletxu bakar-tiai, oneek ao zabalik, isil eta konkortuta egozalarik...

Ez zan, orraitio, osoro ez jakiña Nikanor. Bedera-tzi-amar urte zituanean eskolara zintzoago ibilli zanez, ta berez argi samarra bere bai, aurrerakada ezagun ezaguna egin eban, eta bai orixe abertidu bere, Etxa-belar irakasle errimeak. Ori zala-ta, garbaiz ta errukiz

ikusten eban maisuak, mutikoaren zabarkeria, berezko doai aitorren jabe izanik.

Mutikoaren gogoia ta maisuaren ustea, ez etozan bat, beraz.

Beste zerbait egoan burutan artua, alarguaren seme txikerra. Zera, eskolarik naikoa ei ekian. Zertarako geiago? Etxean, ostera, liburuen orriak baiño diru-txaponak premiñazkoago ziran, eta, Nikanor-en aparteko sakelean, zer esan bere ez.

Eta agertu eutsan agertu, bere burubidea amari. Letrak buruan larregian sartzen jardun baiño, andik aurrerantzean ortik emendik lauko batzuk nundi irabazi, onuragarriago izan zeitekeala ama-semeentzat. Ama buruzaleak, aintzat eta ontzat artu eban semearen asmo argia.

Andik gora...

Andik gora, egunkari-saltzaille izango zan goizetan. Amak, goizero orraztuko eutsan burua arrezkero, eta anartean, bartzen toki, zorri-abia ta noiznai zaiez betea izaniko buru orrek, sekulako aldakuntza ikusgarria izaneukean, seguru. Arrastian, ogipideren bat izango eban ikasgai: zapatari, bizarregille edo... Ori, geroak esatekoa zan.

Eskolea, ganera, ez zan blaust, bertan beera utzi-ko eban arloa. Gabeko eskolara joan zeitekan... neguan, mutil nagusiagoekin batean.

Orrelan, langille arduratsu ta beargiña izango zan. Etxera, egunero bere alogera zintzo eroango eban, gosea ibituteko, premiñak emendiauteko, amari laguntzeko. Orra semeak amari goza-gozaro idaroki eutsana.

Eta ganera, gabeko eskolara joango zan, eta ikasle errime izango zan, geroago ta geiago jakiteko, amurru ta arreta aundiz liburuai ekiteko... zinera edo beste nunbaitera ez joianetan.

-IV-

Goiz-erdian errira zan, egunero oi eban lez, bidai-beribilla, korreua ekarren tarranta, zaldi-burdien lenengo jarraitzaille ta ordeazkoa. Arek ekarten zituan urira lagunak, euren lotura eta maletak; jan-edaneko gai batzuk, eta korreu-sakel narruzkoa, zikiña bera, ta baita eguneroko paperen zorro lodi ta latza bere. Erri aretaraiño eltzen ziran egunkariak, eskualdeko uriburukoak soillik, ona emen: «Albistari Barria», «Bakarrekkoa», «Barrien ekarlea».

Egun orretan zan asteko, bere lanpide barrian, Nikanor esku bizkorra. Periodiku-saltzaille izango zan, eta arek salduko ebana, «Bakarrekkoa» izango zan.

Paper orren arduraduna errian, eta aren izenean eltzen zan Bakarrekkoaren pakete biribilla, Kosme Tutulu zan, drogerua berau. Drogeruaren dendan saltzen ziran banaka batzuk azken orduan; baiña al izanik, goizean goiz, eldu ala, beste egunkariekin norgeiagokan jardutea, saltzeko bideak zertutea, orixe zan kontua. Azkar ibiltzen ekianak, beraz, orrexek eukan garaipenaren ezaugarria, ta irabazia geituteko aukera bere bizikoa. Asmo onak ala gurari biurriak

erritarren artean zabaltzea, ori ez zan saltzaillearen barruari egokiona. Zenbat eta geiago saldu, eskuarte gizenago.

Izan bere, batzu batzuk euren opiniño-aldeko paperak artu oi zituen zintzoro eta eutsi estuan. Beste askok, ostera, eskuar lenengo otaputen ebena erosten eben.

«Bakarrekoa» bere izenak diñona zan, iraisean begiratu ezker. Bere kabuz ta jarei, iñoren buztarpe jardun bage, asmo askatuen eta burueta zorrotzen jabe zana. Liberalak eta, artzen ebena. Liberal itz orrek, ain zuzen, esangurarik ugari eban, emakumeak milla maratilla oi dituen antzera.

Eldu zan ba, autobus eskerge ta astuna. Korreuetxeko atadira eben egunkarien zorro latza. Norbait, atadian bertan edegi eban sakutzarra. Jente pillotxua egoan pardel gilbortsuon begira. Letra galantez izentaurik etozan pardelok. Bat-batean, Nikanor-ek, katu azarriak saltu egin oi duan antzera zapart egiñik, artu eutsan edota kendu eutsan ataratzailleari, ari berari egokion pardel biribilla. Begira egozanen artean zalaparta apurra sortu zan, uste-uste bagako zerak ikusirik. Bateri oiña zapaldu eutsan; beste bateri ukondoaz min-egin eutsan buzkantz-aldean. Beste bateri,

botoiaren aria urratu bere jake melgeran, eta, asarrearen asarrez, zarataka asi zan.

Mutillak bere eginbidea ondotxu erabagita eukan: azkar ibilli, zarata-egin, paperaren izena goraki aita-tuaz. Alboan egozanak ez ekien nobedade orren barri-rik, ostera. Eta mutiko esku-biurria paper-pilloa artu-rik, ara onaka igesi lez yoiala norbaiteri begitandu, eta aots gogorra entzun zan:

-Kontu orregaz! Ostu egin dau-ta.

Eta Nikanor-ek, bere kontrarako ziran deadar en sustrairik ez ondorenik susmau orduko, sekulako kan-karrekoa artu eban, besotik oratutea lortu ez eban txi-nel gizon mardo batek, burrundadaz emona.

An jausi zan luze, zan giñoan, lurrera Nikanor giza-joa. Lurrari gozaro mun-egin ete eutsan aldetu eutsen, an inguruan gertatu ziranetariko gazte mustur erre batek zitalkiro barre algaraka ziarduala. Gizonak, mutillaren alde jarri ez jarri, zalantzan egozan, baiña ango emakume bakarrak egundoko txilio ta oi-uak egin zituan mutillaren alde.

-Zer tratamentu era da ori? Umekondo bat jo ta lurrera erastea? Bai esku modu biguna bere.

-Ostuta igesi yoian.

-Zer ostuta? Egunkari pardelak orrelan ostuten al dira, ba? Mundu guztiaren aurrean saldu bear dan gauzea, orrelan ostu? Baita zera bere! Ez al dakizue, mutil ori gaurtik, «Bakarrekoa»ren saltzaille barria dana? Ba... ezpadakizue, jakin.

-Orra ba! -erantzun eutsan nasai ta begiaerdi itxi-rik Txomin Egarrik-. Emendik gora, eurea izango dok «Bakarrekoa». Baiña gaur berton, lenengo saritzat, ori bere izan dok, Nikanor: Takarrekoa! Aja, ja, ja, ja, ja!...

Lurretik jagi-ala, begirakune zital eta amurruz beteak egin zituan Nikanor-ek, bere ondoan eukazanai asarrea ta gorrotoa agertu nairik. Emakume bakar areri, ostera, eskerrak emon eutsazan, murriz eta labur. Gerotxuago, belaun zikinduak zerbait garbitu ostea, Txomini burutik beatzetara begiratu, eta astiro astiro, ortzak lakar joka, bai esan bere:

-Eure amari esaiozak orrelako tentelkeriak, alper madarikatu orrek.

-Alperra neu -jardetsi eutsan Egarriz ezizenekoak-. Esku-artean artzen ba aut artu!...

-Emen naukak, gauza ba aiz...

-Alperra neu...!

-Ez be! Oraintsumengoan bere, arakoetxe zaarrak su artu yoanean, neu ez al nintzoan ibilli eure billa gabaz, batera bestera, alper alperrik?

-Ta, ganera, ika diarduk neugaz?

-Ez, zera! Berorika jardun bear izango dogu, ain zuzen bere, zaragiaren zeregiña egoki egiten baiño ez dakian jaun zaldunaren tratamentuan...!

An egozanak, iñun diran barre karkaixak egin zituen, uste-uste bagako gertaliski axe ikusita.

Nikanor, kankarrekoaz bereala aaztu zan, zirudia-
nez, eta asi zan bere ogipide barriaren lenengo urra-
tsak egiten. Paketearen azal lodia beingoan urratu,
eta banakoak lekuan bertan etzunik, asi zan oneri ta
areri egunkaria eskeintzen deadar egiñaz.

-«Bakarrekoa»! «Bakarrekoa»!... Erri onetan sal-
tzen danik onena! Egunkari oso ta betea! -bere nausi
Kosme Tutuluk agindu eutsan araura.

Beste saltzaille zaarragoak ez eben oiturarik,
albista-paperak oiuka agertzeko, ta jazo zana ikusita
gero, an egozanik askok Nikanor-i erosi eutsen egun
aretako albistaria.

Takarrekoa gorabeera, lenengo ekitaldi ori merke-
tariz ugaria izan zan mutikoarentzat, eta garaipentxu

orren sariaren epeltasuna susmauz, ao gozagarri yakan Nikanor-eri goiz aretako lanbidea.

Inguruan egozanai emon eutsen bakotxari bere egunkaria, eta an saldu al zituanak banandu ostean, kalerik kale joan zan, bizkor joan bere bein eta barrero argi ta garbi esanaz egunkari ospatsuaren izena. Erriaren inguruketan, beingoan jardun eban ekiñalean saltzen. Mutiko txikiagoak, aren ondorik yoiazan. Gauza ikusgarria zan eurentzat, errian lenengoz entzutea, alako asmoaren agerbiderik.

-Aiba! Paperaren izena esaten dau deadarka.

-Ta ganera, Nikanor da.

-Zorritzto?

-Bai. Goiazan, goiazan aren atzetik! Barre egingo dogu sendo.

Mutikotxuak barre egingo eben eskolatik urtekeran, eta Nikanor-en ibillera barriak euren adimenak erdi ulerturik izango zituan. Baiña, Nikanor-ek pozik artuko eban aek, uste barik, emongo eutsen ospe ta entzutea jentearen aurrean; alako laguntzaille mordoa bere ondorik erabillirik, errikoak mutiko erneari begira jarriko ziralako. Eskola mutillen artean leenbere entzuteduna baldin ba zan, arrezkero Nikanor mutikoentzako zerago, aundiago izango zan, errira alako

era barri ta erakargarriak zertu zitualako. Ez ekien asko mutikoak, Tutulu drogeruak erabagiriko saldu-modua zanik axe, uri aundietan oartuta eukanez. Onek eta Nikanor-ek laukoak jasoteko, ta liberalen gurari ta asmoak jentearen artean esku ta biotz zabal ereiteko.

Eguerdi-aldea baiño leen, pozik egoan Tutulu dendaria, Nikanor dendara agertu yakanean, besapea utsik eta patrikeran diru-pixua ebala, saldutakoaren garbitasuna egiteko. Egunean eguneango garbitasuna egingo eben. Traturako lenengo berbak egikeran, orixe erakutsi eutsan Kosmek.

Dendariak, irribarrean egiteko gogotxua ba eukan euki, baiña ez nai ba agertu mutillaren aurrean, euren garaipen ori, mutillari eskerrak izan zanik. Benaz eta erdi betozkoz egoan Tutulu, azeri zaarraren antza, artean galdurik ez ebalako. Azeria beti azeri, uleak ulduta gero bere...

Lapitz lodi bat eskuan, sudur-ganean antiparra bere moduko batzuk ezarri zituan, eta paper zikin bat arturik, aren mutur koipeztu batean, zenbakiak zirri-borrauten asi zan.

-Tira! -esan eutsan mutikoari, isil-aldiaren ostean.

-Zer? Txarto ala? -zirautsan Nikanor-ek, arnasea bularrean erdi geldirik.

-Ez. Gaur, polito saldu dituzu paperak. Iñoiz geiago saldu izan dot. Biartik, geroago ta geiago, entzun?

-Zegaitik, jauna? -erantzun eutsan mutikoak-. Niretzat aukeratu dituzunak, guztiak zabaldu ditut. Emen gelditu diranak dakustaz nik or geldi, saldu barik.

-E... bai ba. Orixe esan nai neutsun. Biar, «Bakarreko» guztiak salduko ditugula.

-Ikusiko dugu.

-Nai ta nai ez. Ta orduan, geiago eskatuko gendukez, iñoan itzak neurturik eta Nikanor-eri bestela baitakoan, burua makur ebala, betaurrekoen ganetik begiratuaz.

-Eta laster eskatu bere -geitu eban dendariak berak-. Telefonoz atan bere. Ta zenbat eta geiago saldu, geiago irabazi.

-Zuk bai. Baiña niretzako irabazia, urrituaz ipiñidozu, ta ori ez dot ontzat artuko. Paper saldu bakotxe-ko, onenbestekoa izan bearko da nirentzat bere.

-Zagoz isilik, mutiko. Zure adiñetan, ea nok irabazi legian orrenbeste diru, eta ain errez. Ganera, guzti ori, ez aaztu neugaitik izan dana.

-Ba!... Zu denda barruan zagozan artean, Nikanor-ek egin bear dituan ibilliak eta deadarrak, eta urratu bear dituan zapata-azpiak, ez dituzu gogoan asko.

-Txotxo! Zuk neuk baiño geiago jakitea, ez da bapere onurakorra izango, gero.

Agureak barre gaiztoa egin ondoren, mutillak ero-niko diruak zeatz kontau, papereko argitasunakaz batera ete egozan begitu, diruok mostradoreko azpi-kutxan sartu, mutillari egokiona erabagi eta alakoren batean, manatan eta bare-bare, emon eutsazan txanpon baltz batzuk, an urduri eta egoneziñik jarri eban Nikanor-eri.

Onek, bere izerdiz lorturiko txanponak ikusi ta ikertu, banan banan kontau, eta sakelera zituan. Ezpanak estutu, sudur-puntea graziaz okertu, eta eskuak burlezarrean igurtziaz:

-Biar arte.

Itzok esan, eta txistuka urten eban Nikanor-ek, nagusi barriaren dendatik. Onek jakituria ta azeri entzutea baldin ba eban, irakasle onak ikasle ohea ez ebala faltauko, bere kolkorako esanaz.

-V-

Zaletasun artean, eukinaia zan sakonena ta miñena Nikanor-engan. Ez zan bakarra, egia esan, orretan; urrengorik urrengo, gizakien ardurarik zoliena, geienbat, orixe da-ta, izan bere.

Nikanor-ek, etxe utsa ezagutu eban, seiña ta ume-txua izan zanean, adin aretan zer orren sustrarra ta errazoia iñondik iñora susmau ez egian arren. Lau orma zaar zikin izango zituan, aurki, mutikoa txikitan bizi izan zan etxeak. Beste askok, ugaritasuna ta zer gura-ta axe izan oi eben aroan, premiña ta bear gorria sarri bai sarri bular-bizkar, jasan eta iragan zituan. Aita zuur ta langillearen utsunea, ez eban ez egokiro bete aren ama nagiak, eta bai apapuan, aloxuan.

Gosea ta egarria, txikitako premiña nagusi ta buruak, zelan edo alan zuritu ta arinduaz, emon zituan umetako urteak. Gorputzean ez eban, ziñez, garbitasun lar ezagutu. Aren atzazalak sarri askotan illeta-soiñekoz erakutsi oi zituan, eta eskuko azal enparauak langille esku latzak areago zirudien, mutiko alazokoarenak baiño.

Nikanor-ek, uda, izaten eban adiskide uraren ezotasuna, erreka sakonean ala itxas-aldean. Neguan, ostera, ez yakan atsegin ez semeari ta ezta amari bere, bustia betitsu otza oi dala-ta edo.

Belarri ostean, patata-solo ondo ongarritua euakala, eskolara asi baizen laster esan eutsenean, lotsabaga-seta taiuaren aztarrenak igarri zituan, gizon eta idekoen artean. Aren buruko uleak -ez zan guzurribien bitartean, ez eben egundaiño orraziagaz alkarregazko tratu edo itunerik egin, esatekorik beintzat. Kiri-kioaren laztasuna ezpa eban bere, aren buruko uleak artzarena zirudian, auzoko andra barritsuak esaten ekienez.

Jantzietan ez eukan iñoz bere, ezetariko apaingarririk. Billoiztasuna zelanbait estaldu, ta udako eginbearra ornidurik eukan. Soiñekoen urratu eta tarratadak, gorputzeko narruak aizea artzeko leio askatuak izan oi zituan. Epel-aroa eltzen danean, txiroak eta landerrak zero txiki baten pozkaria izaten dabe, atsoaguren antzera.

Neguak ditu alderdi itxusiak, aldikada baltzak, aste zatarrak, egunez dala, gabaz dala. Edateko uraren billa etxetik asago urten bearra izaten eben arren, neguko gau illunbezuetan eskatu bagako ura eskein-

tzen eutsen oparo zeruak, itoin-irristada ta itusur-tantakaden itxura lorrinduan.

Ezagutu zituan iñoiz, abendua baiño leen asi ta udabarrirarte, atzamar minduak, azalak astindurik aragi gorrian jartzen eutsezan azkordiñak zirala-ta. Zorioneko ospelak! Ama ez eban, antza, azturu edo sorgin osatzailleen taldekoa; esku minduentzako osagarrien billa iñoiz ez iñoiz asi ez zalako. Buruak emon bere ez orrelako auzolanetan jardun bear ebanik, arako esaera zaarra gogoan ebalá, nunbait; «azkordiñak osatuteko zerik onena, babearen bigarren lorea». Jakiña ba! ordurako, udabarriko egun epelberaak elduak izaten diralako.

Barruko gauzak baiño ormaz kanpoko zerak, izadiaren eguteraan egozan gauzak gurago zituan Nika-nor-ek, ikusle-entzule askok, etxe-barruko filmeak baiño lekore-gaidunak gogokoago dituen antzera.

Udabarriak eskeintzen eutsazan bere erakarpen eta enkantu pozgarriak. Mitxirrika ta inguma illaun ta ariñak artzea, zeregin kutuna yakan. Orretarako, Nika-nor-ek bai topau bere, laguntzat, adiskide nai ezagun artean, mutiko meneko ta eskurakoiak. Bakartade zale zan arren, sarri askotan bakartade soilla ez yakan txit atsegin. Bakartia zan, bere erara. Bakartiaren

senak, gorabeera guztiak norberaren menpe ta barrukotasunean jarten ditu, barruti estuan, ezipecan, gorderik, besterengandik isilpecan.

Nikanor-ek entzutearen imurtxia eukan biozpecan. Kili-kili egiten eutsan aragian, bere ospe ta izena mutikoan ao-miñetan ezarri naiak.

Aren ustez naikoa aundia zan jakituria axe, bere baitan, bere kolkoan gordeta isilik euki ezkeru, izan bere, nok ezagutu eikean, nok aintzat artu ta goratu Nikanor-en sena, azkartasuna? Zerbait agertu bearreko daudkenak, lekukoak izatea nai izan oi dabe. Izadiko bizidunen izaguerea eban Nikanor-ek, eta beragaz eroaten zituan mutikoai, irakasten eutsezan gorabeerak, eta begien aurrean ipiñi, pizti bakotxaren zerzeladak bizi-biziro. Inguma ta pinpilinpauxen artean, mueta batzuk ziran nabarmen ta jakiñak. Zuriak, Ama Birjiñea eukan izentzat. Kolore nabarrekoai, San Roque eritxen. Ta mueta potolo biribillak, ibilkeran egada burrundaratsua egiten ebenak, alanbrezkoak ziran...

Kirrikirri ta kilkerak batzea bere, lan aintzagarrria izan oio zan. Euren etxazulo biribillean gorde ezkeru, iñoiz igespide erazkoa izaten eben, piztitxu kantariok. Buruz aurrera sartu ezkeru, orraitio, gogorpide makal,

kilkerrentzat. Orduan inguruan eskuar egoan bedar liraiña eten, eta ziri berebizikoa orixe, an ezkutatu zanari ziri-ziri egiteko. Denpora luzea baiño leen, an agertuko zan atzekoz aurrera grillu baltza, bedar meiaren ikutu gilberaak jasan eziñik. Bere zillora atzez-atze sartu izan balitz, ostera, ez zan auntzaren gaberdiko eztula, kilkerra begien bistara agertu-erazotea. Ta olakoetan, urez edo garnuz beteten zituen zulotxuak, eta baita iñoiz, asarrez, ostikopean zapaldu ta urteierea lorrindu bere, lurrezko ataka auskorra itsutu ta lauzkituaz.

Suangillak eskuratzea izaten zan beste joku polit bat. Eguerdiko kirola, eskolatik urten orduan, udabarrarian, eleiz-torreko kanpai astunen durundua entzun arte... Eguzki begitan, orma zaarretan, batzuetan batera bestera, geienetan nagi ta bagi, beroa iruntsi bearrez egoten ziran suangillak udalenean. Nikanor azkarrak, suangillok, eskuaz artzen zituan, antze ta arreta aundiz, ta bapere iguiñik gabe. Zeregin jolaskoi orretan, baldin aren lagunetariko batek edo bestek narda ta enpagua izan ezkeru, orduan ta zitalkiroago jartzen zituan lanbide ori ikasten, bere abillidarearen oiñarriak adierazoaz. Ausardia ta erabagi-senaren premiñarik ba zan, antxe egoan Nikanor, ez-ikasiai

iguingarri yakena, jolas gustagarri biurtu arteraiño. Naska ori, egia esan, bereala baztertua izan oi zan, ta ikasle barriok eratuten zituan, eskola-maisuak oi dituan baiño errezago.

Txoriak bere, guztiz gogoko zituan Nikanor-ek. Txori aundien kontu ikaragarriak edonoiz esaten eutsezan mutikotxuai; ori, baiña, ikasia eban, ez berak ikusia. Eiztari jator batengan eukan bere jakituri iturburua. Eiztari au, egunero edo, bizartegi batera joan oi zan, Ubaldoren bizartegira, ta illuntzetako billera baketsu aretan, kursillu arin baiña onuratsuak egiten zituan, beraz, Nikanor ziriñak.

Eskolako irudi, itz-erro ta zenbakariak baiño kontu geiago esaten eutsen barruan ta buru-argitasunean, gizon elduen itz sakonak, atindunen berba biziz beteak.

An arturiko jakituri orrezaz baliau egiten zan, orraitio, beste gaztetxu buru-zentzun samurago batzuk iratzartuteko.

Ez zan, ba, guztia gorde-zale. Bizitzako gertakizunen ta jazoeren barri, urrengoai irakastea, atsegin yakan; bitartekotasun arloaz jarduteak ez eutsan kalterik egiten.

Baiña txori txikerren zerzeladak, burutik buztanera ekizan. Mueten izen, kolore, neurri; noiz ta nun egi ten zituen euren abiak; toki berezienak, janari litxarrena k. Orren barri, ondo baiño obeto ekian, aren adiskidetxuen berba goresmengarriak siñistu ezkeru, beintzat. Ao zabalik egoten yakazan entzuten lagun koskorrak. Errikoak, uri aundi-samar aretan jaio ta aziriko mutiko geienak, gauza arrigarritzat artzen zituen Nikanor-ek esanikoak. Izadiazko liburutxu irudiz beteak baiño geiago irakasten eutsen argi ta garbi, sakon ta labur, Nikanor-en ezpan-artetik jasoten zituen berba zoragarriak.

Biregarro, zozo ta etxetxoriak; txirta, pintxon, zertzetak eta iratxoriak; iperdikara, mingor ta txepetxak; txio, tarin, kalandresak; urrentxindor, pardik, papargorri errukiorrak eta kardantxilloak; enara ta kirrizkaro zaratatsuak; okil, basoillar, kurloi ta egaberak; kuku ta amillotx lotsabagak; mozolo ta gabontz itxusiak, eta ganetiko txori zatarragoak, erroi, mika, eskillaso, gabilloi ta saiarre gaiztoak.

Erretolika Izuean jarduten eban guztion izen, azta- rren, azbegi ta enparauko gorabeerak jarraian azalduaz. Umezaroan, edonor bere, konkortuta eta arriturik, adurretan ezarteko gai bikain miresgarriak.

Arri zaarrezko orma antziñakoetan, erdilo edota igesika atzemoniko suangillak, ez zituen gero bertan beera jarei ta azke izten. Sarritan, buztan-zatia urratu ondoren ara-onaka mutikoen esku artean eta iñoiz lurrean bere bai, inguruan jagoleen esku-oiñak zituela, euren igesegiteko gogoia jasan bear izaten eben patariok. Beste batzuetan, sugelandarok biurri ta ezkatxak zirala-ta geiagoko barik, Nikanor-ek, agintari zeatz ta esku sendorra bai litzan, eriotzara epaituak izan oi ziran, eta antxe, guztien aurrean eta guztiak borreru izanik, eskuetan arriak artu ta gertu egoten ziran mutikuok, nagusiaren esanera, arek berba gorrorra esan ala ziñu aginpideduna egin egianean, guztiak arrika erasoteko. Eta piztiok nai aukera kaxkarrrenaz baliauta, zuloren batean edo sasi-larren artean estaldu egien euren burua, nai antxe jausiko ziran esku zirtzil ta biotz zital aen odol-egarripean ilda, begira egokiezanok oraindiño bere, piztien azkenarnasak, pozik eta berba gangar ta barre zorangaz ospatuten zituela.

Beste suangilla batzuek, ez eben beingo beingoan izaten eriotza-epairik, ez iges-leku erruki bakorik. Oneek, presondegira joan bear eben. Askatsuna galitzen eben lenengo ta bein, ta gero, ez jakin zer.

Oneek, eurentzat berengi berengiz egiñiko kartzelak izaten zituen; baiña argiz beteak, egunez beiñipein. Ez eben arako kantariaren ziega baltz bildugarriaz, senidetasan erdia baiño:

«Egunez argi gutxi,
gauean illun;
niretzat gozotasunik
ez dago iñun...».

Nikanor-ek suangillentzat gertuten zituan ziegak, ez ziran sakon-ondarrak izaten. Lur-azalean, leku landu bagean, esaterako mota-aldean nailur gogorrean bere bai, zulogunetxua egin, ta koxka aetan sartzen zituan patari zeio, bakotxa bere tegian, eta ganean, teillatu gardenak ezarri, kristal-zati luzanga ta biribil antzekoak, leio zaarretan arturiko zatiak.

Orrelan, argiaren maite dan piztia, Nikanor-ek eta aren jarraitzalle odol-egarberaak, illuntasunik bako kartzelan ipinten eben.

kartzela txikerrok, ostera, iraupen laburreko ziega leiarrezko izaten ziran. Inguruak ondo landu ta lurrez beterik jarri arren, gaur preso sarturiko suangillea, biaramonean igesegiña izaten zan. Jakiña. Boronda-

tezko illundegi ta esiak maite oi ditue neguko losorro lar luzean, piztiok; iñok ezarririko kate ta eragozpenak, orraitño, ez ainbeste, gizonak begiko ez dituan ainbatean.

Ta orrenbeste ezkerro, euliai, batez bere, eskolako ordu gogaikarrietan egiten eutsezan ankerkeriak!... Lenengo ego bat kendu, gero, bestea urratu; urrengo, tutuan paper-zati biribildu luzetxuak sartu, ea idiak probalekuan jarduten daben antzean, euli mengel ta buztarri mingarridunok untzeak-untze egiten ete dituen, eskolako mai-ganean marrak eta lerroak lapi-zez nai igeltsu zuriz markauaz. Bapatean, maisua urreratzea izaten ba zan, eskuartean edota liburu-azpian zapalduta, an geratzen ziran gogortuta, euli bigun azurbako aek. Bestetan, egalak urratu ostean, zezen txikerrak bai liran, mutikoak eskuetan orratz zorrotzak arturik, siki ta dzast, erraminta mutur aen sastakadetan aurkitzen eben euren amaia. Iñoiz, eulien buruak moztutzen zituen, ta liburu ala paper-orriak, azpildu; eta bitartean, euli-buruok gogor zapal-duk, euren odol apurraz, irudi edo zirriborroak ager-tzen ziran orrialdeetan, eta ori, umekondo aek, kalko-mania merketzat esten eben.

Txoriak, osterak, eriotz-ondoan, gorapen aundiago bere, izan oi eben. Lenengo, biurrikeria izaten zan. Lakirioz, biskaz, zepoz edota tiragomaz izango ziran arrapauak. Iñoiz, uztai zurezkoa estalduaz, sarepean bere bai, makillatxu bateri soka luzeaz tira egiñik. Txori atxillotuok, kaiola zaarren batean, nai sare-artean, kaltzerdi-barruan ala farol ugerdo batean eukiten zituan, aukerea zelan zan.

Eriotz-ordua eldu ostean, barriz, erritik legoa-erdi bidean, muiñotxuan, bide-ondoko karraskilla edo txoriegur moltzo baten inguru, atx-artean egoan lur-atal garbian eukan egazti-illera atondurik. Odoldi bigun ta aratza lurraren gain. Antxe jarten zituan, urrengorik urrengo, bere menpean ildako txori guztiak. Iñoiz, Domuru santuren egunez, arratsaldean, an or emen jasoriko kandela-ondakiñak isiotuta ipiñi bere bai, txoritxuen azurrak zetzazen lur-ganean...

Erbitan, eiztari bizardunak lagun zituala joatea, orixe zan aren buruera atsegiñezko bat, aldi aretan. Eizaketan, artean zaleak ziranak ikustea, euren ibilliak ikastea, lorratzaren susmoa, toki ta inguruen esangurea, gerora bere esku ta bere kabuz ibilli zeitean, jakituriaz, oiturapean. Orretarako nai zituan, zeatz gogotan artu, bizartegiko barriketa gozoak.

-VI-

Irakasle zaarrak, beiñola, asperturik eukan-ta, etxera bialdu eban Nikanor. Gogaiteraginda eukan alako ikasle txarrak. Ganera, amurru geien ta damu geien emoten eutsana Etxabelar-eri Nikanor-ezaz, au iñozoa ta buru tentelekoa ez izan, eta mutillak, eukan baiño ganora andiago ez izatea, orixe zan. Penagarria edozein modutan bere; ostera, ezin ba, egonarria nueririk bakoa izan.

Nikanor-ek bere aldetik, damu apurra izan eban. Etxabelar-en eskolaldia atsegin yakan noizean bein joatekotan. Gizon a, zaarra zanez, ez ebillen bere sasoirik oneneko aldia lez, jakiña ba. Ta mutiko guztiai batean jaramon egokia egin eziñik, eskolan zituan aurrenengo iru-lau gaztetxuak, oneek jartzen zituan txikiagoen maisu txikertzat, bakotxak bere inguruan, aldra biribilduak ezarriaz, eskoletxeko bazterretan.

Aldi aretan, buruz ikaste lanak ziran nagusi. Iñoiz edo bein prolema gatx nai gramatikako ikertzeren bat, zitala bera, egiten eben; baiña ganerakoan, ainbeste ta ainbeste esanaldi ta beremoduko itz arrotz ta ari-

mabakoak buruan sartu ta gogoan artu eziñik, sekula-ko lor ta elorria izan oi zan umekondo aentzat.

Zaletasun iturria, beste zer batzuetan egoan, Nikanor-en eskolara noizean bein joateako guraria. Maisuak, eskola-gaiez ganera, beste gauzatxu batzuk, ugari samar atan bere, izan oi zituan bere kutxetan. Esaterako, tabaku zorrotxuak, mistu-kajak dozenaka; puru txikiak; suarri ta metxa zatiak; imanak, burdiña-kaz ta galtzeruakaz olgetan ibilteko; labur esan, estanku txiki bat zan a, mutikoen eretxian. Eta Nika-nor-ek ez eban, arranotan, tabaku-orria arerio. Baiña batez bere, artea, eukitea, topautea..., ori zan, mutiko orren gogo ta zaletasuna. Nikanor aiñako zoridunik ez zan, iñortxu, aldi aretan.

Aspaldian buruan erabillen asmoa beteteko auke-ra baten begira egoan.

Goiz arre ta baltzeran aretan joan zan joan, beste egunetan lez, bere zeregin barrira. Elastiku illun bat soiñean, ganekotzat. Praka nabar batzuk, belaunak baiño beeratxuago, zankabea estalduaz eta barrenal-dean zuzen eta polito egon barirk, oker ta kako antzean jita eukenak. Erriko mutiko ederzaleagoak, globodun galtzak eukazala burla egiten eutsen, baiña... urrunetik. Oiñetakoak, egin zituenean izan

ziran garbiak; arrezkeroko guztian ez eben aek betunik ezagutu, naita Peru Lustreputx izenekoa arenganik ez urrun egon.

Olarratz jaunaren baratzean ibilteko gogoia, orixe zan aren buru-gunetan irakiten ibiltzen zan guraria. Eta, uste uste barik, sarritan oi dan lez, abagune bitxia eldu yakan. Zaldun jaun aren etxera joan zan, beste batzuetan lez, bere eguneroko papera eroaten. Ara eldu baizen laster, neskameak, arren, ortura eroan egiola ugazabari, Olarratz jaunari, eskatu eutsan. Beste egunen batean, ez eban, bear ba da, ontzat artuko mutikoak, egunkari bat izteko ainbeste neke ta ibillaldi bikorrik. Neskameak galdetu bere bai, orraitinño, baratza nun egoan ete ekian.

-Bai, bai, baietz ba -erantzun eutsan mutiko saltzailleak.

Ez ekian asko etxeko serbitzari eme arek, mutikoren asmo-lapikoan egosi nairik eukana. Aren zaldunaren ortura sartzeko aukera mamiña! Ez zan auntzaren gaberdiko eztula, arek ikusi gurarik eukana, bapatean, otoz-otuan ikusi al izatea.

Olarratz zaldunaren baratza, ormaz inguratua egoan lur zati apainkiro landua zan. Ate bakarra eukan, gorri illunez pintaua, bide erreal edo kamiñu

zabal nagusiaren eglean. Ezker-eskuma, beste oru batzuk zituan, sarratuak oneek bere; arresiak, ormak inguruetan. Aspaldietan era bardiñean egozan, karamasa ta arri zatiz, manposteria merkez orniduak, eta urteen urteez, zelan edo alan alkarri atxikiak eta lotuak.

Zerbait apaiñagoa zan, ain zuzen auzokoak baiño, Olarratz jaunarena. Albokoen ormak baiño beteagoak, zirrikitu gitxiagokoak, leunago ta bardiñagoak ziran zaldunaren baratzekoak. Atearen ertzetan arlandu ederrakzitan, ta egunak joan egunak etorri, arako urre kolore txanbeliñez jantziak agiri ziran.

Orma-bedarrak, inguma-lorak eta orio-bedarrak alan bere, zital ta burugin ta bizinai izanik, lekuan lekuan erne ta ormetan eurretan erro bigunak sakonduaz, politasuna ta bizitzako ederberaatasuna ezarten eutsen esi gogor ta itxusi samar aei.

Baratz orren ormak,e guzki begitan egozan egon bere-ta, antxe sarritan ibillia zan Nikanor, bere suangillak artzen. Ondo ekian bai, nun egoan eta zein zan, Olarratz-en ortu txairoa. Ez eban gitxitan entzun solo esitu orren alabantza ta goresmenik!... Edozer ei egoan ortu aretan, arako frantsesaren ortuan lez, aurki.

Eguneroko paper txortea besapean ebala, geienak saldu ostean, goiz aretan, euria goitik beera ordurako, buruan txapel zuloduna, bustiaren bustiz, ur tantakada mamiñak sorbaldetan beera isurtzen eutsazala; iduneko solapak gorantz igonda, bear ba da bere samondo zikiña uraren igurtzi gozoak garbiegi utzi ez egion-edo, ba yoian joan aguro ta pozik. Olarratz jaunaren neskame liraiñak agindu eutsanez, zaldun a, bere baratz landuan idoroteko asmoz.

Bide zabalean gora, errenka ta puzka, Faun automobil gilbortsu biribilla etorren, lagunez erdi beterik, atzeko ate bakarra ondo itxi bage, dingilizka ta dantzari eroiala.

Nikanor, bide erditatik joan bere-ta, txoperrak, umore ez onez, sekulako txaranbel durundua entzun erazo eutsan, gomazko madari antzeko zera eskuartean bein eta barriro estutuaz ta erdi biotuz.

-Kankarru zaar ori baiño aguroago ez al noa ba ni neu, zuk ainbeste arrantza ta zaparrada egiteko, zeure txaranbel motel orregaz? -deadar egin eutsan, arro arro, Nikanor-ek txoperrari.

-Kendu adi ortik kendu, kirten ori, zapaldu ez agidan -erantzun bere, erabiltzailleak.

-Errementariak izango ditu txokoren batean zer obeak...!

-Tarratau utsik ba neroia, oraintxe bertan lurrera salto egin, ta belarrondoko ederra barrurako eunkek, ba.

Gidariak esaten ziarduna, ez zan egin eziñeko autu edo barriketea. Aldapa aretan, ta aldi aretan, iñoiz gertatu izan zan, txoperra martxan lurreratzea. Ta motorrari ziri edo ikuturen bat edo beste egiñik, barriro bere tokira igon ta beribil aundi astuna, tipirri taparra, beste nobedade barik, bere bidean artez ta nasai, Jaungoikoa ba, aurrera joatea.

Ez zan ausartu orduan gidaria, ori egiten. Eta bere bideari ekin eutsan, tramankulu aundiaren motorrak puzka ta arnasestuka ziarduan bitartean. Damu izan eban, mutiko lotsabageari matraillondoko guri bat emon eza, baiña aren asmoa zelabait, egiztau egin zan. Eta izan bere, artean burlezar egitearren aren paretik aurrerantz joan barri zala, tarrant urdin baltzari atzealdean ukutu egin gura eutsanean, uste ez eban isopo-arrada zikiña artu eban Nikanor-ek arpegi-arpegian.

Orduko automobillen burpillak aterpe eskasa eukan ba, lupetzearen gordegarri, ta atzekaldean jarri

zan mutiko zuurrari, buruak ez emon orduan basaz beteteko arriskurik ebanik.

Esku-ganeaz, igurtzi eban arpegia, lupetza zikiña zelanbait kentzeko, ta loi moltzo geiena arindu ebanean, jakearen besoaz, elastiku garratzagaz marruskatu ta erakori eban, arpegiko azalean kiri ta ikutuera minberea sentiduaz.

-Zikiña ta zaratea besterik ez daukan burdi astun orretan joan baiño, oba da astoganean joan bere.

Eta kontuak kontu, anartean, Nikanor ordurarte ez zan bein bere iñora joan automobillean, ibilli zan leketan oiñez ibilli izan zalako.

Bere arazora biurtuaz, Olarratz-eneko baratzaren ate gorriraiño eldu zan. Zer egingo? Diadar? Ez eritxan Nikanor-ek, egoki, zaldun jaun bateri diadarrez deitutea. Ukabilla estutu, eta atzamarren konkorrakaz kaxkax jo eban ate gorria. Une aretan bertan, atearen aztarrenak ikusten eta ikertzen asi zan. Ate arek ez eukan orduan geinak euken lako serraila-zulo aundirik. Orrezkero, giltz aundirik bere, ez eban eukiko, ta lapur-giltzik erabiltea alperrik izango zan ate aregaz.

Bigarrenez jo eban atea.

-Nor da? -entzun eban alako batean, barru aldean.

-Nor? Neu, neu naiz!

-Baita neu bere, neu nok! -erantzun eutsan ormaganetik, aots lodidun gizonezko batek.

Ez zan nunbait, Olarratz jauna, onen aotsa biguna ta dotorea zalako. Beste norbait zan. Ain zuzen, Damas ortulaua. Olarratz jaunagaz ziarduan onek, are esanera madari-landara batzuk sartzen, eta orregaitik egoan an.

Beeko bidetik, ormea, luzea ta jagia zan; baiña baratz barruan ez zan ainbestekoa, eta orregaitik, atea edegiteko armailla batzuk jatsi bear izan zituan Damas ortulauak.

-Olarratz jaunarentzat, beronen neskamearen ize-nean dakartsat gaurko egunkari au. Ez al dago bera emen?

-Bai, or dago baratz-guenean.

-Orduan... igongo dot beraganaiño?

-Ez daukazu zetan igon. Neuk eroan negio. Ordaindu egin bear aldeutsu?

-Ez, baiña...

Nikanor-en «ez baiña» onek, esangura sakona eukan arentzat. Ala ta bere, ezin ba garbi esan. Barruko bideak, ormen neurriak, baratzeko etxetxu ospatsuaren ate-leioak, an barruko armario ta gordailuak;

erabat esan, lapurretan ganoraz egiteko zerzelada ta azbegiak eratsu ta aurretiaz jakiteko alegiñak egitea. Orra ba, orduan beiñeko egikizuna.

Eskutik eskura artu gura izan eutsan ba, Damas ortulauak albistaria, ta ate-ondoko ikustaldiari gitxi eritxirik, Nikanor burutsuak bere garunak eio nai zituan, ea atxaki edo akiakularen bat asmauten eban, ortulauaren setakeria gorabeera, Olarratz jaunaganaiño eltzeko eretia izan egian.

-Zaldun jaunarentzat beste mandatu bat bere, ba neban ba...

-Emotekoa al da?

-Ez ba; au ez da emotekoa, esatekoa da.

-Ori bere egin negio: esan.

-Bai; eta erantzuna? Barriro etorri bear izango zenduke mailletan beera.

-Kontre! Isilleko konturen bat al da?

-Neure garatz eta irabazpideari dagokiona da-ta...

Eta Damas zaarra aurretik, Ninakor atzetik, biok joan yoiazan armailletan gora, eta gero, bidetxu-erdi-tatik ortuaren goenera, Olarratz jauna antxen egoan-eta.

Etxetxua ostera, ez egoan alde aretan. Nikanor-en gogoia, ango nagusia etxola barruan egon eta ango

zeetasunak bereganduteko aukera ederra izatea zan. Baiña, zirudianez, onen gogara osoz ez zan gertatuko, antza.

Eskuratu eutsan Olarratzeri egunerokoa. Orduan zan eretia jaun areri berba egiteko, ta Damas ortulaua irakiten egoan, jakingura ziriña kolkoan irakiten ebilkiolako.

-Jauna, nik bedorri mesedetxu bat eskatuko neuskio ba.

-Mesedea? Egingarria balitz, zegaitik egingo ez deuat ba?

-Ba, jauna... Bedorrek txakur gaztea daukana badakit. Eta nik neuk, ordu batzuetan erabilli negi neure ardurapean ara ta ona, txarto ezpa deritxa berorrek, beintzat; or geienean lotuta eukiteke...

Irribarreka artu eban zaldunak, mutiko zuurraren esaerea. Egia zan txakur gaztea eukana, erbi-txakurra bera. Olarratzen zeregin bat, arazu atsedentsuen artean, eizan ibiltea zan. Zorionez, ez eukan egunero lan egin bearrik, gurasoak utziriko ondaretik bizi zalako, geienbat. Lurralde batzuk zituan Araba ta Naparroako landetan. Orrez ganera ondasun-agerkai jabe zan, ta bankuetxeetan eukazan gorderik agerkaiok. Or euken iturria aren etorri aitorrak.

Gizon ederra zan, bizkarrez ondo betea. Ez zan gartxua, jatuna baiño. Ala ta guzti bere, ibiltauna zan, eta erritarrak iñoenez, suezitarren araura gorputz-zirkin azkar ta neurtuak egiten ei zituan goizero, eotik jagiterakoan. Sarri askotan, ostera, etxetik urten barik egoten zan orduetan eta orduetan, liburu zaarretan ta antziñako paperetan, iraganiko denporetako jazokun-ariak eunduten. Idazlerako jaio ei zan, baiña orriak orri tinta baltzez ta gorriz bete izan arren, arek ez eban artean, libururik argitaratu ez iñok irakurri aren orririk. Onduten ei eukazan onduten, bere idazgelako zurezko apal txairoetan; liburu jator asko, ardua lez, egonak eta urte iraganak ontzen ei ditu-ta.

-Orduan, txakurraren maisuizan nai al adok?

-Bai, jauna; leen bere, baserriko txakurrak erabilli izan ditut sarri neugaz.

-Eta, noiz erabilliko dok ba?

-Goizean goizean, jauna, jai ta aste. Oraintxe lez, egunkariak saltzen nabillen bitartean neugaz kalerik-kale erabilli negi, ta gero, iñoiz astirik dodanean, mendira-ta, basora-ta, txori-abiatan joaten naizenetan.

-Zenbat urte dituk?

-Amalau.

-Ta eskolara, noiz joaten aiz?

-Eskolara... arratsaldetan eta gabekora, neguan.

Egia esan, ez deustat guzurrik agertuko, baiña, liburuak-eta nekatu eta buruko miña egiten deuste-ta.

Barreari eutsi eziñik egoan Olarratz jauna.

-Zer deritxazu zuk, Damas, orrek diñoanari?

-Zer esan? Nik neuk ere, eskolarik ez neban ikasita. Firmauten ozta ozta.

-Tira ba! Txakurrari «Lipar» deritxa, bizkorra ta ariña dalako. Goizetan erabilliko dok. Ta, ik euk, zelan dok izena?

-Niri Nikanor deritxat, bedorreri serbiduteko.

-Ederto ba. Damas ortulau auxe nun bizi dan jakingo dok, ezta? Ba, beroneri eskatu giltza goizero ta geroago, biurtu. Eta ea eiza-susmuan nai bazterrak ezagutzen irakasten deuan ik «Lipar»-eri. Urrengorarte ba.

-Bai, jauna.

-VII-

Olarratz jaunak ez eban iñoiz mutiko arezaz buruketan jardun. Ez eban ezagutzen, beraz, Damas ortulauak ainbatean. Egia esan, onek bere, ez eban osoro ezagutzen; eta ori, bear ba da, ezta aren ama zanak bere.

«Lipar»-ek goizero itxaroten eutsan bere bide-erakusleari, ta pozik egin bere, ara ta ona askatasunez ibilteko.

Aren tegira urreratu orduko, bidez bide etorrelarik, oles egiten eutsan Nikanor-ek, ao-ezpanetaz txistu-egiñaz. Txakurra adi adi geratzen zan, belarriak zutunik, buru-begiak ara-onaka; eta intzirika asten yakan; pozezko intziriak, edozelan bere.

Txakurraren billa joan baiño leen saltzen zituan eguneroko paper batzuk bezeru goiztarrai, betiro bidera urteten eutenai, barrien eta albisten egarriz bizi ziranai. Anartean, gitxi ziran errian radioaren bitartez azkenengo gorabeeren jakitun izaten ziranak. «Lipar» lagun ebala joaten zan geroago apurtxu bat urrunago bizi ziranai edo euren lantokiak edo dendak asago zituenai egunkaria emoteko.

Ibilpidean, euren saldu-arloari ekin ala, ba eben toki bat txakurak atsegiñez ikusi oi ebana. Egunkariak saldu-urren zituanean, erriaren urteieran egoan abereen iltokirantz joan oi ziran, eta antxe, mataderu aretan azur bat edo beste lortzen eutsan Nikanor-ek bere menpean erabillen erbitxakur gazteari. Azurrok duban izaten zituan, an lanean ziarduen arakiñak bere, batzuek beintzat, mutikoaren bezeruak ziran-eta.

Arakiñaren lanaz sarri askotan gogotsu egoten zan Nikanor, begira ta begira. Astelenetan -periodikurik ez zan egoten orduan-, antxe, iltokian emoten zituan goizean pare bat ordu.

Egun orretan, ango lanen joan-etorri ta azi-rraziak ikusi bage ez zan egoten. Txakurra, noizean bein, ate aundi aretatik iges egiteko amurruz lez egoten zan; baiña laster asi zan ango lanaren mailla ta jarraipena egonarriz eroaten, azken-aldera azur bat edo besteren jabe egiteko eretia izan egian-eta.

Baserritarrak agertuten ziran, zekor, bigantxa edo iñoiz bei zaar nai idi argalen bat ekarrela; adarretatik edota sudur-mitzetatik lotuta; aurretik mutikoren bat edo neskatoren bat, sokea eskuan ebala eta atzetik aren aita, aitita, osaba nai auzoko mutil sendoa. Erio-

tza-lekura euren oiñez etxe-abere zintzo ta ondasuntsuak, eta ez arrezkero lez, kamioi zabal eta galantetan.

Baserritarrok eldu barritan, aberetxeko orman bertan estekatzen zituen abereok, orman egozan estun eta burdiña-kakoetan, eta antxe izten zituen zutunik ilgarri errubakoak. Batzuetan, kortan sartzen zituen, ikuillu illun aretan, bideko nekeak arindu egiezan. Ez ekien asko, atsedeen labur aren ondoren, gizon il-jaleak eurretaz egingo zituen sarrakio ta odolustu-teak. Abereok, geienik, apal eta otzanak oi ziran.

Egun atan bere, antxe egoan Nikanor bere txakurra lagun ebalá. Idisko baltz mardo bat ekarren. Uzkur ta urduri etorren, antza. Kasta gogorrekoa zirudian eta soka-muturrerakoe dota an zezen-plazan jokoan ibilteko, bear ba da, ez zan makala izango. Epaipetua egoan, osterá, aurretiaz; baldin bizirik iraunerazoteko, norbaitek, aragitarako baiño diru geiágo eskeiñi ezik. Jabea, b aserritar txiki samarra zan, txaparra. Semea ta alabea ekazan biderako laguntzaille.

Idiskoa aragiz bete-betea zan, geiena baltza, kolorez. Buruan eta atzeko iztar aldean zituan zuriune batzuk. Baltza zan, beraz, txapel eta galtza zuriakaz. Aita-semeak txandaka aldatuten zituen eskurik esku-

ra sokak eta akuluak. Amaika zikillada egin bere bai, bidean, idisko iñuskeari, min emonaren emonaz errazoipean jarri nai bai leben. Akulu-ganak atara egin zituen azkenerako, ez jakin bidean urten eutsen ala aberearen narru-mamiñetan trintze sartuta itxi. Lepondo guri biribillean, ule baltzen artean, odol-isuri gorriak dirdira egiten eben eguzkitan. Atzeratxuago etorren alabea, au bere akulu ta guzti.

Aita-semeak, biak ekarren idiskoa lotuta, txikot bigaz, ta batuk ezker-aldera tiratu, besteak eskumaldera, teinkadaz erdi-erdian arteztuten eben aurrera ta aurrera. Aldika, burukada ta astiñaldiak egiten zituan patariak, igesegiteko gertuaz, ala geldi-aldi zitalean bertan-gozo egiteko ziñu ta gogorkerietan jardunaz.

Orduan, baserritarrok, egundoko erri-letaiña luzean asten ziran, ez gizonezkoak bakarrik; baita neskatilla koloregorria bere.

Ikuskariori ikusgarria ba zan bere, ta alantxe zan, Nikanor-ek idiskoaren erremuskada, murrusa ta astinkadak baiño beste zerbait erakargarriago eukan aurrean, nunbait.

Zerbait ori, norbait zan, neskato sendo gurbilla. Gizonezkoak arraioka asten ziranean, aen pariztai ta ziñuai oartzen yakan Nikanor. Baiña baserritar neska-

toaren begiak eta begiak ez ziranak bere, deigarri ta ikusgarri zituán.

Ondo kostauta, sartu eben idiskoa illetxera, aren jabe ta gidariak. An, geiagoko begiramen bagarik, eriotza bazterrean lotu eben, lurrari eutsela egozan anillu sendo batzuetan orapillo ta txibiztin nasteak egiñaz.

Ez egoan an usain atsegingarririk. Kortetan bere, arakousain erakarkorrak barik naskagarri ta iguiñak egoten diran arren, angoa apartekoa zan. Ta txalak, ango zera ez ezaguna ba eban bere, laster susmau eban zantzu onekoa ez zan zeozer, egoera larri aretan. Odol-usaiña zan, eriotz sundea, illurren ta illondoko kirats zakarra. Eta etsi ta bertan beera epaia ontzat artzeari, ez eritxan bidezko idisko errubageak.

An inguruan zintzilik eukazan ordurako, begien aurrean, beste iru edo lau, endakoak. Narrua kenduta -billoizik baiño txarrago, zer esan bakoa-, buskantz ta aren lekuak ustuta, anka biak goian zabal, an eta emen burdiñazko kakotxa bietarik dindilizka, goian soka luzea etxe-sabairaiño. Beian, arri lauza zabalak etxearen alderen alde, ta lau aldeetatik erdiko zulora yoiazan erreten eta odolbideak, aldapatxu antzera ezarriak.

Arakiñak eskuetan eukan gabiaz buru-buruan, garunetan takarreko galanta emon egion baiño leen, idiskoak, dartada izugarrizkoa egiñaz, sokak eten eta zabal zabalik ikusi eban ate-unean zear, sekulako anka-jokoari emon eutsan.

Aurrean topau eban agure bat jo buruaz, eta an botau eban bazter batean eperdizgora. Ariñak arin soltau ziran baserritar aita-semeak euren ganadu ausart odolberoaren atzetik, deika ta zarataz:

-Baltxa! Baltxa! Ona Baltxa!...

Ona bai, ona egoan «Baltxa» barriren barri aen gurari anker ta errukibakoai jaramon egiteko. Ordura-ko gorriak ikusi ezpalitu bere.

Nikanor-ek aspaldiko barre karkaixaz artu eban jazokun bitxi ta azkortua. Apur bat aurrerago joan eta botauten ziarduen etxe zaar baten orma ganera igo-nik, an egon zan unadatxu batean urrunean ikusi ta entzun zeitekeanari adi, idiskoak sortu zituan naas-teak jakiten.

Idiskoak, oiñak libre zituan-ta, bideak bere olantxe aurkitzen zituan. Nok oratuko eutsan patariari? Eta nundik? Alako «soka-mutur» lotu bakorik ez eben erri-tarrak iñoiz ikusi.

Sokorru-deiak entzun ala, jenteak lenengo egiten ebana, atetan ezkutau nai kalean zear iges egin, orixe zan, errezoiaz-ta. Nok gura eukean idisko gazte odol-dun baten adarkadarik artu, gorputzaren erregalu guri antzean? Bai zera.

Ez ekian iñok istori polit eta bildurgarri ori zetan amaituko zan. Bapatean, bere senera zan Nikanor zuurra. Idiskoak ez eutsan burukomiñik emoten. Aren ugazabandrea ekusan an bertan bakarrik eta artega. Onexeri lagun egitea otu yakan. Ez ekian zegaitik, baiña neskatoari itzegin gura, ta bapatean mingain bizkorra, trabauta lez susmauten eban Nikanor-ek. Zelan asi neskatoari berba egiten? Au bere, lotsatuta egoan, gertatu zanaz erdi bildurturik edo. Bear bada, lotsorra zan, izan bere. Ala, errira, kalera gitxitan etorria.

-Zu! Zeuena al da ganadu ori? -esan uetsan alakoren batean, Nikanor-ek.

-Bai, geurea da idisko ori.

-Okerra, e?

-Beti da izan uzkurra ta iñoiz erabatera izuturik jarten dana. Eta or kale-artean bat edo bat ilgo dau-ta... gure aitari ta gure nebeari.

Eta ori esanaz, inkesaka, negar gurea lez etorkion neskatxa mardoari. Gari elduaren kolorekoa zan aren ulea, ta txorta eder bana euken aren sorbaldak, erakusgarri.

-Neska, orregaitik ez da negarrik egin bear.

-Ta orain, zer egingo dot nik emen bakarrik? Ez dot uri onetan iñor ezagutzen.

-Agertuko dira barrero baserritarrak eta...

-Gure aita ta...?

-Bai; nora joango dira ba, zu emen itxita?

-Ori bere, egia da.

-Bestela, geure etxera etorri.

Orduan galdetu izan ba geuntsa mutikoari, etxera iñor eroateko baimenik ala oiturarik ete ebanentz, ez eukean jakingo, ziur asko, zer erantzun. Esan ebana, esan eban, barruan sortu izan yakan sentipena izan zalako. Neskato mazak arek ikutua egin eutsan bioz-pean, ordurartean iñoiz ez iñoiz sentidu ez eban zarrada edo ikutua.

Neskatillatxuak, zorabiatuta baiño bere, zero lotsaturik:

-Eskerrik asko, mutil -erantzun eutsan aopean, ozta entzuteko bestean.

Abere-iltokiaren orma-ondora joan zan neskatoa, ta antxe geratu zan gogortuta lez, bizkarra ormearen kontra ebalá. Atzera samar ta erdi nagi, mutikoa bere, urreratu yakan, ta astiro ta gozaro itandu bere bai:

-Zelan yatzu izena?

-Nekane.

-Izen polita... Eta ez zara iñoiz ona etorri?

-Ez. Gaur lenengo aldiz.

-Orduan, ez dozu gomuta makala izango.

-Ori esan ba.

-Ba, nik, gomuta ona izango dot beti.

-Zegaitik?

-Zeu ikusi zaitudalako.

Udabarriko egunetan, azken-aldera, kerixa askok ez dabe kolore ain gorririk izango, neskatoak matrai-lletaratu zituanak baiño.

-Ene! -ots-egin eban neskatoak.

-Nire izena jakin nai al zenduke... Nekane?

Onek sorbaldak jaso zituan, ta begiak lurrerantz biurtu. Mutikoak, makillatxu bat eskuan artu, eta lurrean, are auts artean lerroak eta marrak egiten ziarduan. Beera begira egoan au bere, baiña noizean bein, bestela baitakoan, bestearen arpegiari so-aldi ederrik egiten eutsan.

Onelan iragan yakezan lipar gozo, isilta biozkoiak. Une arexen atsegiña! Bai batak eta bai besteak, aldia nare ta bare luzaroan gelditu izan balitz, naiago izango eukeen.

Baiña munduko eiatasunak euren lenengo amesaro samurretik erruki bage, barriren barri munduko bizi nastaura eratorri zituan.

Zurumurru ta zaratea susmau eben euregandik urrean, ta izan bere, ba etozan lagun batzuk iltegi-rantz. Burdia etorren euren ondorik, ta etozan lagun-en artean, aita ta nebea ikusi zituan Nekanek. Poza ta atsekabea batera sentidu zituan kesato maitagarriak. Izen-ondo au Nikanor minberaak neurtu egian bere kaizu ta esteri egokian.

Aita eta nebea an agertzean zertu zan arren, eza-gutu barri ebanagaz autua ta egote gozoa urratuteari, mingots eretxi eutsan.

Burdian ekarrena Baltxa zan. Lotuaz ganera, zauriturik ekarren. Eiztari bat izan zan bitarteko, bazterrak baketu eitezan. Idiskoari, jabearen ta arakiñaren eretxiz, dzart, tiro arteza bota eutsan aurreko oiñetara, eta baita, aberea minduta gelditu zan. Orduan, bertatik oratu eutsen ta sokeaz estu loturik, an lenen-

go topau eben burdian sartu eben. Ondamendira eka-
rren osteria bere, nora-ezean idisko gizarajo aundia.

-Oraingoan ez daukazu iges egiterik -iñotsan arakiñak abelgorri bezatuari.

Ta olantxe zan. Beingoan eratsi eben burditik. Ilto-
ki erdirantz eroan eben, ta esku ta oin loturik, eta ada-
rretatik beste soka bi, egundoko takatekoa emon
eutsan arakiñak. Lurrera zan, astun, abere gaixoa.
Bereala kutxillo luze andia srtu eutsan samatik, eta
odol gorri baltza asi zan erion bizian urteten, bol-
bolka. Ostikada bat edo beste, eta andik lasterrean,
geiago zirkiñik egiteke, gogortuta gelditu zan idisko
sendoa. Beeko arriak eta berbere narrua bere, zikindu
zitian bere odolaz. Odolustea aguroago egiteko, ara-
kiñaren lgauntzailleak atzeko anka batetik oratu
eutsan idiskoari, ta ara-ona eragin ta erabilli, odolak
kanporako bideak lenbailen egiezan.

Andik lasterrera, azkenengo tantakadak zirala
antzemotean, txalaren narrua alik garbien urratu-era-
zoa izan zan, aragi ta koipeetarik bananduaz. Lau
anken azken-zatiak, euren giltzetarik auzi, ebagi ta
erauzi eutsazan arakiñak. Narrua, lurrean jarri eban
zabal zabal; urrengo, polito polito batu eta tolestu
eban, narru-olaetara bialtzeko gertu ipiñiaz.

Ondoren, aberearen barruak urratzea izan zan. Biriak, eztarri ta esteak, errotea edo librua; biotza, guntzurrunak, gibela... Gibela, baserritarrak eurak artu eben, oi zan lez, eta baita biotza bere. Aitak, zapi bat atara eban sakeletik, eta zapion sartu zituan buzkantz-zatiok, lau muturrak alkarri, biñan lotuaz, orapi-llo lodiz.

Burdiña eta kataiak gertu zituen txalaren pixua jakiteko. An jarri eben esegita atzeko iztarretarik. Erraldetan izaten zan aberearen astuntasuna neur-tzea. Gero, gelatxu batean sartu ziran, kontuak zuritu-teko, nunbait. Diru-paperak eta zidarrezko ogerleko zabalak jaso zituan baserritarrak, an uzten eban idis-koaren saria. Zeregiña amaiturik euken nekazariok, geienbat, eta erdi gerturik egozan andik aldegitoko; ez ostera erritik, lenengo ta bein, eguerdiko bazkari legea erriko jatetxeren batean egin bage.

-Nekane! -deitu eutsan aitak, an ate-ondoan barruko lanari baiño kale-aldeko zerbaiteri jaramon aundiago egiñaz egoanari.

Zer galdua ete eukan ba, kanpoan, barruko zere-giña amaiturik egoan ezkerok? Mutikoak, artean ema-kumeentzat itxirik eukan leio barrukoan, argi-izpiak dizdizka nabaritu zituan, ziur asko. Baiña, an ez zan

agiri Nikanor. Txala barrero ekarri ebenean, euren arteko egoera samurtasunez betea, bertan beera eten izan zan. Zer zala-ta? Damuaren damuz aldegin eban mutikoak, Nekaneren albotik. Zerbait bururatu yakan; puntuak bertan estutu ta joan zan. Nun egoan «Lipar», bere ardurapean eukan txakurra, aundikiaren txakur gaztea?

Idiskoaren igesaldian, zaparrada ta iskanbilla itzela sortu zanean, gizonezkoak batzuk arantz, besteak orrantz, «Lipar» bere, nonbaitera joan zan. Izututa, ikaraturik, alderdi aretatik anka egin eban, ordurako azur biribil bat agin artean nasai lauskitu ostean. Eta ez jagoleak arezaz ardurarik artu, eta ez txakurrak arengana biurtzerik egin, Likpar kale artean aldendu zan.

Mutiko errukiorrak izaten dira iñoiz uriko kaleetan; baiña...

«Lipar», kale zaar batean zear yoiala, mutiko batzuek ziarduen lurrean egoan are-arri batean aizto-txua zorroztuten.

-Aiko! Begiratu: an txakur bat doa bakarrik, jaberik bage.

-Ez aldago arririk emen?

-Bai, an dagoz arriak.

Eta mutikuok, tximistea baiño azkarrago, gertu egozan arriak artu ala, txakurrari jaurtiteko.

-Zuek biok, andiko aldetik, eta guk, emendik arrika egin bear deusagu, gustora ganera.

-Ta gaiztoa baldin ba da?

-Tentel alua! Ez al dozu ikusten erbitxakurra dana?

-Orduan, itxi deigoun baketan.

-Nori baketan itxi, zelako tiñua daukagun ikusi bage?

Eta olantxe asi zan goiz baketsu aretan, txakur bakar ta apal aren kaltezko jazarpena.

-Asi arrika.

Eta zirti zarta, an yoiazan okerron arriak abere otzanaren kontra. Txakur gaztetxuak zaunka makal batzuk egin zituan, baiña arrikada artean ezekian zer egin, atzerantz ala aurrenratz. Onetan, jo eben jo pataria, ta errukizko ausiak eta intziriak egin zituan.

Mutikoen erraia zital doillorak ez ziran bapere minberaa, eta ez eben atertu euren arri-jaurtitea. Azkena izango ete eban «Lipar» gaixoak, ezetariko erru bagarik, arerio zirtzil aen esku?

Orraitiño, kale artean zear zaldun bat agertu zan, eta begi-aurrean eukana ekusala, deadar egin eutsen:

-Geldi, txatxuok alakuok.

Eta laster obeto konturatuaz, besoak jaso, ukabi-llak estutu ta mutillenganantz ariñeketan asi zan:

-Bararabasok! Ta neure txakurrari ganera? Zati zati egingo zaituet!... Zati zati.

Mutikoak, ostera, besoak baizen ariñak zituen oiñak bere, ta beingoan aldegin eben zaldunaren begien bistatik.

Laztankiro dei egin eutsan «Lipar»-eri, ta onek jabearen aots biguna entzunik, ezagutu ta arin joan yakan, Olarratz jaunari esker onez ta maitetasunez, eskuak igurtzi ta miazkau guraz jardunik.

-Nun dagola, baiña, zure jagolea? -galdetuten eutsan, erantzuna emon ezin egion txakur apalari.

Txakur-jagolarik ez zan artean agertu. Beranduegi konturatu zan Nikanor. Ta onek topauteko aukerarik izan orduko, txakurra bere tegian egoan, jabeak eroana. Mutikoak ez zan ausartu Damas-engana aren galdez joaten. Zabarkeriak jo eban bapatean, eta «kor konpon» esanaz, etxerantz abiau zan.

-VII-

Damutuko ete yakan, ostera, Nikanor-eri, txakurraren billa alegin aundiagorik ez egiña ta aren azkenengo barria jakiteko urratsik egiñ eza?

Etxera zanean, aren amak ez eukan ezer berorik gertaurik, semearentzat ez beretzat. Ango subil-ondok ez ekian sua egunero ta ordu jakiñetan ikusten. Sarri askotan ogia ta jaki apurren bat, eta gero, sagarren bat edota intxaur pare bat edo, izaten zituan mutillak nanari gozatsuak. Porru-saldea nai berakatz-sopea egoanean, orduan, ama-semeen urdaillak sutatik arako gaiaz berotzen ziran. Askotan, ardau apurra nai pitxar bete sagardau eroan oi eban amak, gorputzari zerbait piztugarri emon nairik.

Egun aretako bazkariatz, zer kontau andirik ez eban izan Nikanor-ek. Baiña onek, bitartean, opil gozoa ta txistor-muturra erosi ta jan zituan, amaiketako bai litzan. Onek, arako Mari, Peruren emazte zuurraren antzeko maiñak zituan artuak, nunbait. Matordua elduko ez elduko begira egon barik, bitartean zerbait gozagarriz barau ariña orniduta ipiñi.

Bazkal-ostean, aize fiña ebillen kaleetan zear. Nikanor-ek lenbailen bizartegirako asmoa artu eban. Bere bidean yoiala, beti itxita egoten zan denda edo gorape bat zabalik egoala ikusi eban. Zer ete zan ori egiteko zio? Ikusguratxua izan bere-ta, an joan zan bertaraiño. Barruan ez egoan ezer, lau ormak izan ezik. Baiña beingoan agertu ziran gizonezko batzuk, ol zabalak-eta ekarrezala.

An nagusi lez agiri zana, Peru Lustreputxen seme Moises zan, errementaria berau. Eldu barri ziran gizonai berba egin eutsen eta oneek beingoan asi ziran euren lana egiten. Mutikoa, zer egiñik bere ez-ta, an egoan begira ta begira.

Ol zabal luzeok zetarako ziran, laster antzemon eutsan. Etxabe artean mai luze bat, sendoa bera, ipiñi gura eben. Gizonen autuari adi adi egon zan. Entzun ebanez, tornu bi jarriko zituen mai orretan, eta zerbait geiago bere bai. Beste aldean, olak an bere, ormearen kontra, eta unean unean, untzeak untze.

Ezin ba, Nikanor luzaroagoan isilik egon, eta itandu eutsan arotzari:

-Gizona, zetarako dira orreek zerok?

-Ardurea al yak ba, iri?

-Bai, jauna; ardurea yat. Niri atsegín yataz erre-mintak eta olako gauzak.

-Ba... biar jakingo dok. Or daukak, bestela, toki onen jabea. Orren aita, Peru zapataria dok.

-Lustreputx?

-Berbera.

-Bai, baiña... arek ez deust niri egunerokorik erosten.

-Ez, e? -jardetsi eutsan lantegi-jabeak. Zein saltzen dok ba ik, eta zein erosten ete yok ba, gure aitak?

-Nik «Bakarrekoa» saltzen dot. Zera... zer ipiñiko dozu emen?

-Emen? Errian oraiñarte ez daukaguzanak.

-Zertzuk?

-Bizikletak. Akuran, alkillerrean, edonok ikasteko ta erabilteko.

Eta olantxe zan, izan bere. Bien bitartean, ez egoan uri aretan, inguruko beste askotan lez, mende onen lenengo laurenean, bizikletarik saltzen ez diru-truke erabilterik bere. Indianu baten semeak eta udan agertzen zan dendari aundi baten semeak zituen bakarrik txirringutsak errian. Olarratz jaunak bere bai, egia esateko, erosi barria eukan. Aitaturiko orreezaz ganera, edonok ez eukan alako aukerarik.

Nikanor-ek bere bizitzaldian izango zituan biotz-zaztada edo ikutuatarik bat auxen izan zan. Txirrinbikoak errian, edonor ibilteko, edonok ikasteko... Berak bere, laster arin ikasiko eban ibilten. Bai orixe.

-Mutillik bear ba zendu emen egoteko-ta, neure burua eskeintzen deutsut, goizetan egunerokoa bein saldu ezkeru.

-Ez da txarto esana -erantzun eutsan errementariak-. Orduan, biar eguberdi-aurrean emen ikusiko al aut?

-Bai, jauna.

Bizimodu barriaren joan-etorria argiro ekusan mutikoak. Bizikletan ibilten ikastea... erritik aldenduteko era bat zan. Dirua esku-artearen erabiltea, barriren barri, berea ala iñorena. Ta ganera, gaiak, gauzak, erremintak.

Urrengo goizean, bestetan lez, periodiku-loturea artuta, an agiri ziran irakurleai egunerokoa bananduten asi baizen laster, noiz nasaien eta alaien egoanean, aren epertxuntxurrak sekulako miña artu eben. Nikanor-ek, izparringiak lurrera bota eta atzerantz begiratu eban, ostikada zolia nok emon ete eutsan.

An, jentearen aurrean ostiko-muturraz atzekaldea mindu eutsana, ez zan besterik Olarratz jauna baiño.

-Urrengoan, iñoren txakurra obeto zaintzen ikasi dagian!...

Orixe esan, irribarre gaizto ta destaiñezkoa egin eta aldegin eban andik zaldun aberatsak.

Gorri-gorri jarri zan beingoan mutikoa, baiña andik lasterrera zuri-berde aldatu yakan arpegiko narrua. Ingurukoak irribarretxua egin, eta ezetariko azalpenik eskatu bage, bakotxak bere egunkaria artu, aren saria ordaindu, eta euren bideari ekiten eutsen.

Matxin eta Senentxu, egun aretan bere, sasi-eskola egindakoak, antxe bere ondoan agertu yakazan.

-Jo egin zaitu gizon orrek, eta zegaitik?

-Lengo egunean, berari zainduten neuntsan txakurra, ez dakizu «Lipar», aldendu egin yatalako, eta...

-Nora joan zan ba?

-Ez dakit nik... Ez neintela txakur-billa geiago joan, esan eutsan ortulauak. Asarratu egin ei yakan Olarratz jaunari... baiña ostikopunteaz leku «santu» onetan jotea! Ez da zorra nik emon bage itxiko deutsadana. Komai.

-Jaungoikoaren egia?

-Bai. Jaungoikorako.

Ekin eutsan lanean betiko antzean; ta bai Senentxuk eta bai Matxinek lagundu eutsen goiz aretan,

etxe batzuetara ta ardandegi ta dendetara paperak eroaten. Laster arin egin eban erri osoan ibillaldia. Olarratz-enera eroan ebanean, ango neskameak bai esan bere, geoagorik ez eroateko eurenera «Bakarrekoa» paperik.

-Zegaitik?

-Tutuluk berak bialduko deuskulako.

Barruan barruan zerbait pentsauten ari zan Nikanor. Zirudianez, Olarratzek Tutulu drogeruari zerbait esan izango eutsan orrezaz, nunbait bere. Kezka errenkuratsuaren eztenak zulatu ta zulatu ziardutsan areri barruan, bere sentimentu mintzetan. Tutulu eta Olarratz zalduna alderdi batekoak ziran, eta Olarratz, erriko jauntxua zan. Kendu-erazoko ete eutsan irabazpidea, mutikoari? Entzutea zanez, «Olarratzen asmoa, bete bearrekoa» izaten ei zan. Eta Nikanor-ek susmo txarraren usaiña jaso eban, zaldunaren otseiñaren berbetatik.

Eldu zan, mutikoak lagun zituala, Kosme Tutuluren dendara. Besapean, bizpairu egunkari besterik ez zituan.

-Abe Maria.

Sartu ziran, baiña ango jauna ez zan agiri. Eskuan eukazan txanpon-ertzakaz ots-egin eban mostrador-ganean.

Barru-aldeko atea ertzedegi egoan, eta osorik zabalduaz agertu zana ez zan Tutulu, aren alaba lodia baiño. neskato onek, Nikanor-ek baiño urte gegiago zituan, eta iñoiz alkarregaz berbetan egonak ziran, orduko.

-Aita ez dago orain etxean.

-Nun dago ba?

-Erbestera joan da, baiñan...

-Baiñak udan.

-Neuri esan deust gaurko kontua egiteko, eta aurrerantzean... ikusiko dauala berak, nok salduko dauan «Bakarrekoa».

-Zelan?

-Entzun dozuna. Aita, zugaz ez ei dago konforme.

-Oraiñarte egon da, ba.

-Ez dakit besterik ezer.

-Ondo da. Badakit nik, emen nor dabillen bazter-rak nastauten. Damutuko yaka, barriz.

Tutuluren alaba gizenak egin zituan diru-kontuak, eta mutikoari emon eutsazan egokiozan laukoak.

-Biar, orduan, emen egongo al da zuen aita?

-...

-Biar ikusiko dogu, ba.

Andik urten eben, ta mutiko lagunak kokilduta ikusirik; bai Nikanor-ek geitu bere:

-Ez dot bear nik, ez Tutuluren laukorik eta ezta Olarratzen erbi-txakurrik bere. Goiazan beste egunkariak saltzen dituanagana. Areri eskeiñiko natxako. Peru Lustreputxeri, aren semea bere, neure adiskidea da-ta. Naiago ganera! Orrelan, Perugaz ta aren semeagaz konponduko naiz obeto. Badakit neuk!...

Zer ekiala Nikanor-ek? Laguntxuak ao bete agiñegaz geratu ziran, arek ezer agertu ez-ta.

Txirringutsen toki barrira bai joan zan, eta an jardun eban egun aretan, isilik, ibilkiñon zerzeladak eta zatiak ikusten.

Biamamonean, goiz berandu baiño leen, egunkariak errira ziranaz batera, Tutulu dendaria Nikanor-en zain egoan, Bidari-etxe ondoan. Nikanor-en saltzaillezea bazterrera egiteko asmoa izan eban beingoan, baiña, goiz aretan beintzat, mutikoak egunkari asko saldu agiala, orixe gura eban dendariak. Izan bere, barri jakingarria, albista benetakoa ekarren egunkariak.

Tutulu ez egoan, beraz, tontomonto lo. Aren nagusiak adierazo uetsan, garaiz adierazo bere. Nikanor kenduko eukean laster asko, saltzailletzatik, nagusiaren esana egitearren. Tutuluren nagusia, politikan, ez zan besterik Olarratz zaldun jauna baiño.

Euren sareak, polito-polito zalbadu ta zertu bear zituen, sarritan lez.

Zer zala-ta?

Goizeko egunkariak, letra aundiz agertzen eben eguneko albista azkor ta ernagarria, eta eskuetan artu baizen aguro asia zan Nikanor, barri zirikalaria aots zaratatsuz ta ozenkiro jakin-erazoten.

-Auteskundeak! Laster ditugu boto-egunak!...

Batzuentzat, barri ardurabakoa izan zan. Ez ostera geiagorentzat. Erriak bake ta bare irauten daben arren; luzaroan azaletik eta guztien agirian gauzarik asko estaldu ta okerreri ugari gorderik edo erdi-isilik iraun-erazoak izan arren, auteskundeak, batean onerako, urrengoan txarrerako, iñoiz oberako, euren barruko gar, indar eta eragiña, guztiz bereziak, aza-lean eta bor-bor ibilten dira erri ta baserrietan gorabeerarik naikoa argituteko, ta zuzenbagekeri franku mordoka ta eskudaka erritarren aurrean astinduteko ta aizatuteko.

Ta orduan bere, izan zeitekean aitaturiko esamesen bat osagarri izatea errikoen aurrean.

-Auteskundeak!

-Ostera bere? -jardetsi eutsan bake-zale batek, ustez.

-Ostera bere diñozu? -geitu eutsan aurrean eukan beste norbaitek, lenengo erosleari-. Sasoia da onezkerro, goian dagozan lapur zantarrok eratsi dagiguzan!...

Eta izan bere, askoren eretxian, sarri askotan goian dagozanak, beti izan oi dira lapurrak, zekenak, zakarrak, jauntxuak eta biurriak. Erriaren senak, ostera, iñoiz uts-emon arren, betiro ez dau ustel-egiten...

Eguneroko diru garbiketea egitean, Tutulu azeritzarrak, esan bere bai Nikanor-eri:

-Gaurtik, zu, lanbide orretatik bialtzekotan egon naiz; baiña langillea zarealako euki egingo zaitut.

-Eta, zer dala-ta bialduko ninduzun etxera...? Ez al dot ziur, egoki ta azkar egiten neure lan au?

-Ori bai, baiña...

-Orduan, zer? Lanbide au, oraindiño bere aloger eskasagoz egin bear izango ete neuke?

-Ez da, egia esan, orregaitik.

-Nai ba dozu...

-Ez, ez. Ez daukat geiago azalpenik zuri zetan emon. Zuk. Olarratz jaunari ganorabako zeren bat egin deutzazu, teta ia erbi-txaku gaztea bage gelditu izan da.

-Bestelako eiza-txakurra, oindiño txakurkume otzana besterik ez dana. Ta ori dala-ta egin nai izan al da nigaz orrelako kakazkeria?

-Naikoa da berbarik ume batentzat.

-Umea... diru eskas ta aloger motxa emoteko; baiña ez ostera, lanbidea labur ta bizkor egiteko. Ondo dago. Bakotxak bere onari begiratu oi deutsa... ta jakin egizu Nikanor ez dagola, gero, iñoren kome-
nentziak bakarrik egiteko.

-Aukeran ordaindurik zagoz, ta ez daukazu zetan erostarik jo.

Arrastian bizikleta-tokian, orduak artzen, koipez-
tauten, frenuai oiñetako barriak-eta jarten jardun ostean, illuntze aretan Nikanor-ek, sarritan oi eban lez, Ubaldoren bizartegira jo ebanean, ango tertuliza-
leak ba eben zer esanik eta zer agerturik.

Auteskundeak etozan errikoentzat. Eta ez zan lo egoteko aldia. Alderdi bakotxak bere opillari egingo eutsan su, seguru bere. Buruzagiak laster asiko ziran

ara ta ona, menpeko ta azeri laguntzailleen billa. Betikoa zan.

Nortzuk ziran erriko nagusituak? Nortzuk, geienbat, asmoren bat edo gurariren bat, besteenen gain ezarri nai ebenak? Nortzuk, batzuk aragirako daben garramurea lez, agintarigoa maite dabenak? Noiznai bere, jauntxu odola eurengan ebenak?

Bizartegian batu ziranak bere, ba ekien goizeko egunkarietan agertu zana baiño geigo. Egun orretan, an eta emen, onegandik eta arengandik entzun zituen erriko alderditarren gurari ta asmoai buruzko esamesak.

Letamendik ez ei eukan bere alkatetzea izteko gogorik. Bai zera itxi! Artean erriak jasan baldin ba eban, aurrerantzean bere, jasan beariko eban. Eta ganera, nor egoan egon bere, kargu ori obeto bete eukeanik? Ori esan ba! Itzok, ostera, ez ziran errikoseme ta biztanle guztienak. Berbok, Letamendik berberak esanak ei ziran, egun aretan bertan ain zuzen.

-Oraiñartekoa bere ez ete da izan naikoa, Letamendi ta baltzok jasan bearra? -iñoan bizartegiko taldegar batek.

-Zuk ori diñozu, baiña diruak, beti egin oi ditu, gero, bide luzeak laburtu; eta motzak zorroztu.

-Noren diruak? -itandu eban isilik ta apalkiro Nikanor-ek.

-I gaztea izan oraindiño, mutil -erantzun eutsan orduan Ubaldo bizargilleak-. Emen, gure errion bein baiño sarriago ikusi ditugu ogerleko zabalak eskurik eskura, botua saltzearen truke.

-Botua saldu, e?

-Bai, ta batzuk merke ganera. Bazkari bategaitik, ogerleko batzukaitik, edota makillau pilloa nai txarrikumearen «jan tropea»gaitik bere bai iñoiz.

-Eta orain bere, zerbait erabilliko dabe beste aldekuok -geitu eban norbaitek.

-Zeintzuk dira ba, beste aldekuok?

-Ez al dakik oraindiño? Emen batzen gareanok, ez gaituk zorionez bata bere, «Lepoker»-en aldekoak.

-Barrerik egin barik!... Bein «Lepoker» esan neutsalako, ez eustan erremuskada makala egin alkateak.

-Eta euk bere, «Lepoker» esango euntsan ba?

-Ta zer esan neuskeon, aren izena olantxe zala nengoan-ta?

Ori entzutean, egundoko barre algarak egin zituen bizartegian egozanak, eta gozaro egin bere.

Geroago, diruen etorbidea ta iturburua nuntarra ete zan jakiteko aukerea izan eban Nikanor-ek.

Artean, bere adiña zala-ta, ez eban iñoiz jakin ez entzun, ekiala beintzat, auteskundeetako gorabeherarik. Ainbat gitxiago susmau ta ikusi, aldi orretan angok eta emengoak erabilten dituen joan-etorriak, sortzen dituen naasteak, asmauten dituen guzurak, iñorizartean deutsezan iraiñak, arerioen kaltez eratuten dituen ziriak, lakirioak ta saldukeriak, bai itzez, bai esan gaiztoz, nai zemaiez nai bildurpean; eta baita buruenik, diruaren erdoi zikin baiña kutsu pozgarriaren bitartez bere.

Nikanor-ek ordurarte ez ekizan zeetasun ta zerzeladarik ugari.

Beste aldekoen nagusi, dirudun jauntxua erabat esan, Olarratz jauna izan oi zan.

-IX-

Egunkari saltzaille egoki-egokia ei zan Nikanor. Ori, ondo ekian Tutuluk. Eta orregaitik, damu aundia emoten eutsan emon bere, jaozriko uskeri bategaitik, mutiko ain azkarraren lanaz aurrerantzean bere, ez baliautea.

Tutulu, dirua kutxan sartzen gustora ibiltzen zan gizona izan bere-ta, bere jauntxu nagusiari mesede bat eskatu bear eutsala erabagita egoan. Guztien one-rako mesedea, ganera. Obeto esan, euren alderdiarentzat. Mutiko ori, elementu ona izango yaken euren alde egonaz.

Urrengo egunean Nikanor-ek, barriketa isil luzean ikusten eban Tutulu etxaurrean, dendako ate ondorik igaroten zan gizonezko askogaz.

Nikanor-ek laster saldu zituan, deadar itzelak egi-ñaz, egun aretako albistariak.

«Bakarrekoa» gobernuaren alde agertzen zan. Auteskundeak egitea, onuragarria ei zan beti bere, erriarentzat. Eta goian dagozanentzat beste ainbeste, batez bere, auteskundeak, goikoaren beraren eskuz ta gogara egin ezkerero...

«Bakarrekoa»ren taldekoak, Tutulu-ta zirana, Nikanor-ek leenago jakin izan ezpa leu bere, aurreko illuntzen bizartegian jaso eban txostenaren ganerako, Tutuluren dendan bertan ikusi eban zerbaitek adierazo eutsan obeto.

Tutuluk etxaurrean barriketan ziarduan bitartean, egun aretan bere, aren alaba totoloa izan zan, paper-salduketan kontuak garbitu eutsazana. Mari Asun eban izena, ta neskatilla egiña egoan ordurako. Nikanor-ek baiño urte geitxuago zituan. Iru bat edo... Ori gorabeera, ez zan mutikoa gorri gorri eginda jarriko aren aurrean, iñoiz olakorik gertau izan arren. Bizimoduko zerak, gero ta geiago ekizan. Mari Asun txikia zanean, ume dindirritsu izan zan, mokotia, ta adurra eriola ibilten zana. Eta Mari Adur bein baiño sarriago entzuna zan nunbait, errietan ez-izenak asmauteko, jentea gertu egon oi da-ta.

Mari Asun, dendako barrukaldean egoan tokian, garbitasun aundietan topau eban Nikanor-ek.

-Mari Asuntxu, zetarako dituzu astiñaldi ta garbitasunok?

-Zerbaiterako izango dira. Ezagun da gaztea zareana.

-Bai, zu baiño, beintzat.

-Nai izango zenduke zuk ni lako bat, daukagun aldea gorabeera.

-Bai, ori bai. Ez zagoz txarto bere.

-Lotsabagea.

-Lausengu egin deusut itxusia ez zarealako, ta orra ba! Esanak esan, entzuizu: Nikanor-entzat edozein neska ez dala egokia. Neuk dakit ondo, nor gustauten yatan.

-Nor? Jakin negi?

-Ez, ezin ziñegi jakin. Orreek orrelan dirala, ba dakit nik, gauza askotarako dirua bear dana, ta andrea erosteko bere bai. Baiña... naikoa da auturik. Eutsi gaurko diruok, eta emon egidazu niri dagokidana.

Atara eban neskatoak kuadernu miaztu bat, eta artu eban Nikanor-engandik diru guztia, eta paketeazaleko paper lodiaren zatia, egun aretan bialduriko kopurua iragarten ebana.

-Biertik, numero geiago ekarriko ditu aitak, zeuk saldu dagizuzan.

-Geiago oindiño bere?

-Bai, Nikanor. Ez al dakizu ba, orain zabalkunde ta eztenketa gogorrean jardun bear doguna, auteskundek irabazteko?

-Nik ez daukat zer irabazirik ez zer galdurik orretan.

-Bai zuk bere, zerbait. Zenbat eta geiago saldu...

-Zuen aitaren teoriak dira orreek.

-Eleziñoiak irabazteak, ardura aundiago emoten deusku.

-Ogia merkatuteko, ala?

-Ez zaitez kirtena izan, txotxo. Besteok aginduten jarriko balira jarri, erri onetan berton, bestelako aldakuntzak izango gendukez.

-Besteak nortzuk dira, ba?

-Au dago ona! Besteak... ba, besteak. Egun gitxiren buruan jakingo dituzu ainbat gorabeera.

Kontuak egin-ala, autuan ziarduela, ondo jantziriko gazte bat sartu zan dendan. Bestela baitakoan begiratuten eutsan neskatillari, onek Nikanor-eritxanponak emon bitartean.

-Ederki, giputxak olakoari! -esan eutsan mutikoak Mari Asuneri, diruak eskura zituanean-. Biar arte, laz-tana, eta ez lan larregirik egin, alperrik galdu ez zaitez.

Ori esan, irribarretxua egin, eskuak patrikorean sartu, eta surra astinduz urten eban Nikanor-ek den-datik.

Sartu-barri zan gazteari ez eutsan grazi aundirik egin «laztana» itz orrek. Begien bistakoa da orren zegaitia. Mari Asunezaz gustaurik egoan, aurki.

Kalean bertan, Nikanor-en belarriak eratorri eben urrengo alkar-berbeta au:

-Ta? Noiz dira ba zerok?

-Noiz? Guarko paperak dakar, adiskidea.

-Baiña nik ez jakin irakurten! Ta, zertzuk egin bear dira?

-Lenengo, errietako ziñegotziak, eta geroago, aldunak. Azkenez, uriburu nagusirakoak, antza.

-Ta, nok irabaziko ete dau errian?

-Lan geien egin dagianak. Eta (au, belarri ertzera) batez bere, ziri geiago sartzen jadun dagienak. Lakirio ederrak gertu zituen azkenengo aldian bere. Oraingo alkate au, badakigu, arranotan, zelan egiña izan zan. Oraingoan, ikusi egin bearko. Ez egizu aaztu, orraitinño, Olarratzek, bai errian bai auzoan daukan almen aundia. Nik ez diñot ezer, baiña, daukala gura ba dau.

-Zeuk diñozu ba, guztia.

-Oraingoan... aurrekaldean aurkituko dau merezi izan dauan saria.

-Entzuten dozu?

-Nik entzun, ez; nik esan diñot.

-Egia orixe bere.

-Asmau bai, zeozer egin dau: bidebarriren bat eskeiñi; ala urak ekartea; edota arako trena gure erritik pasautea edo.

-Bestelako berba koipea dauka, orduan, zaldun orrek.

-Orrek? Koipea, ta beste zer asko bere bai.

-Ez dakizu zuk gitxi, gero.

-Urteak, adiskide; urteak bizkarrean...

Egia zan Nikanor-ek, ekiala beintzat, auteskunde-rik ikusi ez ebana. Baiña, aukera ta ereti txanbeliña etorkion ganera. Bizitzako egoera ta jardunaldietan oi dan amarrukeria ta jakituri nabarra ikasteko, ikasten asteko obeto esan, sekulako egunak etozan gazteen-tzat.

Alderdi batekoak eta bestekoak nortzuk ziran jakituko gogo bizi-bizia sortu yakan bere barruan Nikanor gaztetxuari.

Eguneko jardun bikotxa amaitu ostean, an, bizartegian albista zirikagarriak entzuteko urduri ta geraka ebillen arrastiko lanean. Bizkletan erakusten bere, ekiten eutsan, lenengoz asto-ganean jarri gura ebanari, sillinaren atzetik oraturik, pausukada bizkorrak egiñaz. Nikanor-ek berak laster arin ikasi eban ibilten.

Aldatzean gora ta beera, txirringuts-etxe aurreko bide zabal aretan ibilten ziran gaztetxuak eta nagusia-goak bere bai. Aldatz makal aretan gora, an zearka, emen-zearka, asibarritan zanbulu ta zanbulu, begira egozanen barregarri ta alaibide izan oi ziran.

Zaparradea, zarateas ta estularria, beerazkoan izaten zan. Orduan, pedalai apurtxu bat eragitea naikoa izaten zan izan, aldazbeeran abiadea beingoan artzeko, ta geroago ta burrundara andiagoan, ez frenta ez zuertasun, lantegi-olabe aurrean zear, tximistea baiño ariñago iraganteko.

-Kontuz! -ots egin oi eutsen orduan Nikanor-ek, nai errementariak-. Kontuz! Emon galgea! Arraioa!...

Ta bakan eta barregarria izaten zan bezeru batzei, bizikleta-jabeak ezarten eutsen galen edo zigorra:

-Aldazbeeran, pedalai eragiten joan, eta gero, zart! bat-batean balaztatu?... Ori egin dozulako, erabili dozun orduerdiari dagokionaz gañera, zigorra ordaindu bear deustazu. Beste erreal bi! Olantxe ondatuten deustazuez, frenuen «oiñetako» guztiak!... Errekontxo.

Izan bere, aren txirringutsak ibiltan ikasteko ziran, polito polito, ezer ausi barik, ta erreminta ta ganerakoak, ganorarik ezagaitik, bertan beera lorrindu bage.

Ikasten asibarriak ba ekien ba; frenukada latzak zerga berezia eben. balazten gomatxuak erre-usaiña sortzen ebenaz batera, ikaslearen sakelean bere, zigorraren errea ta zauri-igurtzi minbera izan oi zan. Zana zala, an iguruetan ziran gazterik geienak «zoro-

burdi» ariñen ganean euren saio ta alegiñak egiten estu ta larri, ikaraka, zambuluka ta bildurrez ikustea, barrebide ta jostagarria izaten zan, ezetariko zalan-tzarik bage.

Mutikoai atzetik oratuta laguntzea baiño atsegiña-go izaten yakan Nikanor-eri, besterikoai lagun-egitea. Gonadunai, labur esan.

Aetariko egun batean, neskatillatxu gazte dotore ta pertxenta bat eldu zan, apainkiro jantzia ta orraz-tua, ta usain gozo ta guztikoa. amalau urte egiñak izango zituan, antza. Begi argiak, ule ederra, matrailla legunak, azal guria; taiu txairoa, ertz nabariak, udaba-rriko lora goiztarra.

Neskato ori Garbiñe zan. Ez zan erritarra, baiña senidearen etxean egoan. Aren osabea, Olarratz jauna zan.

Ez eroian errian egun askorik, baiña Nikanor-ek ezagutzen eban arpegiz. Aukerako ikaslea bizikletan ibilteko, beronek lagundurik ibili nai baldin ba eban.

Ez zirudian, neskatxak bere, lotsorra. Eragiña ziru-dian, eta bakarrik izan arren, bere antzora ta eskura ibilteko modukoa. Oraingo neskatilla kirol-zaleak oi diranetarikoa, gertua, ausarta, bipill, edozertarakoa.

-Zera, zegan dituzue txirringutsok?

-Zein dan, zeinbat denporarako dan. Esaterako, nesken bizikletak, apurtxu bat karuago ditugu.

-Eta zegaitik ori?

-A! zer esan bakoa! Barriago diralako; dotoreago bere bai.

-Tira ba; orduan, auxe aukeratzen dot. Balazta onak al ditu?

-Bai. Eta zera, ba al dakizu zeuk jakin, ibilten? -itandu eutsan lantegi-jabeak Garbiñeri.

An egoan albo batean isilik Nikanor; tornilluan, gurpillaren radio batzuk zuzenduten ziarduna, ta bestela baitakoan, neskatxa galantari begira.

-Ez dakit ba, ondo; ta orregaitik jakin nai dot balazta onak dituanentz.

-Orduan... nai baldin ba dozu, ta bada ezpadan, mutiko onek lagundu legizu, jesarlektik oratuaz.

-A, bai. Ederto. Oba izango dot.

Zer dau naiago itsuak, ikustea baiño? -esan oi danez. Nikanor-ek agin artean txistu-oska asteko eretia ta gogoia agertu eban.

Ugazabak, txirringutsa eskegita egoan tokitik eratsi eban, ta neskatoaren aurrean egin eutsazan bizikleteari ikutu batzuk, zuzen-kirtenetik esu biekaz

eldurik azkenean, ibilpidea bere, artez egoala ziurtu nairik.

-Ikusten? Balazta geldigarriak egoki daukaz.

Artean, Nikanor-ek, uragaz arpegia ta buruko uleak busti zituan, ta dirdiraz jarri eban burua, leena-go legor ta erdi-naastaurik eukazan buruko uleai orraztu antza emonaz.

Urten eban olabe aretatik Garbiñek, mutikoa atzetik ebalu. Nikanor-ek eroian burpilbikoa, kirten-adarretik eutsita. Bide zabalaren erdira eldu ziranean, beribil astunen bat ala idi-buztarriren bat ete etorren begiratu ostean, iragarri eutsan Nikanor-ek:

-Nai ba dozu, jarri zeinkez ganean. Jesarri, esan gura dot, jesarleku soster onetan. Nai al dozu apurtxu batean, sillinetik eldu dagiodan?

-Ez...; ba dakit, moldakatx bada ere.

-Bai gero? Nai dozun lez. Jausi ba zeintez, oster...

-Min artuko neuke, ezta?

-Bai, zeuk; ez nik. Ta lastimea izango litzateke...

-Zer?

-Zu lako aingerutxu bat... belaunetatik odoletan ikustea.

Neskatilleak irribarre egin eban, eta ausartu zan tramankulu aren ganean jarten.

Iztar bat, ezkerrekoa, iragan eban kataliñeaz gain, eta alde orretako oiña ezarri eban egokion oinpekoari eutsala; jaso eban gurpiltxu orreri bira eragiñaz, pedala, goialdera. Geroago zutundu zan aren gain indar egiñaz, ta eskuiko oiña beronen aldeko oinpekoan ipiñi nai izan eban. jesarri bere, egin zan, eta baita bidean gorantz lenengo bultzadea egin bere, abiadea artzeko erabagi sendoaz. Zuzen joan zeitekean, jakiña! Baiña ez zan olakorik jazo.

Eskumako oiñak bere zera topau-ez-topau ibilli ostean, bizikletea konerka ta gupika asi zan, eta bidertzeko erretenean frenupe geratu zan Garbiñe, jausteko arriskuaz ozta garaiturik.

Mutikoaren arpegian gaizto-irria sortu zan. Berbarik egin barik, begira egokion neskato aundikiari. Onek, barriren barri egin eban bigarren alegiña, ibilten asteko. Lengoaren antzeko ekiñaldia ostera bere. Beste aldeko bidertzerantza abiau zan. Ormea jota gelditu zan, eta esku ganeko azala urratu eban zertxubait.

-Urrunera begitu bear dozu, ta ez beerantz, bururatu eutsan gozaro, paper-saltzailleak.

Irugarren saioa egin arren, ez eban gorarik egiten neskatoak. Mutillak itxaron.

-Gaur ez dakit zer jazoten yatan -esan eutsan emakumeak-. Ibilli naiz ba ni, orain baiño leenago. Mesedez, apurtxu baten, aulkiñotik oratu ba ziñegi.

-Jesarleku-azpitik, ezta?

Neskatoak, baietz adierazo eutsan buruaz.

Ta Garbiñe ganean, mutikoa oiñez, zelan edo alan jardun eban aldikadaxuan bidean gorantz. Batean lerden, urrengoan zambuluka, neskatoak jauste-arriskuak izaten zituan, eta Nikanoren esku sendoak, gogor eusten eutsan sillinetik; eta iñoiz, mokor-aldean eta saiets ondoan bere, ezarten eutsan eskua gozaro, jaustea eragotzi nairik.

Aldapatxua iraganik, bide lauagoa egoan. Araiño lagundu eutsan mutikoak. Garbiñe, leku aretan aisago ta egokiroago ibilten asi zalako, pozik baldin ba egoan, Nikanor areago alako laguntxuaz jolas nekagarri baiño atsegingarriagoan ebillelako.

Erria ez zan agiri bideune aretatik. Ikaslea ta laguntzaillea, beste iñor lekukorik bage ebiltzan lanbide barrian.

Ibillian ibillian, polito ziarduan neskatoak bere kabuz ta kontura, bestek oratu bagarik. Noizean bein, bakar bakarrik uzten eban jagoleak eta albotxutik

jarraituaz, zuur zaindu. Okerka asten zaneke, an ego-kion oratuteko gertu, mutil bipilla.

Garbiñe bakarrik ebillen batean, aize bolada batek gonak apur bat jaso eutsazan belaunez gain nabarmen, eta Nikanor-ek iztar lodi aetako galtzerdi-amarrak ikusi eutsazan, lizun-rritsaren ikutua susmauz. Arek, bapatean fremuak estutu, ta ia alborantz jausi zan.

Asaldau samar ta erdi kezkaz, esan eban orduan neskatoak:

-Ze ordu ete da onezkero? Ordain-neurria bete izango neban, aurki.

Mutillak, damu antzez, baiña barruko garramura-aisea erakutsi nai ezik, erantzun bere bai:

-Gura izan ezkerro, joan geintekoz errirantz.

Ta neskea txirringutsean obeto ta egokiroago jarrita, eta besteak iñoiz oratu, iñoiz jarei utzi, joan yoiazan bideak beera, errirantz, olabe-alderantz.

-Laster ikasiko dozu zuk, bakarrik bere -iñotsan adiguritsu.

-Ba leiteke. Eskerrik asko.

Txirringutsa bere tegian utzi, zor ebana ordaindu, soiñekoai gertualdi egin, errementariari agur esan eta

Nikanor-eri irri samurra agertuaz, aguro ta txairo joan zan etxerantz Olarratz jaunaren loba atsegingarria.

Mutikoaren barruan, laiño artean dabillen egaztien oreka zaantzazkoaren antzera ebiltzan lillurak sorbarri, narrugorrian egoanaren ego beroen gora-naiko bultzada ta zirkin makalak...

-XI-

Nikanor etxera zanean, gurari barrien kili-kilia kolkoan ebala, zerbait esan bearren edo, egoan.

-Ama: aldean daukadazan soiñekoak, zaar samarrak dagoz.

Goitik-beera begitu eutsan amak:

-Erabatera zaartu ete yatsuz ba?

Ez egoan soiñekoa erabatera, goizetik gabera maiztuterik. Ori, ba ekian Zenonek, mutikoaren amak. Andratxu onek ez ekiana, -seme-alabai buruz gurasoai ainbat bidar gertatua-, bere semea, seme gaztena, gizartean sartzen asia egoala zan.

Gizartean sartzea, gizaseme ta emakume artean sartzea da, umeen taldetik aldegiñik.

Eta egia zan. Nikanor-ek utzirik eukan ordurako geienbat, txikiago zanean ain maite eban mendi-bizkarreko etxetxu ta bazter zoragarria, ganerako beste zerekaz batean. Senentxu bere adiskide txikerrari emon eutsan, ezerezean, duban. Arrezkeroko trapasu mamintsurik orduan ez zan ezagutzen.

Leenagoko atx, arbola ta bide-bakartiak ordurarte esangura maitagarria baldin ba eben, egunak joan,

egunak etorri, bide bakarti, arbola eta atxak gauza otx eta animabakotzat joten zituan Nikanor-ek, eta aen orde, gauza biziak eta bizigarriak egiten eutsen oles eta dei, biozpean.

Notiñak, pertsonak batetik. Eta bestetik, beti nai en izan ebana: dirua. Zaletasun biok yoiazan koz-konduten eta mardotuten aren barruan. Bakartadeak utziaz, iñuska ta izutia izateari uka egiñaz, Nikanor gizartean erabagi sendoz ta urrats astunez barruratz en zala, esan zeitekean.

Bere buruaren apainduriari egokion. Obeto azaldu bearra, soiñeko purtzil eta jantzi baldarrak utziaz, beretzat erropa erakusgarri ta dezenteak izateari, zuzen eritxan mutiko errimeak.

-Ene! Gure mutil au burugin biurtu ete yaku, biurtu? jaurti eutsan arpegira amak, esanaldi ozpinberaa ta destaiñezkoa.

Baiña, mutikoa ez isillik geratu:

-Zeure seme kutuna, zeure eguzkia, edozelan eta ganora bage ikusi nai al zenduke?

Ama, gantz aundikoa ezpa zan bere, ama zan-ta, minberaa jarri zan, semetxuaren illetak entzunik.

-Tira, ba. Zeuk agertuko deustazu zer nai zendu-kean. Badakizu dendan eskatzea erreza dana. Ezkurra bear, ostera, esku-artekoa, ene seme ori.

-Zorioneko dirua! orain, ba dakizu egunean biño egunean geiago ekarten deutsudana.

-Bai, ez da guzurra berba ori.

Bizartegian, illuntzean, oi zan billera egin eben, ezagutzen ditugun batzuk. Gai ernagarri ta bero-beroa euken ao-miiñetan. Erritar geienak, auteskun-deen azken-asterarte lo nasaian eta manatan egon oi diran arren; gai orrek zeregin egikorra ta ausarta eskatzen dauanez, norbaitzuek adionez ta aurretiaz asten dira arloan, lanean, lenengo zerzeladak atonduten.

Ubaldo bizargillea, bitarteko onuratsua ei zan ele-ziñoietan. Ardatz ibilkoia; gizon erakargarria; pieza jatorra, erabat esan. Artu-emon ugariko gizona zan, tratu aundikoa, gizonezkoen artean, eta... bestelako-en artean bere, ez zan txoria makala.

Txomin Egarri, iturri-zain nagia bere, antxe egoan. Markos, eiztari azkarra, erriko zadorlaria, egun asko-tan Olarratzegaz batean, sekulako erbi mordo, edota

eper-sailla etxeratzen ebana. Araxe agertu zan geroa-go beste gazte bat bere; arako batean, Tutuluren dendan sartzen ikusi genduana, aren alaba mardoari zer-bait adierazo bearrez edo. Gazte au, azkarra zan garatzetan.

Nikanor-en jakituria, mundu-jakituria gizarte onetan elikatu ta joritu oi zan, apurka janari-edari onuragarriak bereganduaz. Antxen jakin eban auteskondeak zirala-ta ezirala, anteko eretietan sortu oi ziran lez, errian zeintzuk alderdi atondu, mamindu ta gorpuztu zituen.

Alderdi bataren buruzagi -oba ez-, Olarratz jauna izango zan. Eta, bestearen aurrenengo ta otsemoille, Dorregarai botikarioa.

Bakotxaren gertaleku ta abiak bere, asterakoan beintzat, alkarrizkatu ta oiñarriak ipinteko, baztertxu bi, denda bi, ziurrago esateko: lenengoena, Tutuluren dendako barrukaldea; eta besteena, Dorregaraik, bere botika alboan erdiutsik eukiten eban leku zabal eta egokia.

Ubaldo-ren bizartegian batzen ziranak bere, Dorregarairen aldekoak ziran, geienik. Leen aitaturikoetaz gain, beste lagun bi ziran eragin eta indar aundikoak alde onetan: Peru Lustreputx zapataria eta

Etxabelar maisua. Irakasle jator au, errian ainbeste ta ainbeste ikasle izanikoa, erriko seme askok maitatua ta arretaz entzuna izan oi zan.

Beste saillerantz jo ezkeru, angoak dira Olarratzen diruaren soiñuak eta indarrak dantza-dantzari bildurikoak: Letamendi alkatea, erriak ezin bestean aintzat artzen ebana; Mordobiko, errian ardaurik geien saltzen eban txiribogin morroskoa; Anton Okaran, argiña eta bonberuen buru zana, eta Kosme Tutulu, botikarioak errian eukanik leiakiderik zitalena, konpetentzia-korik txarrena, estuena.

Errian, garaitiko jenteak, ordua eltzen zanean, geienbat onen ala aren alde emoten ekian botua. Osterantzean, zaldun nai erdi-egoerako gizonik asko nare ta bare bizi oi ziran euren zeregiñai lotuak, naita auteskunde-aroa ganean izan.

Emakumeak bere, izaten ziran geroago, guzurbotuak eta indar-tratuak, onen nai aren alde eratuten ta moldauten ibiltan ekienak.

Gau-leenean bertan, bizartegitik etxerako bidean jarri zanean, Nikanor, Tutulu-ren dendarantz urreratu zan, an zer ikusten ete eban.

Atea, itxita egoan arren, barruko argiak, an txoriak ba zirala adierazoten eutsan. Zerbait entzun guraz, ateko olari belarria etutsola jarri zan. Alperrik, ostera. Gizonezkoen zurrumurrua ta noizean beingo eztulen bat entzun zeitekean, baiña ez ezer ulertu.

Bere experientzia aberastu ta joritu nairik, urrengo, Dorregarairen botika ondorantz joan zan; eta une aretan bertan, aruntz yoiazan iru gizonak ezagutu zituan. Botikan sartu ziran irurok. Bizartegian leentxuago egon ziranak, ain zuzen: Markos, Ubaldo eta arako gaztea.

Txomin Egarrri, gau aretan, sarritan lez, Mordobikoren ardandegi txeratsura joan zan, eztarri legorrari egunaren amaitzat ezotasuna ta busti-antz gozagarria eskiñiaz batean, bestela baitakoan barriketak entzunaz ta erritarren esamesak batuaz, azpiak jaten, sator-lanean jarduteko asmoz.

* * *

Aize ozkirriak, uriko kaleak goizeko arnasaldi biztugarriaz beteteko bere ipizki ikus-eziña astindu ebanean, an ebillen Nikanor, geroago ta nekagarriago egiten yakan lanbidean: goizeko egunkariak banandu-

ten eta saltzen. Noizean bein, deadar bat edo beste egiten eban, baiña ez zeregin ori artu ebanean lez. Asi-barritako garrak makaltzen eta aultzen yoakiozan.

Iparraldeko lorategi ta arboladian zear yoiala, txakur bat ikusi eban, zugatz batean alboan, bere autor-kuntza sarri barriztaua egiten...

Nikanor geldi lotu zan txakurrari begira. Eta baita txistu egiten bere, beingoan. Txistu, eta gero, aren izena aitatuaz, oles-egin.

-«Lipar»!

Eta txakurra, aspaldiko laguntzarraz gomutau, ta ariñeketan urreratu yakan, ikotika ta jauzika, usainka eta igurtzi guraz; arpegia bere, miazkatuteko alegiñak egiñaz.

Mutillak, bizkar, sama eta buruan,e ta saiets-aldeetan sekulako joak eta igortziak egiten eutsazan, samur esanaz:

-«Lipar»! «Lipartxu»!... Ire jabe zitala baiño obea aiz i, mundua mundu. Arek banatuak gaituk, arek alkar-urrunduak, «Lipartxu»...

Onetan, zugaztian emakume aotsa entzungarri egin zan; txakurrari dei-egiten eutsan; onen billa etorren.

Olarratz jauna ez zala igarri eban Nikanor-ek, baiña besterik ezekian. Iges egiteko gertu jarri zan, baldin aren irudia agertzea zeitekean gauzea zan-eta.

-«Lipar»!

Emakume deia zan, argi ta garbi.

Txakurraren galde etorrena, ez zan besterik Garbiñe baiño. Mutillaren alboan pataria saltoka ikusi ebanean, bigunago deitu eutsan txakurrari.

-Aldenduko ete dan bildurrez jardun izan dot orre-ri deika. Dirudianez, ezagutzen zaitu.

-Ezagutu ez, ostera? Ez da atzo goizeko adiskidetasuna. Zure osaba jaunak ekarri-barria zanean, neugaz ibiltan zan goizetan kalerik-kale.

-...?

-Geroago, bein batean, abereen iltokira eroan nebanean, sarritan lez, ango azur gozoak beroneri jaten emotearren, idisko bat, izututa, igesi joan zan urian zear; zaparrada ta iskanbilla artean, aldendu egin yatan ba, txakurra; ta gero jakin nebanez, mutil oker batzuek arrika eraso eutsenean ain zuzen, zuen osabeak intzirika topau eban, neu, zaintzaille nintzan au bage; eta urrengo batean, ostikadea emn eustan uzkian Olarratz jaunak, kolean, mundu osoaren aurrean.

-Eta... txirringutsen lekuan, noiz egoten zara?

-Arratsaldetan.

-XII-

Dorregarai botikarioak alaba bi zituan. Ezkongei eukazan biak. Gaztenaren ondotik, ba ei ebillen norbait, ikusi ei ebenak esana zan ezkeru. Alaba zaarrenak bere, norbaitengandik zaletasuna ebala jakin zan errian; egun aetan ain zuzen. Onen uzian ebillena, aspaldi batean kanpoan egona zan, baiña arrezkoroko urteetan antxe, ta moduetan ganera, bizi zana.

Nikanor-ek lenengoz entzun ebanean, zurrumurru ori egia izan ete zeitekean, bere buruari galde eta itaune ibilli zan.

Auteskundeetako gertakizunak aurrera yoiazan, alde bakotxetik, eta egunak iragan, aitaturik epe ori, askok urduritasunez itxaroten ebena, bertarago egoan, urreago.

Gau batean, bizartegian entzun eban, liberalen aldetik nor izango zan alkate-gei.

Ain zuzen, leengoa bera: Letamendi.

Erria, aregaz poz larregian ezpa egoan bere; erritarrai, katillukada ori gozagarri ezpa yaken bere, kati-llu ta erdi edan bearrean egozan, baldin ostera bere, Olarratzarrak nagusi urten ezkeru.

Olarratz bera zegaitik ez zan alkate, galdetu eban bein, an bizartegian, Nikanor-ek.

-A, kankaillua! -erantzun eutsen-. Ez al dakizu, orrek, erritxu bateko alkate izateari gitxi deritxana? Ganera ori, urrengoetarako gertauten dabil; aldun izateko, diputau.

-Eta aldunak, zertarako bear dira ba?

-Aldunak al dabena egiteko, euren arloetan. Erritxu bateko alkateak, indar urri dauka. Aldunak, ostera, ionguragi aundiagoa, barruti zabalagoa, eremu edatuagoa artzen dau. Aldunak dira, erri-aldeetan; eta beste aldun batzuek, uriburu gorenean, korteetan, legegintza-tokietan.

Entzuten zituanak sillik beregantzen zituan Nikanor-ek, lur egarrituak euri mamiñaren ezo gozoa atsegiñez irusten dauan antzera.

Ta alantxe zan. Norbere jaioterria nai bizi zan uritxuaren mugaz aruntz, beste erri, beste eskualde ta atzerriak egozan, urteetan Nikanor-ek bere buru-irudimenean aintzat bere artu ez zituanak.

Beste eragin eta zartada barria nabaritu ta senti-du eban bere kolkoan.

Beste aldetik, aurtemein entzuniko zurrumurrua ez zan atetako aizearen intziri utsa. Dorregarai-ren

alabeaz jabetu nairik ebillena, alaba zaarrenaz esan nai da, ez zan besterik «Lepoker» baiño, Letamendi alkate jaun berbera.

Eta Dorregarai botikario zintzo ta gizon jatorrak, zer egin bear ete eban bere alaba zaarrenaz? Galerazo, etxetik egotzi, ala amore-emon arek eukan maite-eskariari?

Letamendi, Argentiñan egona zan urte luzeetan, eta errira biurtu zanetik, moldegintza ed irargoa jarri eban, eta ba zituan iru gizon lan orretan jarduten ebanak jarraian.

Naaste ta saltsa artean ibilteko beti gertu egoten zanaz, arezaz ederto baliauten zan Olarratz erri aretan, bere esaneko taiututeko; beste errietan ganerantzeko buztan-gizon eta menpekoak orniduten zituan antzera.

Dirudunak, geienbat, politika goitarra egiten eban; goitar itz orrek sarri askotan, zerutar kutsu urri baiño izan ez arren.

Diruaren, maitetasunaren eta politikearen arteko zerikusia eta osterakoa, noiz ta zelako jokabidez maneauten diran, ez ekian ziur Nikanor-ek. Eta ez zan arritzekoa aren adiñean orrelako zerak ez ulertutea; geroag bere, edonoiz ta edonun, buztartu ta banandu,

burrukan jardun eta adiskidetu, iraiñak alkarri jaurti ta laztan bigunez alkar igurtzi ibilli oi diralako, iru indarrok.

Besteen aldetik, eztabaida askoren ondorenik, autetsi eben azkenen buruan, euren alkate-geia. Nor, eta Ubaldo bizargillea, beste iñok nai ez ebalako edo...

Txirringutsen tokian egoala, aldi-pozgarria izan eben Nikanor-en begi-biotzak. Merketari bere bizikoa agertu zan ate-ondora, bizikleta baten eske. Garbiñe zan.

Egoanik dotoreena aukeratu eutsan mutikoak, neskatilla ederrari. Lantegiko maiaren apal-ganean egoan erloiu zarrari begitu eutsan, eta ol-baltzean, egokion lerroan idatzi eban bezeruak ibilkaia artzen eban orduan.

Artu eban neskatileak «zoroburdia». Ganean jarri ta abiau zan polito, bidean gorantz. Nikanor begira ta begira egokion, eta alakoren batean, ugazabaren baimenaz, aren jarraian urten eban beste txirringuts batean.

Laster eldu zan neskatilearen parera, baiña aren atzetxutik joatea erabagi eban, arenmaisutzat ta jagoletzat etsirik bere burua.

Garbiñek aurrerapen aundia egin eban txirringutsean ibilten. Sugaren antzeko zanbuluak egiten zituan noizean beiñean, baiña osterantzean egoki yoian pedalai azkar samar eragiñaz, ta gorputza lerdan asko eukiaz.

Aldapearen goenera eldu ziran eta an egoan lautada ezagunean gero ta aguroago yoiazan, leenago esandako eran.

Garbiñe-k ez zirudian asarre. Ta Nikanor, arro ta eztitan egoan, neskatilla ederrari txirringutsean ibiltan berberak irakatsi eutsala-ta.

Orduko bideak, arri koskorrez beteak egozan. Bitartean, ez eben emengo bide ta kamiñu zaar ez barriak asfalturik iñoiz ez iñoiz ezagutu, bizikletak eurak bere, tubularrik oindio ez euken aiñean.

Arrikoskor areetan gain, saltu ta urtika, noiztik noizera, ai! txilio egiten eban neskatoak, ikoti arek mokorpean egiten eutsoen atximurkaden samina agertuaz. Orduan, Nikanor-ek, barren egiten eban gogoz.

Ainbat bidar egin zituen lautada aetako bide zatian, atzera ta aurrerako osterat. Bein, kataiak urten eutsan neskearen txirringutsari eta axe konpontzeko, kataliñan ezarteko, jatsi zan Nikanor bere. Onen

begiak ez egozan lo. Aurrean eukan irudi sotillak, arnasea eten ala bakanduerazoten eutsan mutillari.

Kataia bere lekura ebanean, eskuak koipe baltzez loiturik eukazan.

-Eskuak zikindu dozuz.

-Ez deutsa ardurarik. Barriro bere, loituko nituke, olako usain gozoa artzearren.

-Kolonia-ko ur arrunta da -jardetsi eutsan Garbiñe-k.

Mutillak praka barrenean igurtzi zituan eskuak, garbitu nairik. Urrengo, tabakua sakeletik atara, ta zigarroa egiten asi zan, egoera bakartian baretasuna agertu-erazoteko.

Onetan egozala, «Fiat» txiker bat etorren bidean beera errirantz, eta oi zalako soiñu durunditsua jo eban, arako gomazko puxika biribillari, gidariak marruskaldi latza egiñaz.

Gazteak bide ertzera ziran, alkarren ondoan. Mutillak isiotu eban bere erregaia, ezpanetan jarria.

Madari madaria! Burdiñots zakarra entzun-erazo ostean, euren paretik igarota al eban baizen aguro, gelditu egin zan automobil tartaiña.

Illuntzeak, bere izara baltzeranak zabaltzen ziar-duan zeru ta lurrian, eta gazteak, beribillean yoiaz-

nak ezagutu ez arren, aretatik kanpora urten eban gizonezkoaren aotsa ezagutu eben, laster eta damuz, gazteok, ain zakarkiro agertua atan bere:

-Garbiñe! Etxera geure aurretik.

Neskatillea, agurrik esateko astirik ez adorerik bage, bizikleta ganera igon eta bideak beera ezkutau zan beribil kankarruaren aurretik joanaz.

Nikanor bakarrik geratu zan, eta apal ta asarre, errira zan. Barriren barri, Olarratz jauntxua zan aren zoritxarren ekarle.

Artizarra zeruan kiñukari agiri zan, artean; muti-llak agiñak eta ortzak estutu, ta gizasemeen artean egozan traba eta alde bardindu eziñak ikusten zituan, etorkizunaren oztopo bakar ta sakonak lez.

Koloniako urak eukan doaia ala emakumearen berezko usaiña, bata nai bestea edota biak batean, usain egingarri ta sentigarri zirala uste eban Nikanor-ek buru-belarri.

Noiz izango ete eban barriro eretia Garbiñe-ren ondoan egoteko, aregaz berbetan, areri erion usain atsegin ta erakarkorra sumauten? Biaramonean, ausaz, arako lorategiko arboladi gerizpetsuan?

-XIII-

Uriburuko goizeko egunkariak eldu orduko, beste albista bat, eta ez bapere pozgarria, bala bala ebillen errian, aozao. Auteskunde atzetik ala aurretiaz sarri askotan agertu oi dan alorta edo emoaia.

Arako gazte apaiña, Markos ta Ubaldo lagun, Dorregaraiñera gau atan joaten ikusia, Bolinaga bere izenez, kalean aurkitu ebela gau-jagolak, zaurituta, sekulako zartadakoa barruna ondoren. Konorta erdi galdurik ei egoan. Zirudianez, beste alderdikoak -iru ei ziran- emon eutsen lepo betena, eta an utzi eben, kale bazter illunean etzanda, luze.

Txiñelburua ta osatzaillea eroan ei zituen eguna argitu zaneko aren etxera, eta oneetatik bakotxak bere eretxia argiro azaldu gura ez geroago. Barri tamalgarri au zabal ebillen errian.

Osatzaillea ez zan ez bataren ez bestearen aldeko, eta txiñel-burua bera bere, zuurra izanik berba ta esanetan, ez zan «belarria» iñori erakusteko zale. Erri osoagaz bizi bear eben, ta beste batzuek oi ebenkemen ta burrukarako odol-giro berorik ez eben agertzen. Zauria egin eutsen Bolinaga gazteari arpegi-

arpegian. Eskuaz egiña zan ala ez, zer esan aundiak ebiltzan jente artean. Auteskundeetako lenengo gizoparia, ta bizia ganera, ba ekien nor zan. Baiña opari orrek, geienen burutapenez, bere ordaiña eskatzen eban, zorra zuritua izan zeitean. Beste aldeko norbaitek barruna bearko eban aren tertzioko lepokadea. Eskubide bardiña egoan alde bientzat.

Aspaldiko alkar-artuemonetako itxaso barean, urak irakiten asiak egozan eta lendabiziko baga gogorak, bere itxura ankerraren muturra azladaurik eukan.

Nikanor-ek, orra ba nundik nora ekusan beste jazoera barria, labatik arakoa, gizarteko gorabeeren artean.

Elementu barriez konturatu zan. Maitetasuna, almena, indarra, dirua. Oneezaz ba ekian zerbait. Gorrotoa, izter-begia, odola...

Ez zan bizimodua, benetan bere, olgetan eta txanxetan ibilteko zera. Bideak ez egozan aske; edonun egozan mugarriak, loturak, eragozpenak. Uri bake-tsuan, goizetik gabera, talde bik ziarduen ikaragarriri alkarren kontra, paperen bitarteko gudua gertauten; baiña paperez ganera, goganbearra ta edena sortu oi dauan eziñikusi ta matasea.

Tutulu-ren dendara zanean, Nikanor-ek barruan mustaurik eroian beazunaren mingotsa. Saldu zituan egunkarien diru-garbiketea egin orduko ikusi ebanak, atsekabea ta egoneziña sortu eutsan biotzean.

Txirringutsen olabera joan zanaz batera urten eban erritik bidai-beribillak, eta antxe barruan yoiala ikusi eban Garbiñe. Geroago, kalean, Olarratz-en nes-kamearen zain egon zan, dendaren batera joan zeintekeala-ta. Izan bere, kalean ikusi eban otsein bat. Garbiñe, errian egotekotan zan, luzaroago bere, baiña aren osabeak gabaz agindu eutsan biaramonean bertan joan zeiteala etxera, bere errira. Nikanor-egaitik ete zan erabagi zorrotz ori, an illuntzean, bidean, alkarregaz eskuz-esku edo buruz-buru ikusi zitualako.

Olarratz-en izenaz ta izanaz birao zikiñak jaurti zituan mutikoak, miiña galanto astinduaz. Sugearen eztena zirudian une aretan.

Dorregarai-ren taldekoak, bear zan zigorra ta beroaldia emoteko gauza ez baldin ba ziran; odol-zartada axe, modu egokian apenduteko bizarri ezpa eben, naikoa zala Nikanor bera, uste eban, Olarratz jauntxuaren kaltean okerreriaren bat egiteko. Ez

eutsan ostera, iñortxuri esango, bere samiña apartekoa ta berezia zalako.

Egun aetako orduak, bere eskuz zuzentasun-egarrria asetzeko era aukerakoa asmauten emongo zituan. Damutuko yakon bai, jauntxu zitalari, gura ebana egiten oitua egotea.

Beste enparauak ez ete eben eskubide ainbatekoa, naizta gazteago izan ala txiroago, zer askotan norberak gura ebana egiteko?

Luzeretxi eutsen, gogaitaren gogaitan, egun aretako orduai. Txirringutsen arazoak nekagarri izan yakazan. Piñoe batzuk garbitu, frenuak estut, errdioak barriztau...

Noizean bein, mutiko bat, gazte bat etorren bizikleta eske, ibiltalditxua egiteko. Iñoiz, neskatillaren bat edo beste bere bai. Ostera, ez egoan Garbiñe an ikusterik. Eta zegaitik?

Illuntzean, bizartegirakoan, ikusi zituan an, atzeko gelan iru-lau gizon lanean, eleziñoetako izenkadak ikusten ta ikasten. Beste egunetan bai, baiña orduan ez egoan an, Bolinaga, buruan takarreko gozoa emon eutsena. Nikanor-en buruak ez eban etsedenik nai. Kalean ibilli zan, baterik bestera, aizetan, alako gogo-

etak berotasun larregi egin bai leutsen. Ez eban, orraitño, iñok jakingo aren asmorik aurretiaz. Naikoa ta larregi zan bera soillik, erabagiak artzeko ta betetze-ko.

Mendi bizkarretan eguzkia, goiztar laztan epelak sakabanatuten zituanean, Nikanor-ek, bere egotekoari azken zerzelada ta zeetasunak eratxekiten ziar-
duan.

Tutulu-neko dendara sartu zan, bipil ta eragin. Agertu-olesa egin eban, baiña, isiltasuna besterik ez egoan an. Ez egoan iñor. Alde guztietara begira jar-
dun, eta denda-osteko atea zabalik ikusi ta araxe joan zan. Armario aundi bat egoan, goitik beerañokoa. Erdian, mai illun bat, eta inguru, lau silla, egin zirane-
tik barriztau bakoak.

Mai-ganean, zamau gorri-illun bat, irudiz ta loraz betea. Eta maiaren albertxioan karpeta baltza, buz-
kantz lodikoa, izorra bai legoan. Zer ete egoan an? Tutulu-ren irabazien paperak? Nikanor-ek berak egun-
kariak saldu, eta arek jasoten zituan koipe ta giarrak?

Jakingurea zolitu yakan, eta ortik, ikusgurea. Kar-
petaren azala jaso eban malgukiro. paper pilloa ikusi eban. Batzuk alkarri jsoiak, eskudak, txortak, ertzetan marra gorriz eta urdiñez beteak.

Ezagutzen zituan Nikanor paper aek. Auteskunde izenkada paperak ziran. Itsumustuan artu eban josoriko mordo bat, azpikoa. Ta kolkoan sartu eban, elastikupean. Beste alako asko geratzen ziran karpeta koipeztuan.

Ariñak arin biurtu zan denda-ostetik, dendara. Barriro otsegin eban. Nun arraio ete egozan Tutulu ta onen alabea? Emaztea nunbait, goian, etxeko sukaldean.

Orduan, kalera zan mutikoa, beingoan. Eta nora joango? Ta bere ugazabaren aitaren dendaratz joan zan, Peru zapatariaganantz. Au, bere tegian egoan. Ziñu bat egin eutsan mutikoak Lustreputx-eri buru begiekaz, barru-aldera joan nai leukela adierazoaz.

Barruko gelan, isilik, agirian jarri eutsan elastikupean eroiana.

-Ezta egia izango?... Baita! Olako mutillik!! Txori fiñon lumak ederto onduko ditugu.

Paper-txorteari ikustaldi batzuk egiteko, betaurrekoak jarri zutan zapatari maltzurak. Auteskundeetarako kolegio diralakoen lista guztiak egozan alkarri josiak. Marka urdiñez ertzaturik egozan izenak. libera-len alderakoak ziran, nunbait. Marra gorritz ikutuak, ostera aen areriotzakoenak. Antxe egoan Peruren

izena bere, lorratz gorriez apaindua Eta ezetariko seiñale barik agiri ziranak... ez urdin ez gorri... zalantzan jarriak. Marka bageak ziran erosi, irabai ta lortu bear ziran... tentelak. Labankeriz ala indarrez, ezkurez ala zemaiez. Langille eske egozan alor landukak; aize indartsu ala ziriñenak narras eroango zituan orbel ibil-taunak...

Eta zergaitik ez esan? Arako «bolillak» sartzeko egokienak. orrelantxe bere, agertu oi da alde nagusiaren asmoa, indarra ta gogoia, bakotxa al dauan lapikokoa gantz, sain nai koipez geituta maneau ostean.

Pozik gorde zituan paperok giltzapean, zaptariak. Kanporantz urten eben biak. Mutillak, zaarraren esker-rak jaso zituan, eta joan zan bere bidean.

Nikanor, barriren barri, Tutulu-ren dendara sartu zan. Aren emaztea egoan orduan.

-Ez al dago Kosme jauna?

Ez egoan etxean, ez errian. Auzoetara, erbestera joana zan, Olarratz jaunagaz, botu-solo ta lurraldeak aurretiaz godatu, atxurtu, saratu ta ongarritu bearrez.

-Ba, andrea... ezin negi nik geiago egunerokorik saldu.

-Zer ba...?

-An lantegian len baino lan aundiago dogu; eta, orregaitik da.

-Tira ba! Esango deusat gure gizonari etorri daitenean.

Tutulu-ren emaztea, andra nasaia zan, eroan aundikoa, iñoren zeregiñak ardura esatekorik emoten ez eutsenatarikoa. Zer ekian arek politika-konturik? Errien gogoia baiño bere, jauntxuen guraria paper balztiturikoetan agertzea zetarako zanik?

Ta goiz aretan, bidaia eldu ostean, an gelditu zan Bakarrekoaren pardela jabe bage, lurrean etzunda. Beste egunkarien saltzailleak aguro jardun eben euren paperak saltzen eta zabaltzen.

«Bakarrekoa»ren erosleak galdez ta errenkuraz ebiltzan. Baiña arduradunik agertu ez, ta batzuk euren kontra banakoak artu, eta besteak ara ona aldendu ta joan ziran, ezer jaso bage. Egun aretan, ainbat eta ainbat aldaki antxe geratu ziran...

Ori ete zan Nikanor-en jokaera guztia, jauntxuaren kaltez?

Illunabarrean, Tutulu errira zanean eta karteruak paketea ia osorik an eukala jakin-erazo eutsanean, goiak eta beiak ausi bearren asi zan, emazteari ta alabeari gora goraka. Ta nun arraio ebillela Nikanor

mutur zikiña? Erbestean lan eta lan jardun, eta orra, errian bertan, soloak landa eta alorrak larre...

Edonor sututekoa zan. Eta Tutulu, errezoi aundia-goz.

Nikanor-ek egingo zituan barreak, Tutuluri ezezik, Olarratz jaunari berari bere sartu eutsan ziri bikotxagaitik...!

-XIV-

Auteskundeetako gogo-aroa susmauten zan errian, geroago ta erreago. Alde batekoak eta beste-koak gauero batzen ziran an or emen, baiña toki gore-nak bi ziran, irakurleak dakianez: batzuk, Tutuluren denda osteko gelan euken bilkura-lekua; besteak, Ubaldoren bizartegian, Peru zapatariaren denda-ostean nai Dorregarairen botika-ondoan.

Egunkarietan agertu zituen agertu, errietako aukerageiak, kandidatuen izenak, eta ori jakiñik, bai batekoak eta bai bestekoak, bakotxak bere opillari su egiten aleginduten ziran.

Eliza-kolorez, santubidetasunez ta zintzotasunez jaztenzituen batzuek euren asmoak, eta euren gizon auta-geiak birtute orrekaz ornidurik egozala autortu. Iñoiz euki eben zirkulu edo zurkulua, Mogelek esan eukeanez, batzanduteko baztertxu egoki lez; baiña diruz eldu-eziñik ibili ba beti, eta kontserjetasunaren ardurea duban iñok artu nai ez-ta, porrot egiten eban txitean pitean batzar-leku berezia izate orrek.

Askatasunaren izenean, aurrerapenen ezaugarritz arako «laissez faire»... al dauanari, orixe zan besteen

egitamua. Erregerik izan ala ez, orretarik urrun ebiltzan artalde bietarikorik ugari.

Koxka ta untzea, agindutea zan. Askorentzat gustagarria dan egitada indarduna. Orixe zan kontua.

Bataren eta bestearen irudipean, amaika aldeko ta kontrako lagun izan oi zan jentartean. Leengoan bateriko ziranak, urrengo berez-aldietan, gitxi ala asko, bestera joten eban. Barruko errazoiez, biotzeko eragiñez ala sakelaren komenetziatz ziarduen euren urratsetan.

Ezin-ikusiarren menpe bere, eurrez sortzendira arerioak. Oneen artean egoan Nikanor. Okotzeraiño beteta eukan Olarratzek. Ezin zeintekezan ba, alkarrekin joan mutikoa ta zalduna. Betiko asarrea erne yakan Nikanor-eri bularrean, aren ezespenak eta erdeiñuak zirala-ta.

Baztarren barragari jarri nai eban Olarratz. Eta orretarako zerbait kalte egingo eutsan egin, aberats ari. Eleziñoiak baiño bederatzi egun leenago, sapatu gabeen, iñori ezertxu bere adierazo bage, gerturik eukan zer egin.

Afari iskia jan ostean, ama, ondoezaz egoala-ta, oera goizetik joan zan. Nikanor, gauaren ganera, Ola-

rratz jaunaren baratz ingurura eldu zan. Begira ta begira jardun eban, eta ortu orren ormeari, bidebarri aldeko ormeari, gora samarra eretxi eutsan; eta eraso-aldia, albotik, saietsetik egitea erabagi eban. Auzoko ortuko orma zaarretan zear sartu zan. An, madari-ondo luzera igonik, Olarratzen ortuko orma-ganera eldu zan. Gero, saltu bizkorra egin, ta an egoan ortu barruan.

Isiltasun aundia. Zaporen batek edo bestek fli-flu... soiñu bakar ta nekagarria entzun-erazoten eban. Ire-targiak ez eukan indar esatekorik, bere izpi ta distira larrietan. Zana zala, agiri zan zeozer, eta mutikoa abiau zan aguro, txakurra egon oi zan okuillurantz. Onek, zaunka egiteko gertu egoala, berbere izena ez eban entzun ba?

-«Lipar»!

Patariak, ots ezaguna entzunik, intziri samurra egin eban. Oi dalako azur-zati ederra eskeiñi eutsan mutikoak, eta txakurrak laster ekin eutsan agin-jokoa.

Urrengo, etxola nagusira joan zan. Atea ggor samar egoan ertsita. Ate zaarrari, burdiña luzangatxu baten bitartez, saka ta saka jardunaz, amoremon eragin eutsan. Orduan, Nikanor-ek, sakeletatik bildura

koskor batzuk atara zituan. Batean, gari-uruna eukan, urun zuria. An urrean egoan morko zabal batean eskuak busti zituan, eta beian marruskauaz, lurrez zikindu zituan atzamarrak. Urrengo, urun zuriz jantzi zituan atzapar loditu-barriak.

Gero, oilloen tegiraiño sartu zan, eta beste pake-tetxuan aentzat eroian janaria zabaldu eban oilloen jan-ontzietan eta lurrean bere bai, parrastadan botauaz. Oparo euken egazti otzanok gozagarri barria; ez zan, ain zuzen, arto-ore onurakorra, eden zitala baiño.

Antxe egoan areto tatan politean arasa txukuna, Olarratzek eskopetak-eta, gordetzen zituan tokia. Antxe egongo zan, ausaz, arako esku-makilla dotorea bere; umekondo zanean amaika bidar axe ostuteko gogoia izan ebana: makilla narruz jantzia, barruan saskakai fiña eukana.

Baiña aldi aek joanak ziran. Ez eban nai orduan Nikanor-ek ezetan lapur agertu. Kalte egin gura eutsan, isillik. Eta iraindu bere bai, zaldunaren arroke-ri ta almen neurribakoari, zama ta urratu agiria ezarriaz.

Ta orretarako, esandakoa egin ostean, lotsa galdukoaren egitadea bururatu yakan. Salatxuaren erdi-

erdian, asazkaldiaren aundiz, galtzak eratsi eta... korotz morrosko baltza utzi eban, gaizkille ezezagunaren errubrika totolo ezezagunagoa bai litzan.

Galtza euren tokiratu, eta «Lipar» apalak azurrari azkenengo aginkadak egiten eutsazan bitartean, ateari, bere lekuan sartzeko bultzakada batzuk egin, bere burdiñatxua gorde, ta etorri zan bidetik joan zan.

Orman gora barriro igoteko, esku-eskillara bat ezarri eban egoki, arresiari eutsala. Goienera zanean, beste ortuko madari-arbole begiztau eban, ta ormaganean jesarrita, oiñakaz aztamuka ziarduan, adar ironetan bere gorputza ipinteko. Zutundu zan, adarganean.

Sirats biurria, ostera, aurka egon nunbait, eta adarrak, grakada latza egin eban. Beiak beera asi zan Nikanor, eta eskuaz adar-mutur singleari oratu eziñik. Beingoan geratu zan; min artzen eban, barriz. Mutilla, zintzilik geratu zan, esegita, zankoloka. Iztarrartean sarturik eukan adar ausiaren punta zorrotz zozpalduna. Aragian sarturik eukala iruditu yakan, prakak urratu ondoren. Toki minberaan, ain zuzen.

Ez zan, izan bere, egoera gustagarria, ta al izan eban baizen laster, beso ta eskuen indarrez jagi al izan zan apur bat. Adar ausia katigaturik eukan lotsa-

ri-zorroan, kozkoillean. Askatu, eta adarrik adar jatsi zan, samiñez. Ikutu eban alde mindua, eta odolak busti eutsazan esku leen-zikinduak.

Lurrean jesarri zan apur batean. Miña, ezagunean ibitu yakan, eta jagi, ta asi zan ibilten, errenka ta bil-durrez. Erreten eukan, bero bero, zauri egin barria. urrengo ortuko orma apalagoaren ganetik zear igarot-tea, nekez egin eban.

Leen bai leen, al eban giñoan, etxeratzea erabagi eban. Urreratu zan erriratz, ta kanpo aldetiko kalean zear, okerreko bidea artu eban, baiña beraizik eta jakiñez. Plaza aldera agertu orde, bide luzeagoari ekin eutsan, itxurakerizkoagoa izan eiten.

Etxerako mailletan gora yoiala, neke ta min aundiago susmauten eban Nikanor-ek. Zauriak oztuagot-a. Isilik sartu zan etxera. Eskuak garbitu zituan lenen-go, amak kaleko iturritik ekarririko ura, pedarrean arturik. Galtza eratsi, -barrukorik ez eukan- eta lotsa-ri-aldeko azpiko azala urraturik eukala ikusi eban bere begiz. Odola, zorionez, gelditurik egoan, gogortuta, baiña ez osoro. Minberaa eukan, zauria. An, komada zaareko mantar artean, aurkitu eban trapu zuritxu bat, eta bere toki minduan polito polito ezarri.

Miñondoko makaltasunez ta egiñiko ibillera maku-
rraren nekeaz, oian sartu zanaz batera, loak artu
eban.

* * *

Lenengo itzartu zanean, min sentiduten eban.
Egoeraz aldatu gorputza, ta barriren barri lo.

Amaren deiak uxatu-erazo eutsan lo asibarria.
Oiñazez egoan ama, alboko miñez. Alborengoa ete
eukan? Medikua billa joan zeiteala, eguna argitu
baizen laster, eregu egin eutsan.

Osatzaillearen billa kaleak-kale iñorentzat, senda-
gaillu premiñaz berbera egon-ta!... Ala ta bere, nagi
bai nagi, jagi zan ta miñaren erraldia, zauriaren alea
mingsor ebalarik, agiñak estututen zituan, nekari eutsi
nairik.

Zana zala, medikua etxera joango yakan, eta orre-
lan, bere biziko aukerea izango eban, bere iztarrarte-
ko miña erakusteko.

Etxean aurkitu eban osatzaillea. Nikanor, aspaldi
ezaguna eban. alkarregaz abiau ziran geisoarenga-
nantz. Nikanor, anka zabalik ebillen, eta astiro.

-Zer daukاک ik. orrelanibilteko? Bizikletan larregi ibilli al aiz, ala zer? Egosturik agoala, dirudi.

-Bai, jauna, olakoren bat. Etxean esango deusat isillean, bedorri... abadearen antzekoa da-ta.

Osatzailleak irribarrez erantzun eutsan.

-Orain ez dok «Bakarrekoa» saltzen, ezta?

-Ba!... Tutulu-k zentimu gitxi emoten eustan, eta aspertu nintzan erdi utsean lan egiten.

Ama ikertu eban medikuak. Eskuturreko tintiña neurtu eutsan. Arpegira begiratu eutsan eta begietara bere bai.

-Nogaz bizi zaree?

-Ama ta biok, soillik.

-Orduan... geisoetxera eroan bearko dogu. Biriak artuak ditu; biak ganera. Alborengoa dauka.

Sueterantz eroan eban mutillak, osatzaillea. Eta antxe, galtzak erantsi ta erakutsi eutsan bere sarrastakoa, aragi bizi eukana. Ez zan gauza aundia, zorionez, minbera izan arren. Botika nabar bat erosi egiala, sakia igurtzi gibunean jagoteko. Esan bere bai, mutillak, isil isillik, gau aretako ibillera galdu-gordekoa.

Medikua barreari eutsi eziñik egoan.

-Ondo egiña!

Nikanor-en barrua errime nasaitu zan. Ba ekian entzulea, Olarratzen aldekoa ez zana, ta ezta gizon txalua bere. Biak bietara gordeko ebela isileko ori, mundu mundu, izan zan aen egiunea.

Domeka egun aretan bertan, geisoetxera eroan eutsen ama, Nikanor-eri. Barkartadea, sarri orren zale izan arren, ez eban egundaiño ezagutu ordurarte, bere azurruts eta gabezia. Auzoko andrea eskeiñi yakan, jaten emoteko ta garbitasuna egiteko.

Iztarrarteko zauria bigarrenez txautu eban, eta osakai barriaz gantzuturiko eun-txaplata bat ezarri eutsan, Dorregarairen dendan erosi ostean. Sendabidean yoiakan ezagun ezagunean, eta kalera joan zan arratsaldean, erriko guzurmendietan ea ezer albista barririk entzuten ebanentz.

Marta-neko ardandegian egon zan. Geroago, Mor-dobiko-ren taskan bere bai. Ementxe ekian egoten jai-egunetan Damas ortulauak, eta ziur ekian Nikanor-ek ezbearren errastua ta aztarrena arek agertuko ebana. Ez egoan an, orraitaiño.

Arik urrengo, kalera zan, eta berpetan ugazaba aurkitu eban, bizikleta jabea. Mutillak, bere aragia min-sor min-sor eukan-ta, arpegi larriaz egoan. Amari jazo yakana adierazo eutsan areri; pasautako gau txa-

rra, geisotegirako amaren joakerea. Ez eukan, beraz, nekea ta oiñazea baiño. Arduraz entzun eutsan ugazabak.

Bere bakartadean, oker egiñaren kezkea bere ba eban-ta, egun larri ta pozik bakoa eukan aurrean. Gero, aldi bateko bere jarraitzaille Matxin eta Senentxuren billa jardun eban, eta amaren ezbearra jakinerazo eutsen. Lorik ez ebalá egin, eskas baiño; goize-tik jagi bear izan ebalá... Sendagillearen billa ibilli; amaren joan-etorriak atondu...

-Ta, mezea noiz entzun dozu, ba? -itandu eutsan Senentxuk.

-Mezea...?

Lagunok utzi zituan, eta geisoetxera ageraldi bat egin eban. Baiña, ordua ez zala-ta, ez eutsen sarpiderik emon.

Erromeri lekutik iragan ostean, barriro bere, Mor-dobiko-ren ardandegira jo eban. Eta zuzen! Antxen egoan Damas ortulaua, jentea ade guztietatik ebalá, berba ta berba. Lagunak, aren ondratu, gelditu, entzun, eta batzuk beingoan alde, bestek inguruan jarri, bein eta barriro entzuten eben gizonaren azalpe-na.

Esamesa ta zurrumurrua zabal zan an, zabal. Tabaku-bedarren keia, gizonen berbaroa, argi mote-lak; orra edaritegi arteako gaiak. Gizarte jatorra zan, eta emakumerik bakar bat bere an agiri ez zan arren, itza ta pizza, autua ta barriketea, eztula ta berbaroa ez zan falta. Gizonezkoen iturri-aldea!!...

Batzu batzuek arpegi alaiez, barra zabalak egiten zituen. Barre egitekoa zan-ta!... Olarratzen aldekoa izan ezik, jakiña.

Beste batzuek betozkok egozan, betondo illunez. Oneen artean, Mordobiko bera. Eta arda baltza ontzi-txuetan banandu-ala, edalea eurentarra baldin ba zan, txiribogiñaren aotik entzun eukean zaldun jauna-ren oillategian egindako sarraskia ta triskantzea.

-...eta oillorik geienak, guztiak ez esatearren, gogortuta topau ditu Damas ortulauak.

-Nok il ete ditu, ba?

-Nok il!... Eden zitalak, berenuak.

-Eta zelan ba?

-Zelan? Gabaz sartu dira ortuan, gabaz; eta oillo-entzako jatekoa utzi, baiña jateko pozoitsua, lupua bera bere, ilteko modukoa.

-Eta ba ete dago gaizkiñen lorratzik?

-Batek ba daki! Eskuak, zuriak erabilli ei ditue. Aztarren eta markak itxi ditue atean, urun zuriaren lorratzak.

-Ba, orduan, gabaz eta urun zuria eskuetan... oki-ñak izan izango ziran.

-Ez dakit nik. Eta ganerako, ba dakizu zer? urun zuria ez dana bere, utzi dabe an, etxetxu garbiaren erdi erdian.

-Zer, gero?

-Zeeer? Mokordo baltz aundia.

-Ja, ja, ja, ja!... Gizarajoak, estutasuna bere erabilli dau, orretara ezkerro.

-Estutasuna emongo neuskio nik, esku artean ba neuka...!

-Zuri zer deutsu, ba?

-Niri zer? Niri neuri, ezer bere ez. Ta, ezta Olarratz jaunari bere, oillo batzuk gorabeera. Egitadea da; egitada doillorra. Makurkeri orrek,ostera, ez dau ezer lortuko. Auteskundeak, geuk irabaziko ditugu.

-Ori esan ba.

-Eta ori egin dabenak bere, laster arrapauko ditu Letamendi-ren zigorrak.

-Zenbat lagun izan dira ba?

-...

Geiago entzuteko gogorik ez betarik ez eban izan Nikanor-ek. Andik bizkor urten eta etxeratu zan, auzoko emakumeak aparria emoten ete eutsan. Urrengo domekan izango ziran auteskundeak.

Asteari luze eretxirik egoan Nikanor. Erritarrak urduri ta barritsu ebiltzan; oneek onen alde; besteak aren alde, eta garaitikoak, betiko neutralak, irabai egianarenganatz zanbulu egiteko gertu, garaitzaillearen burdian sartzeko irrikitzen, esan oi danez.

Ama, bere geisoaren bederatzi egun alabearrekoak iragan arte, ez egoan ez aurrera, ez atzera. Nikanor oituten egoan, geroago ta burukoiago, bakartade latzera.

Letamendi-k eta txiñelak, urian egozan beste ertzaiñak orobat, egin zituen galde ta azterketak, arnes maltzurak aurkitu nairik. Ez eben argitasunik ez oker-esanik ez guzurrik jaso panaderuekandik.

Bere lantegian egoala, sarritan tripalak izaten zituan Nikanor-ek, arako txapelokerren bat ala txiñelaren gerizak susmau ezkeru.

Adu onekoa izan orretan, nunbait, eta asteko azken-egunak txiritxara yoiazan. Iñok ez eban susmau okerreriaren egillea nor zanik, eta illuntzero egiten

zituen batzar, mitin eta itzaldietan, errikoak ba eben naikoa zetan jostatu eta zetan arduratu.

Azken alderantz, dirua bere ibilli zan parra-parra, beartsuen gogo bako ggoa erosteko.

Maizterrak eta errenteruak, bakotxaren esan ona lenengo, ta oar ta agindu antzekoa geroago, entzun oi eben ugazaben aldetik. Langille ta menpekoak, nagusien eretxia, olajaunen gogo argiro igarteko, eretia izan eben aurrez ta eurrez.

Politena, baserri-auzo batekoa izan zan. Txarri aundi bat il eben Olarratzen aginduz, ta auzune edo kofradia aretako baserritarren artean bananduko zituen txarrikiak, euren botuaren truke.

Txarri ederra odolosturik, buzkantzez gora egoala, azuneko tabernari zimelaren seme maltzurak, bai bertsu txanbeliña asmau bere. Aitak, isillik egon zeiteala agindu arren, kantau arek bapere lotsa bagarik:

«Txarritxu liberala,
botuaren sari,
gogo merke saltzen
dabenen janari.

Txarritxu liberala
askoren pozgarri,

amaika tentel ba yauk
aoa zabalik.
Olarratz jaunak zuen
aldean ba yakik».

Eldu zan egun burrukaduna. Zauria osatu yakan geienbat Nikanor-eri. Ez eukan miñik, sendaroan oi dan azkurea besterik. Ama ikusten joateko gogotan egoan, baiña ezinba egunero baiduriarik lortu, eta jai egunean izango eban aukera ori, arratsaldean.

Kaleetan eta baserrietan ara ta ona ebiltzan arduradunak, bitartekoak, auteskunde-eragilleak. Aurreko egunetan, bizartegian ez eban egiten egotaldi luzerik. Ez eban lenagoko girorik edo zerik igarten. Aen aldekoa zan arren, ez ekian zer jazoten yakan. Amaren geisoaz bali auten zan, etxera aguroago joateko.

Arako oilloen eriotzeak zer-esan andiak sortu zituan jazo-barritan: baiña geroago, egun gerakak izan bere-ta, bertanbeera isildu ziran esamesak. Eta ori, mutikoarentzat pozgarri izan arren, beste aldetik, alako mingostasuna edo utsa sentiduten eban barruan; zera, berak egiñiko amarrukeriak alperreko, ta batez bere, ezer ondorenik edo irabazirik bakoak izango ete ziran beretzat.

Bai. Ubaldo ta onen ezpalekoak, Lustreputx eta jarraitzailleak berari, Nikanor-eri, isillean egiñiko azpilanaren sari ez ezaugarririk ezer emoten ez-ta, aekaz aspertuten asita lez egoan.

Izan bere, nok aintzat artuko eban amasei urteko mutiko bat ezetarako? Orraitio, sapatu arratsaldean esan eutsen, boto-paperak zabaltzen eta emoten ibilli gura ebanentz, domekan kaleetan.

Ez yakan komeni, ostera, bizi zalea zanez guztien aurrean buru agertzen ibilterik. Gauzak, argi barik, geroago ta lausoago ikusten zituan. Eta paperok bananduten ibilteko ardurarik ez eban leporatu. «Boli-llak» sartzen ibilteko, barriz, gazteegia zala esan eutsen. Lustreputxek, bere kabuz, emon euskon eskupeko dezentea, auteskundeetan garai urten ezkerroan, baiña...

Botu-etxe batzuetan izan ziran errieta ta eztabaidak. Ziriak sartu zituen galanto, zuzenak eta artezak, baltza eta zuriak; an, kristalezko lapikoak esango eben, egia, arratsaldeko lauretatik gora.

Arteetan, maiko egozanak, eguerdian, antxen, leiarrezko ontien aurrean bertan egin eben bazkaria. Orregaitik, egun orretan, gosekil batzuek sekulako buzkantzaldia egin eben, eta zati baterako gosea arin-

du. Buruan zer pentsau aundirik ez eben izango, baiña zilbotai betekadarik gozoena eskeiñi bai.

Letamendi ta, baterik bestera urduri ta artega ebiltzan. Tutulu-neko dendan, atzeko atetik sartu-urtena ba ebillen, atsoak arima fielen egunean elizan oi daben antzera.

Arratsaldeko iru ta erdietan, Latseta aldeko botu-etxean, maikoak erdi zerbeldurik egozanean, norbaitek kristal-murkua makilla bategaz jo ta ausiaz batera, kandidatura mordoa sakabanatu eban, barruan egozanak naaste jarririk. Ango erabateko zaparradea!... Protestak eta jardespenak egin zituen, arrapaladan eldu ziran almendunak.

Dorregarairen inguru batu ziran onen asmoetakoak eta bakoxtaren komenentziako jarraitzaille ez ain zintzoak. Lendabiziko lanak, beste alderdikoak aiño obeto egin ei zituen eurak. Baiña, arratsalde urduri aretan, andik eta emendik jasoten zituen zerzelada ta zeetasunak, ostera, Olarratzen aldeko usaiña ezarten eutsen burrukeari.

Tutuluneko dendatik urteten ebenak, alan bearez, arpegiak argi, buruak gora, arrokeriazko barreak egiten zituen.

Ta orixe susmauten ziarduan Nikanor-ek.

-Galdu egin ete yoek ba, neuk paper guztiak esku-
ra emonda gero? Olarratz okitu orren kaltean, eta ez
neure onean, egin nebana egin arren?

Alako batean, Tutuluk berak, kalera urten, eta
bota zituan gorantz suziri batzuk, pla-pla!... pla-pla!

Ez egoan norarik. Eurak irabazi eben.

Etxabelar maisua gertau zan antxe, kalean, nor-
baitegaz autuan, eta Nikanor-ek entzun eutsan bere
maisu izanikoari:

-Barriro bere, irabazi yok diru zikiñak.

Eta bestearen erantzuna:

-Diru, ez diru, goian dagoana erastea, iñoiz bere
ez dok izan lan erreza.

Nikanor, Tutuluren dendarantz urreratu zan, eta
egundoko erdeiñuz ta isekaz, txistua jaurti eutsan
kristal aundiari.

Egun izentauak ez eban, beraz, ezer gorabeera
barririk urira ekarri. Nikanor-en azpilanak, ez eban nai
zan aiñako emoirik burutu.

Alperreko lana egin, barruan bildurraren kezkea
sortu. Orra, obari bagako neke ta alegiña.

Eta errian, barriro Olarratz jauntxu; Letamendi
alkate, eta abar, eta abar.

Ta ganera, Dorregarai santu-jalearen alabarik zaarrena, Letamendi alargunagaz ezkontzen ete zaneko zurrumurrua. Eta Olarratz bera, eta Ubaldoren arreba ezkongea.

Nikanor itoten asi zan bere egoterrian. Gogaita, iguiña, asper-usaiña susmaten eban baztarretan. Ez geiago ordurarteko notiñak soillik. Ez geiago zer bardin ta jazoera gogaikarririk.

Porru-landarak saltzen etorri oi zan gizonagaz, aren tilburian erritik urrunduteko gogoa emon eutsan zanak.

Baiña, ez. Iñor lekuko eukiteari naskagarri eretxi eutsan. Amari laztan gozo bat egin, eta aren aizta batengana edo, erbestera, ama makal egokean bitartean, izekoarenera joango zala jakiñerazo eutsan. Osatu zedilla polito polito, eta, idatziko eutsala.

Arrats berandu batean, bizkleta zaar bat artu nai ostu; aren aulkitxuan barruko jantzi aldagarri bat -eukan bakarra- lotu, eta sotau zan, auzoari ez besterik txistik esan barik, iñortxuri agurrik egiteke.

An yoian, joan, mundu zabaleko aize osasuntsua goen pozean.

Aldapa gora, bideko okerrune batetik begiztau eban azkenengoz -maitetasuna eta erabagi zeatza burruka gorrian zituala- bere egoterri aspaldikoa.

Begiak lausotu yakazan eta arnasea bakandu, meaztu. Malkoak ez urtengo, bai urtengo, nabari izan zituan. Baiña negar-antuluak urten orduko, urrengo aldatz beeran eroian abiadeaz, aize gogorak errukizko esku legunez legortu eutsazan.

Zerbait ikasia zn, artean, amasei urteko mutilla. Alde bitariko lagunak ezagutu zituala uste eban, eta ez egoan, arean, alde aundirik batzuekandik besteen-gana.

Baiña eskualde guztiak ez ziran, ausaz, bardiñak izango.

Ta birlora baten uzian ba yoian, joan, galdu-gordeko ibilleretan jarria, Nikanor, erri batetik bestera.

BIGARREN ZATIA

Txikitan, dirurik ez eukenetan, mutikoak arpegi ala gurutze egitearen orde, arri koskor bat artu, zapal samarra, eta txu egiñaz, aoko txistuaz ezotuz, «iruntz ala legor» esan oi ebela, gogoan darabil Nikanor-ek, eta beretzat oraingoan, bearbada, «legor» urten ete dauan-eta dago.

Baiña ez dau atzera egiteko erabagirik zertuko. Gaua, osoro baltz biurtu baiño leen, elduko al da lenengo dagoan erritxura. Zeruetako dirdai urdin zidarezkoak isilik diardue keiñuka.

Ostatu iski batean eskatu dau gauerako tokia. Alako oe zuririk ez dau mutillak aspaldi luzean ikusi. Ormetan dagozan irudiak ez deutse ezer adierazoten. Bizkletea, logelaraiño jaso dau; etxe kaskarraren lenengo bizitzan datza. Leio txiker bat kanporantz, kristalak arrakalaz beterik, eta paper orituak adabaki antzean ezarriak. Aulki single bat, eta komada zaarra, bazterrean. Kandela argia, eskuan eroiana, gau-mai kolorga baten ganean ipini dau.

Oiñetakoak kendu, soin-ganekoak erantzi eta sartu da oera. Oarkeak grakada ozena egin dau, muti-

Ilak pisu aundirik izan ezarren. putz egin eta iraungi dau kandela-argia.

Illunak esegi ditu bere oialak inguruko ormetan. Lenengoan, Nikanor-ek, ba darabil zirkiñik naikoa, jira batera, ta bira bestera. Lastai aren biguntasuna larregizkoa da arentzat, oi eza, bere etxeakoaz osteangoa. Garbi usaiña dauke izarak, eta ango aize-aroari arrotza ta bestelakoa deritxa. Amaren gomutea yatorko burura.

Alakoren batean, loak artu dau.

Bere bizitzan lenengo aldiz, ez ezagun ta ez senide diranen teillatupean datza, gaueko atsedeen legea bete nairik.

Eguna zabaldu danean, argi zirrinta motel eta itsak sartu dira aren gelaraiño, leio kaskarretik. Txorien kanta goiztarrak entzun ditu, eta jagiteko nagirik iñoiz izan ez dauanez, jagi da.

Leiora da, ta zeru-aldera begiratzen dau. ozkarbi dago, goietan odei illaun zirin batzuk baiño ez dira agiri.

Aurrera jarraitu bear dau, ez atzera. Atzerantz begira dagoana galduta dago. Ez sarerik eda, usoak aldegin ostean.

Jatsi da gelatik ardandegi aretoraiño. An diardu etxekandreak sua isiotuteko gertakizunak egiten. Kafesnea edango ete leuke mutillak? Bai, ba; ogi zati bat jan dau eta beste zatia, zetu ta katilluratu au. Kafesne mee ta baltza edan dau. Amak, bear ba da, ez deutsa kafe lodirik iñoiz emon izango, baiña esne zuri gizenagoa bai.

Zenbat ete dan galdetu dauanean, konkortuta geratu da mutilla. Aldean diru-mordoa eukalakoan-eta, andra arek eskatu deutsana emon ondoren, sake-la errime zimeldu dala konturatu da.

Ordaindu ostean, aotik urte deutsa, urten bere:

-Lapur txarria!...

Ekin deutsa bere bideari, «zoroburdiaren» ganean. Egoaize zorangea dabil eta bideko autsa edertotxu astinduten dau. Mutillari ao begietara yatorkoz aize parrastadak ezezik, baita arri kiskirriak bere. Beroak zigortuko ditu lur-azal, zugatz, abere ta kristiñauak, batez bere bidaztiak. nekea ta egarria ditu lagun bere bakartadean.

Joan doiala, bidetik urre urre, osin zabal bat ikusi dau. Geratu da, ta lurrean etzun, zelaitxuan, atsedean apurra egiñaz. Osin berde aren azaleko bakeak damua, bekatxa emoten deutsa, ta arritxuak arturik,

uretara jaurtiten ditu. Urmaelean ozkak sortu, ta aundituaz ta zabalduaz doaz. Zeruko argi nagusiaren izpiak dirdiraka dabiltz osin aretan, eta zapaburuak, birinboluak egundoko arrapaladak dagiez. Ez dago bide arritsuan toki oberik aintzira ondoan baiño. An egonak, ostera, ez dakartsa Nikanor-eri onurarik.

-An al dabil onezkero errian gure ugazaba, Lustreputx gaztea, nire galdez. Leku onean dago! Eta bizikleta zaar au falta yakana, susmauko ete dau? Arek beribilla ekarri egianean, txoper ibilteko nintzan ni. Bai! ez dakit noiz...

Bakarrizketa labor au amaitu, osin alboko egoera atsegingarria urratu, ta an doa barriren barri bere bidean. Orduan aurrera doaz, eta urdailla gurgur asi yaka. Utsaren ezaugarria... ta aldean, eskuarte eskas.

Basetxe zuriak ikusten ditu an or emen. Lur landuak, zelai eta motak, larrak, basoak... An, urrunago, etxe mordoa lakoa. Gero ta etxe geiago. Erri naikoa asia dirudi. Antxe zerbait eskatuko dau, dituan azken-txanponen orde.

Erri aretan sartu da. Etxe zaar eta barriak, aundi ta txikiak; kale estuak ugari samar.

Txiologa bat emen bertan, lau kaleen kantoian. Sartu da, bizikletea kanpoan, orma-kontra ipiñirik.

Salda apur bat eta ogia ta gaztaia jan ditu. Ura zanga-zanga edan dau, eta dagoan lekuan bertan, beso ta ukonduak ezarri, maia euskarrizat dabela, burua ezkeralderantz besaganean etzun, eta lo sumatxua egin dau. Nekez dagolako, ala loaren loaz buruaustea ta durduzia uxatutearren?

Baiña andik lasterrera, bere aulkitik jagi, zorra garbitu, ta ba doa kanporantz.

Begira batera, begitu bestera, utzi dauan tokian ez ingurumarian ez da agiri zoroburdia. Tabernariari agertzen deutsa bere sumi eta aserrea. Ezer al dakie, ostera, txiribogiñak kanpoaldekorik, baldin mairan bat edo, an euki ezik?

Lapur geiago munduan. Pobreaki bere, ostu egiten deutse. Txirrinbiko gaisoa, ainbeste urtetan eskuz-esku ibilli ondoren, zaarkildua ta ugerrez betea egon arren, azkenengo jabeagandik indarrez banandua!...

Esakune gogorrak mindu deutsaz belarriko mintz eta zuloa: «Lapurrari, lapur ta erdi...».

Alperreko berbak, alperreko erantzunak, alperreko begiradak. Txirrinbikoa garbitu deutse, ta an ez da

agiri ez lapurrik, ez iñungo bizikleta aztarrenik bere; ez leengorik ez besterik.

Zer egingo? Aurrera egin bear. uri aundian izango ditu dirututeko aukera ta eretiak.

Oiñez egin bearko andik aurrerakoa.

Bidazti bakarra ez da orain, orraitino. Txorrotzaille bategaz tope-egin dau. Ibiltaldia joera bardiñean dabe, oraingoz. Gizon sasoikoa da, bibote luzea, anak luzeago. Alkarregaz doaz, bakartadea austeko.

Goietan, odei biribillak gero ta lodiago, trumonburuak. Euri usaiña susmau dau zorrotzailleak. urren-go baserriko elizaldera eldu gura dau. Mutillak ez daukaz txakurrandi batzuk baiño. Ori entzunik, bide-lagunak artez diñotsa Nikanor-eri:

-Emengo edozein basetxeanutziko deutsue sabaian lo egiten.

Mutillari begiak poztu yakaz, eta aren esana egingo dau. Alkarrerri agur egin orduko, zorrotzaillea bai esan bere:

-Nora zoazan eta zetan jardungo dozun jakiteke, aldegin al dozu zeure erritik?

Orrelantxe da, arean.

Illuntzea da, ta bide zabal idorraren urrean dagoan basetxe batera jo dau, ta gaberako ostatua eskatu.

Baserri-jentea, geienez baketsua, sarritan gogan-beartsu ta errezeluz betea, sabaiko galtzu bedartzea eskeintzeko gertu agertu yaka. Ez ori bakarrik. Itxura txarrekoa ez eritxi-ta, afari iskia bere izango dauala, ba, baldin nai ba leu. Ez nai izan, egun osoan janzar ta nekaturik egonik? Zer da, ba, amasei urteko mutillarentzat egun osoan urdailleratu dauana, janurritasuna ezik?

Suete zabalean, petroliu-argia dago isioturik, suburuaren koska ganean. Mai luzangearen inguru batu dira etxeokak. Amama zaarra, etxeok jauna, emaztea, seme bi ta iru alaba. Emakumeak eldu yakaz lenengo mutillari bere ondora, ta begira daukaz. Etxekandreak zumitzezko jesarlekua eskiñi deutsa. Eta itauneak bere, egingo deutsez egin, amak eta amamak. Neskatiak barre egiten dabe, mutillaren berbaldi bakotxean. Ezin ulertu dabe baserritarrak, etxetik igesi doanaren esana. Nora doala? Zetan? Eta norengana? Arlotekuntzeari ez deritxe aek ondo, nun-bait.

Gizonezkoak, abelgorriari eguneko azken janaria emoten diardue. Besada bedar gizena, asto-ganean ekarri barria. Murrusak makaltzen doaz eta isilduko dira laster.

Arto-sopea izan da an mai txaparroan erdi-erdian ipini dabena, morko zabal eta tunturrean. Mutillari katillukadea eskeiñi deutse. Bai gozaro ta aguro barruna bere.

Morrore geratu nai izango ete leukean galdetzen deutse. neskatoak begi-begira daukaz ostera bere. Mutillak ezetz, erri aundirako asmoak dituala, an dirua errezago irabazten ei dala-ta.

Amamak, bere atsotitza aitatu bage, ezin itxi ba: An bere, «txakurrak ortozik». Bai baiña, baserrian ez dagoan askatasuna an erri aundian...

Afal-ostean, Andra Maria-ri otoi luzea opatu deutse baserritarrak, astiro ta neurribaga.

Sabaiko ateraiño lagundu deutsa etxeko mutil nagosiak, eta zerbait adierazo deutsa. Zera, sabaian beste ostatari bat izango dauala lagun. Eskeko agure bat, bizar zikin, ule uze, ugerdo koipatsu bat, txitean pitean ara eltzen yakena.

Lo gozoan dago ordurako sabaiko laguna, eskale zaarra. Mutilla sabaian bere tegian etzun dan arte, eskillaretan euki dau etxekoak esku-argia. Jakiña! Ez dago sabaian surik erabilterik, farol egoki sarratua izan ezik. Arrezkero, illun dago, illun eta isil. Agura

eskaleak egiten dituan zurrustadak bakarrik entzungarri.

Bigarren gaua, etxetik aldegiñik. Zenbat aldakuntza ordu laburretan! Eta geroago ta urrunago, eta geroago ta txiroago. Goian zerua, beian lurra... Ingu-ruko barriak egunero; arpegiz ezagutu, eurekaz berba egin labur zurrean, eta...

Loak artu dau Nikanor oe neurribage ta itxurabako aretan. Ez buruko ez lastamarraga, ez izara ez oarka, dana bardiña.

Askatasun zelai ederretan bizi da, amesetan. Eguzkiaren epelak gozaten eta berotzen deutzaz gorputzeko atalak, samea, lepondoa...

Itzartu da. Iduna eskuaz igurtzi, ta gauza bigunak, labanak aurkitu ditu, kilikili edo egiten deutsenaz. Algotzak ete? bai zera! Agurearen emoiak, esku-erakutsiak dira: zorriak ditu atzamar artean, eskekoak aldean dituan maizterretarik batzuk, zorri gizenduak, zorri mardoak. Aspaldian aazturik izan dituan zorriak...

Iguiñez lertu ditu atzapar artean.

Agura urdea, alakoa.

Askatasunezko txakur-amesak: buztarri guztien igesi, jauntxuengandik urun, eskuarte bage, ondasu-

nez eskas, etorkizuna murriz, eta zorriak ganera, bizi-laguntzat.

Eskalearen jauntasunak ba dauka, arean bere, akatsik eta lazeriarik lar.

Ez dau begirik itxi arrezkero, Nikanor-ek. Iñoiz ba zituan etxakide ta barruko, zorri zuri-baltzak, baiña aspaldian ori baiño garbitasun aundiagoz bizi izan da.

Egun barriak dakarren argitasun apurra igarri dauaneko, gertu ta urduri dago jagiteko. Etxeko gizonetzkoak, beiai esnea erasteko zeregiñetan asi dira. An doa Nikanor sabaiko aterantz, agura ugerdoari birao bat botauaz.

Etxekoai eskerrak emoten diardu, eta ba doala.

-Oea gogorregia al egoan?

-Sabaia ez dago gogorra, baiña agura orren zorriak, bigunegiak, nire odolak ase dagizan.

Egun barria dauka aurkez aurke. Bart euria egin dau, ta bidea bustita dago. Basetxetik aldegiñaz batera, lokatza ta basea ugari. Arbidean abarkatek busti yakaz, ta guztiz bizarturik daukaz. Ibilli ta ibilli, oiñak egostu yakaz, eta oinpeetan urbatuak ditu, maskui-lluak. Aspaldian oitu bageko ibiltaunari oi yakana.

Arpegian oi ez lako berotasuna susmauten dau. Sukarra ete? Lau eguneko bizarra, bai. Ta erretoko gogo bere, zorrozturik. Nun aurkituko tabaku-orririk?

Urrengo dagoan erritxuan geldituko da. Baserritar batzuk ikusten ditu errirantz, jai-eguneko jantzita. Izan bere! Domekea da-ta.

Sabelean, gose-egarria. Zarpan, zuloa ba leu aibat: lauzuriko lamarikoarik ez. Artu ala eskatu, zein burubideri amoremon?

Zegaitik eskean jardun ez, eske dezentean? Sarri entzunik eukan bere amari, baserriko alabea zan-ta: Etxe errearen eskea. Elburu orrezaz, ta zoritxarraren menpe, ba da oiturea basetxeakoak erririk-erri ta baserri baserri ibilteko; lepoganageraturiko ezbearra zelan-bait arinduteko, sorosi ta laguntza billa ibiltea.

Orixe esanik, ez eben euskaldunak begi makurrez ikusiko, ausaz. Ta eskabide ori, ez da iñoiz izan lotsagarri.

Etixerik etxe ibilliko da; ateta batetik urten, urrengoan sartu. Kalerik luzeenean diardu orixe egiten. Ate askotan oles egin. Batzuek, ukarra emongo deutse; beste askok, uka, «Jaungoikoa lagun» esan, eta atea itxi. Eskale larregi ezagutzen dituan erria ez ete da?

Bazkaritarako lain eta geiago bere, eskebatu dau.
Jai arratsaldetan ibilten al da eskalerik?

Jatetxe zurkulu batera sartu da eskeko gaztea.
Zokondo batean jesarri da ta lapikokoa eskatu dau.
laster daroatsa neska luze batek. Mutillaren jateko
gogoa! Ardaua bere, eskatu dau. Emakume batzuk
sartu dira, ostera, ardandegian eta mutil eskalea ikusi
dabe ta baita ezagutu bere, eskale lez.

-Eskean dabil, eta ardaua bere edan gura al dau?

-Batu egingo eban, eta, iñoren diruz...

Auxe dok ederra! Gose-egarri danak, ez ete yok
jan bear eta edan bear?

Ez dauka urrun uri nagosia. Baserriren batean lo egin legi, dituan txanpon urriai iraun eragitearren. Lapikoko gozoa ta edaniko ardua ordaindu ostean, ogi zati aundi bat eta gaztai apurra erosi ditu tabernan bertan. Orra or mutil arlote-kumearen afari gartxua.

Aterpea nunbaiten idoroko al dau. Arrasti erdian, bideak aurrera doalarik, erriko plaza txikerrean, tanbolin soiñua dantzu. Bere errian lez, gazteak dantzan egingo dab; neska-mutillak alkarren ederra egin gurarik ibilliko dira, alai ta zoranga, gauerako aterpearen ardurarik eta kezkarik bage. Eta Nikanor, barriz...

Tuntunaren doiñuak belarrietarantz dakartsa kopla zaarra:

«Andra Maria, abe!
Txakurrak jan bear nabe.
Goiazan beste errira;
an bere, txakurrak dira...».

Mundua zabal samarra da, aukeran. Baiña gizonaren almena motxa, sarri askotan.

Begien aurrean, lau bide dakusaz Nikanor-ek. Eskean ibilli? Lapurretan jardun? Lanean nunbait asi? Ala... errira biurtu, geiago aurrerantz ekiteke?

Bide ertzean, zelai txiker batean, zalpurdi bi agiri dira; ijito-semeen etxe ibiltariak. Eurei loturik, txakur mardo bana. Zaldiak, an or bedarra jaten. Motzaillak, gizonak lo.

Emakumeak, lurrean jesarrita, erdian sua dabela; anpor zatiak, mukur estuak, arbazta eta zabar erdi igarrak. Bai dantzan, bai birinbolaka, umeteri zikiña; batzuk gona luzez jantziak; mutiko bat edo beste, narru gorrian.

Askatasun osoko gizasemeak, lege ta antzeko bageak, erririk bakoak, alkaterik ezagutu ez dabenak, jauntxurik jasan eziñekoak.

Eurekandik ez urre, ez urrun, geratu da Nikanor.

Eguzkiak alde dau mendi osteetara, ta arrats-beera betean aize makala dabil orriak gozaro astinduten. Emakume baltzeran aek jateko zerbait preestauten diardue. Nikanor-ek begiratzen deutse ta aen bizi-moduaz egin nai ditu gogoeta labur batzuk.

Gero, aurrerantz doa, eta aldean daukazan ogizatia eta gaztai apurra -katuaren miiña lakoa-, iruntsiko ditu, gosearen aringarri.

Alde batera ta bestera begira, gabeko lauso illu-
nak artean ikusgarri dana, bere menpean ezereztu
orduko, arezti baten barrualdean teillatua dirudiana
ikusi dau. Bide nagositik aldegin, eta bedar ta basar-
teko zidorrean beera, eldu da bertaraiño. Txabola bat
da, erdi utsik dagoana; alde batean lur gorria, bes-
tean, ira pilloa dago. Errentarik ez ostaturik ordaindu
bear izan ezik, nun beste orrelako abiarik aurkitu, gau
epel baterako?

Teillatu ariñetik atetik, ormako zirrikituetatik ager-
tu yakaz mutillari egun barriaren argi-izpiak. Jagi eta
azur nekatuak zerbait atsedean egin dauala adierazo-
ten deutse, ta nagiak utziaz, bide nagosiratu da. An
zear joan doan baserritar bateri galdetu deutsa, erri
aundira eltzeko zenbat bide daukan oraindiño.

Laster egingo ditu azkenengo amarrak.

Beribillak, geroago ta geiago susmauten ditu
aruntz eta onuntz. Batez bere, onunzkoak. Bai; nun-
bait bere, urre samar dago, onezkero uri nagosia.
Aguro dabiltz Nikanor-en iztarrak eta oiñak. Burua
erabilli dau iñoiz ariñago, baiña orain beiñeon, ez daki
jakin, an zer aurkituko dauan... eta egia esan, zetara-
ko geiago pentsau?

Ibilleran asten danak, ez deutsa geroari lar begiratu bear. Ibiltaunak edo ibiltariak, bere oiñetan daroa ibilpidea. Ez deutsa txoriak zor bere igipena lurrari, bere egoai baiño. Al dan artean, egan ba.

* * *

Mendiska batzuen ostean, etxeak banaka lez agertzen yakaz. Gero, tximina luzeak eta, keiaren agiri ugariak dagoz aizetan. Olak, lantegiak, olabeak, trenen arnasa baltzak.

Orixe da uri aundia. Zinean-ta, ikusia. Irakurritako liburu eskasetan ezagutua.

Urreratu da, eta bideak ugariago dagoz. Beribillentzat, burdientzat; trenentzako lerrobiko burdiñari luzeak, erroak lurrean erdi sartuak, zearka saiets amaitu eziñak bai liran.

Etxeak, banandurik lenengo, bide ondoetan. Gero, etxadi moltzoak, kale luzeak nunbait. Arrizko basoa dirudian orren inguru batean, ibai naikoa urtsua doa. Ibaiaren beste aldetik agiri dira etxe zapalagoak, zabalagoak, baltzagoak bear bada. Batzuek ba ditue arako tximini luze lerdanak.

Ibai orrek poza damotsa mutillarik, txikitxu zanean arrankaritan eta, ezkaillutan eta, sarri ibillia dalako, baserrian bizi izan zanean.

Eldu da lenengo etxe erreskadea asten dan toki-raiño. Bideaz beste aldetik, mendi motza dago, eta bizilekuentzat toki medarra danez, an ez dago etxerik, sail luzean. Bide zabalari deutsala arpegi bat az eta beste arpegi bideska bateri begira, muturreko etxea bai litzan, bere jarraian olezko esi luzea daukan etxe txapar bat dago. Olezko orma orren atzean, barruan, ganezka agiri dira burdiñak eta txatarrak. Esiaren erdi aldean, ate bikotxa edegita dago. Araxe begira jarri da Nikanor.

Gizon gizen asko ez dauana, puzka, saka orreri ta tira oneri dabil an lanean, burdiñak txatarra zikiñago-etarik banantzen. Izerditan, arterik artu eziñik, lerrenak egiten. Arpegia ez dau bapere polita, begi aundiak ditu, gautxoriaren antzera, talo palea lako arpegi biribillean. Kaiskoan, uleentzako toki galanta bai, baiña arean utsik, burumurri.

Aren alegiñak eta purrustadak geldi dauke Nikanor, begira. Gizon langillea dirudi, zuurra ta begiratu. lana eskatuko ete deutsa? Zegaitik ez ba?

Ikusi ditu egun laburrean buruan bear-izana, bakartadea, gose ta egarria, zikiña, eskaleak, ijitoak, askatasuna...

-A gizon, nai al dozu lagun dagizudan?

-E?... Nor zaitut? Eskalea, bizar zakar orregaz. Ala lapurra, ala alperra. Irurok bardin antzekoak dira-ta.

-Ez, jauna. Umezurtza naiz. Aitarik ez daukat, eta ama, geisotegian dago; makalik, eta ez ondo bere. Ez naiz emengoa. Urrunetik nator, lau eguneko bidean gitxienez.

-Eta, zer gura zenduke?

Oiñez ta oiñez nabil. Gose naiz ta ez daukat nun gelditu.

-Txarriaren bizimodua nai al dozu?

-Lan egingo neuke.

-Iñoiz egin al dozu?

-Bai.

-Zer egiten zenduan, ba?

-Egunerokoak saldu, eta txiringutsak garbitu eta konpondu. Baraurik nago, ostera.

-Tira! Jantruke geratu nai baldin ba dozu...

-Nora ezean eta ezin bestean, ondo dago.

Barruti orreri deutsalara dagoan etxean bizi da, dirudianez, gizon txatarra jabe au. Ots-egin dau, zintzilik

daukan burdiña bat, beste troko bategaz jota. kanpaia dau orixe, ausaz, norbaiteri dei egiteko, obretan langilleak eguneko asi-amaitu aldiak adierazoteko oi dabenaren antzera.

Andra loditona bat agertu da, goialdean, leioan. Aren ondoan, katu baltz bat, buztana tente.

-Mamer! Jatsi egizu ogi-kopau bat mutil onentzat, eta bart gelditu ziran sardiña bi.

-Nor dozu ba, ori?

-Alogerekoa.

Berealakoan, otzaratxu bat eskegi dau soka mee batetik, andra katudunak. Gizonak, otzara-estalkia jaso, ta ogi-zatia emon deutsa mutillari. Barruan daukaz sardiña mardo bi. ugazabak, jaki bardiña dauka eskuetan.

Mukit baten ganean jesarri da zaarra eta asi da jaten. Mutillak, beste ainbeste egin dau. Gosez dagoanak, gozo deritxa edozeri.

Ekin deutsa gero, mutillaren laguntasunaz, burdiña ugertu eta ez ugertuak bananduten, eta luzera bardin samarrekoak alde baten ipinten lurrean. Ezker eskoitara, olabe bi ditu. Orrezaz ganera, etxearen azpi-tokiak bere, bere tegitzat daukaz. Alde batean, baskula aundi bat dago, erdi erdian. Ementxe egingo

ditue pixau burdiñak, txatarrak, loroak. Beste gorapean, karru luzea ta beste txikerrago bat dagoz.

Gizonak, arpegian eta itzez agertu ezarren, pozarren artu dauala dirudi, gaztearen laguntasuna. Erdi bete dabe burdia. Orduan ba dirautsa Nikanor-eri:

-Or, alde orretan dago zaldi bat lotuta. Gorristea da, ta atzeko iztarrean izpil zuriak ditu. Ekarri egidazu.

Antxe egon da egon bere, zaldia. Burdiari lotzeko, sartu deutse iduneko narrua, begietako estalkiak eta ugal abarrak. Burdiaren pertikak zertu deutsez eta an doaz gizona ta mutilla uri aundirantz, euren burdiña txatarrak eroateko ustean.

Joan-etorria egin ostean, bazkaria emon deutse olabe bazterrean, ol legorrez eraturiko mai antzekoan. Senar-emazteak bizi diran arako etxe txikerraren azpilekuan dago kortea, zaldientzat. Esaniko gorrizteaz ganera, beste zaldi baltzagoa bere ba dago an. Ukui-llu orren beste aldean, olak, kupelak eta lasto garbiagoak dagoz. Ementxe lo egingo dau mutillak, orain beiñeon. Emazteak zirikatuta, utzi deutzaz bizarra egiteko tresnak, txaboe idorra, labain eta ipizki txikia.

Beste bat dirudi gazteak, arpegiko sasi antzerako bizarra ebagi ostean.

-Ez dirudi morroe txarra -dirautsa Mamer andra loditoenak bere senarrari.

-Langillea izatea, orixe da nik bear dodan zer bakarra.

Logela baldar aretan egonik, ez dago beintzat etxe bage. Jan bere egin dau, emakume batek gertauriko jateko ez lar ugaria.

Uri aundiko gauzen barriak bere, txit arriturik jarri dau: ango aguro ibill-bearra, ango zaratea, ango kale ugari ta luzeak. Lagunak aruntz, lagunak onuntz; zal-diburdiak, beribillak, tranbiak, oiñezkoak, txirringutsak... Aize, aro, durunda, iradua. Orra mundu barria Nikanor-entzat.

Ez dago kale gorrian, eta tira! Lo egingo dau nasai, eta egunak joan, egunak etorri.

Bizi-moduak berak erakutsiko deutsa biziten.

Urrengo goizean, ugazabak esaniko arazoetan diarduala, andik igaroaz doazan gizonezko bik, mutilari begira egon, eta batak besteari badirautsa:

-Orra! «Gabontza», morroiaren jabe egin dala dirudi.

-Mutil gaztea artu izango eban orrek, merkeago ibiltarren.

Eta orretarik konturatu da Nikanor, morroe gaztea berbera dala, ta «Gabontza» ugazaba izango dalakoa.

«Gabontza»! Izan bere, ba dirudi nagusiaren arpegiak; musu biribil, begiak bera betekoak, betozkoz edo betillun, irribarrerik egiten bere ez dakiala.

Nikanor, «Gabontza»ren menpeko morroia! Barruak zarrada aundia egin deutsa, ta luzarorako ez dala orko egoerea izango, zin egiten deutsa bere buruari.

Alan bere, «Gabontza»ren emazteak, maratz eta mazala emoten dau. Goizean katillukada esnea emon deutsa, senarra agertu baiño leen, eta gero ogi-erre-gutada ederra ta ikomelau batzuk.

Seme-alabarik ez da etxe onetan izan, eta gizona, bere ondasunen ardureak darabil geienbat; iñoiz etxe-ondoan, sarri an eta emen, bere zaldiaz, burdiaz ala tilburiaz. «Asto» burdiñazkoak jagoten oitua egon da Nikanor, bere leengo txirringustegian. Eta orain, zaldi jatorraren zaitzaille bere, izan bearko dau. Galtzupilloa dago zaldiaren janari izateko, ta bitartean, mutillaren iñaurria lez da, oe garbiaren ordezkoa.

Etxekandreak, bere bakarraldiak arinduteko lagungarritzat, arako katu baltz lodia izan oi dau. Egundoko kontuak izaten ditue; obeto, andreak esan eta katuak entzun, lo ez dagoanean, nunbait bere. Berbaroa susmauten dau sarri Nikanor-ek etxaldean, eta adi-adi jarten baldin ba da, betiko jardun luze ta deadarrak bere ba, entzun legiz; katu-jagolearenak ain zuzen.

Eguberdirarte guztian ez da agertu «Gabontza». Alakoren batean, ba dator etorri, bere zalpurditxuan, eta atzekaldean ba dakar bertan, txatarra geiago bere tegirako; burdiña zaarrak, baserritarai baturiko laia, atxur, golde-zati, uztaiak eta edozer, burdiñazkoa edo izan ezkerro. Ugerra ta zikiña izan arren, txanpon garbi dizdizariak ekarriko ditu etxalderantz geroago.

Arlo orretan asi zanean, txabola batean bizi zan, oraintxe dagoan lekuan bertan. Geroago lurralde ori esparru jarri eban, ta berak izerdiaren izerdiz irabaziriko diruz erosi eban lur-zatian bere barrutia sortu, ta apurka apurka ormak jaso eta etxea osoro iragi. Ta arrezkero, ez da langille lander eta emuts beartsua soillik. Ugazaba da, etxe ta lur jabea; emaztearen senar izanik etxeko jaun, eta oraindanik, bere morroiaren nagusia.

Apurka ta astiro dirautsaz barruko geiok etxekandre mazalak Nikanor-eri, katuari ainbeste bidar esanak; eta oraingotuaz mutillari berari beste zerok bere bai: soiñean daukanaz bakarrik ara agertu izan dan arren, gizon egiteko aukerea ta eretia, nai izan ezkerro, edonok izan oi dituala-ta, lan egiteko nekerik ez dagiala iñoiz izan.

Nikanor burugiña da izan, eta ez da orain beiñeon, ugazabandreaki ezezka ta zerean ibilliko. Esaten deutsan guztia entzun eta or konpon, barruan zer pentsauten dauan besteri agertu ez. Aterpea ba dauka, janaria bere bai, eta aurrera, mutillak!

Bere amari bialdu nai leuskeo albistaren bat, eta orretarako papera, axota eta lumea eskatuko deutsaz «Gabontza»ri. Ta zegaitik, ez ba? Baita zigarrutxu bat

edo beste bere. Iñoiz erabili izan dau ke ugariago, bedar orreri tenga ta tenga egiñaz, aspaldion baiño.

Kartagiñen diarduala, begira dagokio ugazaba, ta mutillak, idazteko bizkortasuna dauala susmau. Baita! Morroiak, lanean ezezik, eskola kontuan bere ba daki. Labur esan, eskolea dauka. Eta «Gabontza» ez da tentela. Bere paperak bete eragingo deutzaz, eta orra! zadorlaria izango dau etxean bertan, ta letra ez itxusiaz atan bere; auzoko iñorengana mesede eske joan bearrik bage.

Gabeko orduak aurrera doaz. Amaitu dau karteia. Seillua ipinteko dirurik ez dauka mutillak; eukantxua, tabakutan eralgi izan ebalako. Egun latzak pasau ditu ostera, ori dala ta eztala. Ain yaka atsegin, aotik eta sudur-zilloetati keia gozaro kanporatzea.

«Gabontza»k, ostera, ez dau erreten; ez gero gustauten ez yakalako, dirua alperrean ez iraztearren baiño.

Ain errez irabazten al dira ezkur banakak, keia ta besterik ez dan tabakuaren su-garretan ondatuteko?

-Izan bere -dirautsa ugazabak-. Amari karteia egi-teko ez daukazu dirurik, eta erreteko bai, izan dozu oraintsu?

Barre muxiña egin deutsa mutillak. Emon begio «Gabontza»k zorko ba da bere, geroko irabazkizunetatik.

* * *

Irugarren gauan, afal-ostean, bere etxazpiko tegira lotara joan baiño leen, uri aundiko kaleetarantz urreratu da Nikanor.

Egaletako kaleetan, kanpo-aldeetakoetan, ez dau apartekorik ezer nabari. Etxe banakak; gero, bata bestearen urrengo, lerrokada luzeetan. Dendak itxiak, edaritegi ta ardandegiak soil-soillik edegita. Eurotan, langille itxurako lagun ugari samar, iñoiz; eta beste batzuetan, erdi utsik, txiribogiña nor sartuko danaren begira, daukana eskeintzeko gertu.

Uriaren barruko alderantz joan da gero. Eta barruragotu ala, beste bizitasun eta joan-etorria susmau daroa Nikanor-ek. Aruntz-onuntz, ibilli dabiltz tranbiak, euren errailletan zear, karraskada latzak eta errebidetan intziri zoliagoak egiñaz. Noizean bein, glan, glan, joten ditue kanpai nagiak.

Kale nagusietan argi ugariago dago, besteetan baiño, letra aundiak agiri dira etxe batzuetan, teillatu-

tik lenengo oiñeraiño, letrazuri, gorri, urdin, berdeak. Denda aundien iragarki apaiñak dira. Toki batzuetan, letrak, ibilli dabiltz, mustur batean agertu, bestean ostu; teillatu ganeko egaletan zear, antzez ta egokitasunez ibilli oi diran katu azkarre taiura.

Dendetako erakus-leioak gauzaz beterik dagoz tontor, argiz josita; errietakoen ikusian guztiz dotore, ta atsegingarri begientzat.

Aurkitu dauan norbaiteri zigarrotxu bat eskatu deutsa, ta ibiltaun lez diardu ara onaka, jantruke biziten asi dan onek. Jatekoak diran zerak bere, agiri dira esparate zabaletan, eta edariak orobat.

Zinetxe bikaiñak dagoz lekuan lekuan; sarrera txartelak saltzen, neskatilla liraiñak, koloretez beteak. Eta atezaiñak, sekulako jake luzangak ditue, lebita urdin, nabar ta orlegiak.

Kaleburu batzuetan, bere errian iñoiz ikusi eza, txiñelak dagoz zutunik, besoak gora, besoak beera ta gurutzetara, urdin-illunez jantziak, eta buruan gelapoto antzeko zuriak, eta bardin zuriak, eskuturretako gogorrak bere.

Aldean osasuna besterik ez dauka-ta, barrero doa mutilla etxerantz, ikusgarriok begiztau ostean. Bere etzangu beartsuan, galtzutzan, gaua emoteko asmoz.

Egun guztiak ez dira bardiñak, alanbearrez ta zorionez. Ola aundi batera daroaz Nikanor-ek bigarrenez burdiña txatarrak, ugazaba lagun dauala. Ango gazte batek, begitarte ona egin deutsa, ta orra or, nundik nora egin dauan ezagupidea, lantegi aretako gazte aregaz.

Ezekiel deritxa mutil oneri. Arpegi zurbilla, sudur kakoa, begi zuriak, belarriak motxak. Ez da ezer ez dakiana. Baiña bai buru eretxia bere. Munduko problema barri, sakon ei daki. Langillea da, esku-langillea; lanbide ori izteko gogoz bizi dana, ostera. Auxe izango da, agian, Nikanor-en maisua erri aundian. Bizimoduaren barri ondotxu daki, ta adiskide barriari munduko jakituriaren albista zeatze emon dagikeo.

Ba dago mundu zabalean, eta uri onetan ain zuzen, arako liberal eta edu askotako eliza-zaleak baiño geiagorik bere. Gizarte auzia gero ta beroago dator. Ezekielek ba dauka orren ezaguerarik naikoa; aurretikoengandik, belaunik-belaun, gizasemeak euren barruan daroen zuzentasun-egarria, askatasunjoera ta bakotxaren norberatasunaren alde, adoretu jarduteko gogo ta egokitasuna ernamin ditu beragan. Beti ez da zillegi eta zuzen, amore-emotea. «Erriko Etxe» sozialistara daroa Nikanor, beste egun batean.

Ezekiel arakatu dau zerbait baiño geiago Marx-ek irakatsi eban arloan. Giza-talde ugariak ez dira, seguru bere, beste mortxaka urri batzuen menpe, ertsi ta eutsi, esan ezin-alak jasateko. Bardintasuna lortu gura da gizonen artean, antzeko samarrak izate, ondasunetan guztiak esku izatea, zelanbaitean; baiña artean baiño sakabanatuago ezarririk, ondasuna sortzeko gai diran izakiak. Orretarako, ostera, bardintasun orretarantz bideak egiteko, burruka taldeak sortu bear dira, eukitsuen aurkez aurke, aberatsen kaltean, aundikien-ala era guztietan jarduteko. Gizon mueten burruka asarrekoia, besteen aurre, morroko ta gorrotope jarriaz.

Aoa zabalik dagokio Nikanor. Dotriña barriak bereztat, begi belarri gozartu nai ditu. Ezekiel mutil azkarrak da nunbait, buru argia eta mingain bizkorra. Erpizia da, uri aundiko semea. Nikanor-en barruan eta buruan laburkiro ta errotsujarri nai ditu ustari indartsuok, lur barri samurrean landra susterrakoi diran antzera.

Ez dauke beartsu ta emutsak geiago dirutsuen apetapean zetan egon orain artean lez, isillik eta apal apal aen esanera ta gogara. Aundikien itza onartzea, orixe da joputzea. Buztarri zikiña da, ta besterik ez,

aberats eta altsuen onurea zuzentzat izatea. Elizaren irakatsi bigun eta errukitsuak, beti eroapenaren magal makalean kulunkatuak, ez dira emakumeentzakoak baiño. Ikurrin urdiñak-eta, zuriak-eta...? Bai zera! Aundikien seme-alabak ugaritasunean murgil, igari gurian ibilli daitezcan euren bizitza osoan, emutsak eta alogerakoak semealabatsiak izan daitezala, aentzako lanak eta arazoak egin dagiezan. Ikurrin gorria izango dabe beartsuak, lauburu gorria, odola ta sua aiñakoa, maitetasuna ainbatean gorroto itz erraibagea adierazoten dauana.

Batpatean, Olarratz datorkio gogora Nikanor-eri. Aundiki artoa, jauntxu madarikatua... ta aren menpeko adurti ta koipatsuak, bizkar-azur manuak. Gero..., bere errira biurtuko zan, ango jente laua ta erdi-base-ritarra, gizarte atzeratu ta buru nagia iratzartuteko; menpeko bizimodua, egoera ta jarduera bakartzat arturik, ainbestean bizi ziran tentel eta buru illunak, gizon barri biurturik jarteko.

Askatasunak, beste ikuskera, alderdi ta isurkera barri erakarkor ta zoragarriak izan, arranotan! Eta artean, edonok ez jakin.

Eta Nikanor-ek berberak, artu barri dauan biziera narrats eta guztia bearrekoaz, zer uste ete dau orain beiñean?

-IV-

«Gabontza»k irabazten dau dirua. Ordaindu bere, egin bearko dau. Gaur berton, erabagirik dauka Nikanor-ek, edegi-erazoko deutzaz begiak «Gabontza»ri. Onek, aspaldi ditu begiak zabalik, beretzat. Eta Nikanor-ek bere, oraindixerik edegiko ditu bereak, eta adimeneko zentzun gazteak, biotzaren griñeaz batean.

Etxe ta olabe ondotik igaroten da trenan. An ba ditu, ganera, bitarte illak, orga eta bagoiak egoten diran lekuak. Antxe ikusten ditu sarri neska-mutil gazteak, atso-agurak bere bai, auts eta sutauts artean, arrikatz apurrak batu gurarik. Bear izana, gabezia illuna.

Iñoiz ikusi ditu Nikanor-ek, bere errian ez ikusita-koak. Esaterako, zarma-kankarruetan eta olezko kaxetan, zikin-artean al dana bananduten. janariak, ogizatiak, eta abar. Txarrientzat eroateko gero; ala, billatzaileak eurak jateko, iñoiz baiño sarriago.

Ala ta bere, oerik bageko gizasemerik ez eban eza-gutu Nikanor-ek bere errialdean; eta orain, barriz, ordago biziten, lasto, bedar eta galtzu artean, manda-

zaiñen morroe pobreena bai litzan; Errioxatikako mandazain otsein apalena lez, soillik.

-Ezin negi nik, onelan jarraitu.

-Zer ba? -dirautsa «Gabontza»k.

-Irabazi bage, ez dau iñortxuk lanik egin bear. Ta ganera, lastategietan, alperrak lo egin legie. Baiñan ez, lan egiteko dauanak.

-Orduan...

-Oea bear dot, lo egiteko.

-Oea?

-Bai, zeuk lez, eta edonok lez. Ala sasiko umea ba nintz al naukazu? Oe garbirik izan bakotzat? Eta are geiago. Alogera, dirutan izango dot, eta ez jantruke soillik. Dirua premiñazko yat, edonori lez, jazteko, eskuarte izateko.

-Jantruke ez al zindudazan artu?

-Egia. Baiña egunerik egunera nik, geroago ta lan geiago egiten deutsut.

-Orduan... goiko zerean lo egin ziñegi.

-Eta alogera?

-Jai-egunean zerbait emongo deutsut.

-Emon, ez. Ordaindu egin bear deustazuz nire izerdi-nekeak. Biar arte, ba dozu epe naikoa, erantzu-

na emon dagidazun. Eta kontuan izan egizu, ba daki-dala emen baiño geiago nun irabazi negian.

Nikanor-ek egi biribillak jaurti deutzaz arpegira. Mando ta zaldia zaindu, burdiñak ekarri, txatarrak eroan, kontuak egin garbi, paperetan... Orra or zenbat arlotan ekiten deutzan mutillak, bere nagusi esku-idor ta zekenaren onerako.

«Gabontza»k, ostera, gogoan izan, nunbait, arako esana: «emonak, urritzea dauka».

Lan onuragarria egiten, barriz, mutillak. Eta bera-gaz oitu danik ona, asti ugariago dauka ugazabak ara ta ona, zetan edo atan jarduteko. Egia esan, mesede-garri izan yaka, mutil ori agertua. Zer aloger jarriko ete deutsa? Nebozio kontuak emazteari adierazotea, geienetan, ez da bapere egoki, gonadunen arloa ori ez dalako.

-Nikanor-ek, eskabidea egin deust.

-...?

-Kristiñauaren antzera, oean lo egin nai leukelata.

-Ez da txarto esana. Bein baiño sarriago erabilli dot nik ori gogoan. Zuri, bear bada, olakorik otu bere ez, baiña...

-Ori, ez da ezer. Alogera bere, eskatu deust.

-Izan bere, amasei urteaspaldi egindako mutillak, zerbait bear leuke pozgarria, esku-arteak.

-Ori, neure sakelaren kaltean da.

-Bai, ta zer egingo, ba?

-Bestela, joan egingo dala; aldegingo dauala emendik.

Emaztea, penaz beterik gelditu da ori entzunaz. Andra Ioditoneari «Mautsa» deritxa Nikanor-ek, bere taiuari dagokiola. Zeruak ez deutsa seme-alabarik bialdu, eta emakume askok biotzaren sakonean izan oi daben ama-griñea, amatasun-lera sakona, emaro, baratze baratze azkortuten asia dauka andratxu onek bere erraietan. Eta mutilla begiko yakana, zer esan bakoa da. Guztientzako jatekoa egin arren, iñoiz eskeiñi deutsa zeozer geiago mutillari senarragandik aparte, ta iñoiz baita eskupekoren bat emon bere.

Aren katu baltzak, iñartziz ta ziñu txarrez ikusi daroa, ugazabandreak mutil eldu-barriari egiten deutsazan adiguri ta txera berarizkoak. Bein batean, katuak, oiaren ganekoa urratu deutsa erpe zorrotzak antxe lauskituaz, mutillarentzat jarri-barri daben ganbarako oean.

«Gabontza» sarri askoten kanpoan ibiltan dan ezkeron, «Mautsa»k ba dauka euki nogaz berba egin,

nok erantzun; berba batean, nogaz banandu bere bakartadea, katuaz osterantzean, mutillari esker. Zegaitik ez ba, ordaindu, lanaren saria?

Emakume onek, ordea, pixua gizenetan daukana, ariurrian falta dau, jenioan dau utsa, peitua. Manabarea, erabagi urrikoa izan ba. Bere egoera erdi unatuak, erbal-joera makurrak menperaturik daukatsaz gorputza ta barruko sua. Ez eukan bildurrik zetan izan «Gabontza»k, emaztea mutil gazteaz bakarrean utzi arren.

* * *

«Gabontza» ez da txaldana. Bizigillea da, beargiña aiñean.

Baietz esan deutsa mutillari, alogera izentauko deutsalara. Onenbesteko bat. Amasei urteko mutil batek, opiziuia oraindiño ez dakian batek, zenbat irabazi legi? Askorik ez. Baiña dana dala; alogera, izentaua izan bedi. Beste aldetik, «Gabontza» ugazaba da, ta ostatu jabea, mutillari buruz. ostatariak, bearko dau ordaindu janaria, oea, etxean egotea, etxeko ta soiñeko jantzien garbitasuna.

Ba daki «Gabontza»k, Ezekiel nor dan. Ondotxu jakin bere. Argitasunak eta zeaztasunak batu ditualako. Bere menpekoak uri aundian eginbarri dituan eza-gupideak artez zelatau ditualako.

-Zenbat irabazten dau Ezekielek? Eta, nok emoten deutsa jaten? Etxeaz ta garbitasunaz, zela konponduten da? Bere dirutik egin bearko ditu gorabeera guztiok, ezeukien semeak serbitzari dubakorik ez daukelako.

Isilik itxi dau Nikanor. Zer erantzun jakiteke. Uga-zaba, lenengo lenengoan zelan zirikatu, jakin izan dau; aren erantzun mingotsarentzako osterakorik ez dau, alabaiña, gertau.

Gogoragarria da mutillari oe garbia eskeiñi deutseneko.

Gau onetan, mutilla etxera afalduteko eldu danean, etxekandre biribillak esan deutsa:

-Nikanor! Zatoz neugaz gora. Gaurtik ortxe, goian izango dozu zeure gelatxua. Beste aldean, ganbaran bertan, ba dakizu gure gizonaren gauza sko dagozana, tegi aretan utzita.

Nagi ta bagi igon dau gora, ta arnasestuka andra gizenak; mutilla atzetik. Izan bere, gelatxu polita gertu, gazteari. Oe estu bat, aulki maiztua, leio bat.

Etxearen lurreko oiñean, ate bakarra dago kanporako. Atadia zabala da, ta ezker-eskui atea dagoz; bata, sukalderako bidea da, ta orrezaz gañera, ortik barrura dagoz etxeko logelarik onenak eta jantokia eta abar. Beste aldeko atea da gorakoa, mailladi estuaren bitartez, mutillaren gelara ta abar, doana.

Atadiaren inguruan, eta onen erdian, goiko sapaia tranpa-zuloa dauka; ta zulo orretan zear igo-ten ditu gora «Gabontza»k bere txatarra fiñagoak, beste metalezko zatiak eta apurrak, tupiki, berun, estaiñu ta abarrera.

Arro dago bere buruaz Nikanor, aspaldiko partez, bere logela txukun apala ta oe biguna daukazala ikusirik. «Gabontza»ren emazte «Mauts» andereak, ez dirudi txarra. Baiña Ezekiel izan da, geienbat, begiak argitu deutzazana.

Lo gozoaren ostean itzartu da, eta jaun deritxa bere buruari. Ba dauka nun lan egin, nun jan, nun irabazi, eta lo egiteko oe txukuna. Amari idatziko deutsa, barriren barri, ta argazkia atara, ta bialdu egingo deutsa.

Alabearreko egun goibelez argitua! Erriko bat ikusi dau, ta amaren ilbarria damotsa. Egun pozgarrizkoa, its eta illun biurtu dan, zearo! Biotzean zauri zitala edegi yaka mutil umezurtz osokoari. Argi ta illun, poz ta neke, atsegin eta negar, irribarre ta malkoak: munduko bizitzearen irudi bete betea!

* * *

Jai-bezperea eldu da. Zazpiretan itxarongo deutsa Ezekielek Nikanor-eri, uri aundiko toki jakin batean. Jantzi garbia soiñean, langilleak sapatu gabaz asten dau jai-aurrekoa, jaia bera baiño gustagarriagoa, agian.

Ba dauke zarpan, txanpon bat edo beste, euren lanaren ordaiñari dagokion zati aundiago ala txikerragoa. Ezekielek, amari emon ez deusantxua; Nikanor-ek, ugazabak eskeiñi deutsan guztia.

Goialdeko edantokietan ibillaldia egiteko dago au, lenengo aldiz. Ardau ta beste edari artean, kanta-soiñu ta dantzariak bere, ikusiko ditue. Dantzari azkar-
rrak, ez dira mutillak izango, ain zuzen, neskatilla gazte liraiñak eta ain gazte eta ain lirain ez diran emakume ezeberaak baiño.

Langille ta alogerekoak mordoka eltzen dira edari-tegiotara, eta etengabeko sartu-urtenean ikusgarri drai Bako-ren tenplu zirtzillok. Kaleak betean dabiltz ordu batzuetan gizaseme ta gizalabak; gero, aldraka; geroago banaka. Geldi bere bai ateta ondoetan, kafe-txe ta ardandegietako ate eta leioetan, kale-ertzetan, kantal-barrenetan; autu isil, barriketa ozen, barre zoro, irri gangar, itz gozo, berbeta eze, mozkor-dea-dar... Edari-zale ta aragi-griñea, jasangatx, igarian dabil emakume ta gizonezko oneen gorputzetan.

Gizarte-arloko eztabaidak, amuruzko jardunak. Txiroen artean bere, nagitasunik ez dauken lapur eskubiurriak, bai ar, bai eme lingirdak. Gorrotozko asmoak, odol-eske dagozan begiak eta iskillu zorrotz ala tirogilleak, gogo baldarren agindura...

Ikusi ditu Nikanor-ek ainbat eta ainbat arpegi barri. Arpegi illun, gazte tximurtu, mingain nabarmen, billoizkeri limurituak. Neskatiilla orraztu bageak, ezpain gorri ta kolore zuriak, lotsagalduko talde jausia; etxebazter beartsuak, eskillara baltzak, gela usaintsuak, oe zikiñak, izara garbi izandakoak...

Gau baltzean, etxera biurtzerakoan, egundoko eztabaidea daroa bere barruan. Beste bizitza-sail bat

agertu deutsa Ezekielek begien bistara. Munduko ibilaldi laburrean aurkitu barri dauan egongu erdiragarrria. Milla pentsamentu datorkioz burura, oeratzean. Etxekandreak gozaro ta maitaro jarri deutsan oe zurian etzun danaz batera, edan dituan txetxuak emon deutse zorabio antza uxatuaz doakio, ta adimeanean argiaren izpiak ba darabiltz ara-ona.

Aurtemein arte, aurreragoko asteetan, lastategi zakarrean egiten izan dau lo. Ez izan konforme orrezaz, eta zorionen batean, lazkiro berba egin daulakao, jadetsi dau bere oe txiker baiña garbia.

Egia izan bere, oe txiker garbia! Ume ta gaztetxutan bere ama zanak, enasa ta utzi zabarra izan arren, maitakiro gertau oi eutsana. Oetxu bakartia, berarentzakoa soillik. Eta orain, ikusi barri ditu oe baltzak, oe zikiñak, edonorenak, aragi-tratuan jarduteko tresna madarikatuak, ostarari denpora laburrekoak zain dagozan oe lizunak.

Eta batez bere...

Ezagutu izan ditu Nikanor-ek, asko ez baiña, barrukotasunez ez baiña, arako neskatilla polit eta atsegingarriak, alaiak, irribarre zindoa egiten ekienak, arpegi legunak, guriak..., garbiak.

Biotzean alako zarradatxua, zirkin edo zotin kilikaria egin eutsenak: baserriko neskato axe, txalagaz errira etorri zana... Garbiñe ederra, Olarratz jauntxu azeriaren loba txairoa, Tutuluren alaba Mari-Asun bera bere...

Gau onetan ikusi barri dituanen ikusian, bestelako aldea! Gaurkoak, gizonen aragi-mirabetzarakoak dira soillik; eurekin jolastuteko; garramurra zolituia asetzeko; zorra ordaindu ostean, agur esan eta bertanbeera ta betiko aztuteko...!

Ez izan emakumeak, danak bardiñak, esanak gora-beera.

Lekutan egozan bere errian ezaguturiko neskaxa gurbil orbanbakoak eta ikutu-bageak, eta uri aundiko emakume merkeak.

Gaztearen biotzean burrukan dirauen zuzentasun-egarria, eta adiñak sortzen dauan aragi-gar gunekoa, indarrez betea.

Eztabaida, ausarkeri, lotsa-joeratxua ta samurraldia, danak batan dituan mutillak loak artu dau, buruan mundu naastauaren irudi lauskitua jira-bira zorape-nezkoan dauala.

Auzune bateko edanetxe ezagunean batzen dira langille gazteak, Ezekiel-ta, Nikanor-ta. Illuntzetan izan oi da euren bigira edo batzartxua. Lanaren nekea, ugazaben nausikeria ta zekeneria, ordain urria, beartsuen eskubideak eta beargiñen eskabideak, kirolak, neskatilla gazteen autuak... orra eguneroko jardunak mutillen artean.

Badago edanetxe orretan, samai luzeaz andik, neskatilla polita. Irune da aren izena. Politasunaren araura ez dauka, bear ba da, bere gurbiltasuna eta gogojabetasuna. Aurki, daldaxa da, ariña.

Atsegiñez begiratzen deutsa Nikanor-ek, eta aregaz, bakarrean, gurari biziz berba egingo leuke. Aren begietan, oi eza dan zerbait susmauten dau. Beronen ames-ernamiñak besterik ez ete dira? Izan bere, Irune dalako orrek, util guztiai bardin samar itz egiten deutse; berba ta begiramen antzekoa eskeintzen deutse gizonezko gazteai. Zaartxuai ez ainbeste.

«Gabontza»ren irabaziak anditzen doaz, negutean ibaiak lez. Eroskaiak, noizean bein izaten daben goral-

di ala beeraldia, izan dabe orain bere. Urruneko late-
rri batzuetan gudu-otsak entzun dira, ta ara-ta-ona
dabiltz itxasuntzi aundiak.

Txatarra kontua ondo jarri da, daukanarentzat.
Saltzai mamintsuak egin ditu ta diru gozoak beragan-
du. Aukera gizona izan dau, ta ez da lo egon, begi
erne baiño. Diruaren eiña edo egoerea lokaberea da
izan, erreka sakonean arri biribiltxua egoneziña dan
antzera.

Lur-sailla erosi dau, trenbideari deutsal dagoana,
sail jasekoa, luze bai zabal. Diru ederrak emon ditu
aren orde, baiña ez yaka damutuko, seguru asko.
Lurraldeak erosteko eretia ta ara bere dirua aukeran
daukenak, ziskua gilbortuteko bidean jarri oi dira, ain-
bat eta areago, lurraldeok toki eratsuan, uri aundiko
etxebarrutian edota alboko alderrietan baldin ba
dagoz.

Ta «Gabontza»k orixe egin dau. Diru-etxean dana
gordeta eukiteke, zati mardoia lurretan ezarri.

Aren emazteak ez ekian iñoiz senarraren atzera-
aurrera guztien barri. Jateko lain ataraten eutsan, bai,
eta iru baiño ez izan ba, jateko. Senarra, Nikanor eta
bera.

Jazteak ez eutsan ardura aundirik emoten «Mautsa»ri. Izan bere, etxean sartuta egon oi zan ia beti, bere loditasuna zala-ta edo. Auzoko dendatxuetan lortzen eban janaria ta ortuaria, ta senarrak, aparteko jataldia bikaiñik ez eutsan eskatuko. Ba ekian onek, iñoiz edo bein jateko aozuri ta milingen gogorik izan ezkerro, nun zuzendu ta aurkitu, aragi illen antzean biziak bere...

Zartzaroan, nafarrerria. Olantxe diño erdal-esaera batek. «Gabontza»ren emazteak, bere katu baltza eta etxean daukan mutilla ditu begiko ta ardura gailen, bere senarraz ganera, jakiña.

Senar onek, bere aldiko oitura nabarmen baten entzutean dauka, euki. Ta nundik eta nora ez dakiala, aundien edo aundinaien usaiñaz jabeturiko gogoia ez yaka, ba, sortu?

Labur esan, agurabidean dagoan oneri, bigarren lorako maitakeria erne yaka biotzean. Bigarren lorako aragi-zirikaldia. Maitetasunarena ez, ain zuzen; diruaren almenak eta kilikiliak gizonagan eratzen dauan naikeria ta arrokeria baiño. Emaztearen ondotik aguro ta bizkor iges egiteko dagoanak, geienbat, erakutsi oi

dau orrelako jita ta joerea. Auzoko larrera nai solora joan guraz dagoan zekorraren gisa.

Diruaren soiñua gozoa danez, ate asko edegiteko giltz parebakoa da. Ez daukanak ez daki asko, zelako mundu barria sortzen yakan, ezerez ala gitxi eukirik, goizetik gaberba ondasun gizenen jabe egiten danari. Aldakuntza zoragarria, zorri il-biztuarena! Zer gura, ta axe lortzeko aukera bardingabea.

Ta «Gabontza»k bere, gaztetako urteetan izan eban gorputzaldia sentidu gura eban barriren barri, Fausto berraldatua bai litzan. Gorputzean, zirkin bizia-go. Zanetako odolean, berotasun jasoagoa. Aragia-ren bigarren loraldia.

Katu baltzaren lagun zan aren emaztea, lo egoan orrezaz. Oneri, bestera jazo yakan urte aetan. Zimeldu yaka aragia; bizi-iturria agortu. Ta bare-aldi urdiña dauka bere inguru, odolaren gorriaz azturik.

Uri aundiko kaleetan zear doa Nikanor. Domeka eguberdia da, ta etxerantz doa onezkero, amabiak ondo jota dagoz-ta. Egurastegi apaiñean zear, bera ezezik beste lagun asko bere, ba doa. Ene! Ta bai ikuskari adigarria dakusala an jente artean. Aspaldian aren begiak ikusi ez daben irudi atsegiña agiri da

antxe. Ta etorri dator. Ama izango da nunbait, Garbiñeren besondorik datorrena. Bai neskatilla maitagarri ta liraiña, Garbiñe. Ta zelan jantzita, gero! Txairo baiño txairoago.

Txapeltxu zuria dauka buruan, ta soiñeko berdez estaldua bere gorputz polita. Gizonak eta mutil gazteak, dotoreak oneek bere, urrengorik urrengo, agur txeratsua egiten deutse, kapelea erantziaz.

Ez daki zer egin mutillak. iges egin, aldendu, lagun artean ostendu, bazterretik iragan ala arek ikusteko moduan, aren aurretik igaro.

Bai, aurretik begiratuko deutsa, ta agur esango. Or dator, berbertan, neskaxi gustagarria.

Ta Nikanor-ek, buru txut, soiña larden, agur mote-la dirautsa agin artean.

Neskatilleak, unadtxu txit laburrean begirakune bat egin deutsa, baiña... besterik ez. Ta aurrera doaz, bakotxa bere bidean.

Ez ete dau ezagutu Garbiñek? Biurtuko ete da Nikanor atzerantz, eta urrats btzuk arrapaladan egin ostean, esan areri, argi ta garbi, bera nor dan, arako erritxuko txirringuts-erakuslea?

Atzetik begiraka dagokio Nikanor, neskatileak burua birauko ete dauanentz. Baiña, bai zera! Ez dau

arek ezer galtzekorik utzi atzean, nunbait. Begiratu, baiña nori? Izan bere, ez euki bateri?

Ta Nikanor, beste bein legetxe, bere buruari begira asi da.

Zer dauka soiñean? Jantzi maskildu bat, dana maiztua. Alkondara naikoa erabillia, idun bizartsuaz. Oiñetako ez barriak; txapela, iñoiz barria izandakoa, buruan.

An agurka diardutsen gazteak, barriz, dotore ta kapeladunak izan, aroteri bakoak. Axe da inbidia! Zer amets egin dagike, guraso landerren seme beartsuak, menpeko otseiñen artean azitako andereño bategaz?

Lotsatu egingo ete da Nikanor, beiñola lez? Orixe ez; mindu bai, benetan bere, mingarri yakalako. Asarratu egin yaka; amurruak jo dau Nikanor. Daukanaren kontrako gorrotoa nabari dau bere erraietan. Eze kielen esanak, egiaren indar betea dauke. Ez dago munduan gizonak neurtzeko bae edo galbai bat baiño: daukana eta ez daukana, uruna ta algotza, emoia eta zikin-autsa. Azkenengoetarikoak ez dabe iñun begiramenik. Beste aek, ostera, edonorako dauke sarpidea, ta jendaki goienekoaren txera ta adiguria.

Urduritasunak jo dau, eta eskuartean egiten diarduan zigarrotxua ez yaka itxurazkoa moldau. Arterik

artu eziñik dago, ta etxerazkoan aurkitzen dituan tas-
ketan arda zuri drugada itzelak edaten ditu. Erdi zer-
beldurik eldu da erri-egaleko bere etxe urrunekora.
Zarpan ez dauka txanponik; utsik daukaz sakelak.
Putxik dago. Urdailla bete dau, orraitino, lauzuriko urri-
aien lainean.

Etxera eldu, ta buruko miñez dagoala-ta, ezer baz-
kaldu bage, bere tegira doa, goiko gela txikerreko
oetxura. «Gabontza»k ez deutsa jaramon aundirik
egin. Gizonezkoak, barru gogorragokoak dira, iñoren
ondozetan. Aren emaztea, barriz, arduratu da are-
zaz. Ta zer daukan, eta ezer nai ete leukean itandu
deutsa; mutilla oean sartu dala susmau dauanean
joan yaka, bere katu baltz potoloa ondorik izanik.
Mutillaren berbetatik, lo egiteko gogoia besterik ez
daukala, igarri dau. Baiña, barru-miña, asarrea,
mukertasuna ta iguiña da aren gaurko makalaldia. Bai
bein.

Orduak ordu iragan dira, nunbait, eta Nikanor-ek
loak lo egin ditu, bear ba da, amesez bateak, oraindi-
karren. Itzartu danean, ez da argitasunik nabari, leio
ertze-edegiaren zirrikitan zear. Gautu dau, nunbait.
An urrean, ez da isiltasuna besterik susmauten.

Onetan, etxekandreak, bere irribarrea dakartsa arpegian. Jagiko ete da mutilla afaltzeko? Gorputzaldi txarra ei dauka; ezer bere ez egiteko gogoia, ez jateko ez jazteko. Gogoaren makalaldia, ala alperraren griña baldarraren ernamiña ta ikutua?

Baso bete esne edango leukela, ba...

Ta baita etxekandreak ekarri bere.

Gerogarrenean, ez lo bai lo dagoala, alako berbotsa entzun dau mutillak beeko bizitzan. Berbaro ez ezaguna. Etxekandrearen aotsa ta «Gabontza»rena ba dantzu, doi doi. Baiña, beste aotsa garratzagoak eta zakarragoak dira, urrean. Gizonezkoen berbak. Aundia da, domekan, gabeko orduetan, euren etxean iñor erbestekorik egotea, eta autu gogorrez ta erremuskada antzean...

Nortzuk ete dagoz beian, egon?

Ta egon eziñik zapart egin dau mutillak oetik. Izan bere, ez dira etxekoen aotsak bakarrik. Nikanor-ek, arako tranpa-ola jaso dau isil-isillik, eta zeozer ikusi ta erdi-susmau egin dau. Erbestekoak, etxera sartu diranak, ez dira ain zuzen eskekoak, billa datozenak baiño; txarrean ala onean billa datozenak, lapurrak berba baten. Atadian dago gizonezko bat, kanpoaldean, zelatean eta zaindari, nunbait. Zapia dauka

arpegia estaltzeko eran, begiak agiri eta bisera urdiña buruan. An, sukaldekoen autua aitu nairik dago.

-Ez daukat etxean dirurik -dirautsa estu ta larri «Gabontza»k norbaiteri.

-Gu beargin beartsuak baiño ez gara -geitu dau «Mautsa»k.

-Dirurik ez etxean? Orixe bere! -diño beste gizonetzko batek, esakera garratzez-. Nun daukazuez, ba? Aguro esaidazue, bestela tiro bana sartuko deusuet epel-epel, gibelean zear.

Nikanor-eri dart-egin deutsa gorputz osoak. Bertatik berotu yaka odola. Gaizkiñak daukaz teillape aretan; lapurrak, beartsu bizi dan etxean bere, naiz-ta «Gabontza» bera, lauuko ugarien jabe eginbarria izan.

Ugazaba, ta onen emazte manatsu ta baratza, arriskuan dakusaz. Obeto esan, etxeko guztiak dagoz arriskupe, Nikanor berbera alaber.

Zer egingo? Lapurren alde? Ez, etxe onetan bizi dediño. Lo egin nasai, oera sartu oilloa lez? Ezin ba, bere burua koldartzat jo, edonoren aurrean bere. Zer egingo?

A!... Izan bere! Ba eban «Gabontza»k an nunbait zer egokia ereti aretarako. Iñoiz erbitan joan oi zan

«Gabontza», ta Nikanor-ek ba daki, gitxi gorabeera nun dagoken aren iskillua.

Ortozik, dagoan lez, isilean dabil Nikanor eskopetearen billa. Eskopetea odi bikoia. Nun? eta erloiu zaar luzearen kaixa zutiñaren barruan gordetan. Ementxe dago! Ta baita su-ornia bere. Ementxe ditu nagosiak, kartutxuak bere, atabaka batean, batzuk utsik, besteak perdigoiez beterik.

Aufa!... Kartutxuak sartu ditu praketako sakeletan, eta bi, kamaran bertan ipini ditu, su-egiteko gertu.

Zer egingo dau? Eskilarretan beera jatsi, ta eskillara-burutik eupadea bota? Baiña, zenbat ete dira are-ríoak? Ala, tranpa-zulotik bertatik tiro-egin, uts ala bete?

Bai, orixe egingo dau, zuurrago jokatuaz. Berak besteen barri ziurrik ez dauan arren, besteak ez-usteko zerbait aurkituko dabe. Jaungoikoaren egia.

Eta geiagoko bage...

Braun!!...

Atadian egundoko takarradea egin dabe perdi-goiak, eta an egon dan argi-bonbillea zazpi zati egiñik, illunpean geratu da etxaleku au.

-Ik egin al dok tiru ori, kirten orrek? -dirautsa sue-tean dagoan lapurrak, atadikoari.

Baiña, onek, erantzuna esateko adorea baiño izu ikarea izan leenago ta beiñago, ta kalera anka egin dau, antza. Iretargi zuria dago zeruan, eta kanpoko atea zabalik dagoalarik, argitasun itsa dator atadira. Nikanor gertu dago bigarren tirua jaurtiduteko, ta barruko lapurrari burutik beera, ganera, orrelan gertau ezker. Beste kartutxu bat geitu deutsa mutillak, bere iskillu azkarrari.

-Nok egin dau su? Nor dago besterik etxe onetan? -deadar egin dau sukaldean dagoan morroe zatarrak.

Eta orduantxe, zoro antzean, bere senetik erdi urtenik, barre karkaixa ozen eta gangarra egiñaz, oiuzakarra egiten deutsa Nikanor-ek:

-Urte egik oillo orrek sukalde orretatik, osterantzean ikusiko dok eure narrua, ta laster ikusi ber, sator bideak baiño zulo geiagoz!...

Ta ori esanaz, bigarren tirua jaurti dau Nikanor-ek, lenengoak baiño zarata aundiagoa egin dauana.

Barruko lapurra, dardaganean jarri da, nunbait. Bere laguna ez da agiri atadian. Il egin ete deutse? Lauko batzuen billa etorri, eta narrua bertan utzi bear-ko ete dabe? Ta egia izan leiteke, euren pistola tiro bakarrekoaren kontra, an norbaitek perdigoiez ziplotzapladiardu-ta.

Geiago murtik bere egin bage, an doa arin kanpora suetean egon dan lapurra bere, tximistearen antzerira.

Orduan Nikanor leioratu da, ta iskillua eskuetan, an bide ertzean aurrera, iretargi zuripean doazan morroe bien gerize ingururantz, danba! irugarren zartakoa erantsi dau, kanpoko isiltasunean alako durunda artegatsua sortuaz.

-Nikanor zaitugu? -dirautsa «Gabontza»k, lauorria astinduaz ta arnasea bakanago ta nasaiago egiñaz, atadi erdian.

-Bai, ugazaba neurea. Ertsi begi nasai, kanpoko atea, barrutik langa sendoa ezarriaz. Bidean beera joan dira morroe bi.

-Eskerrik asko, Nikanor -esan deutsa intzirika ta negar-antzean, etxekandreak-. Bestelako ikarea emon deutse gure biotzai morroe zantarrok.

Auzokoak, egundoko barreak egingo ditue ganeko egunetan, domeka gabean lapurrak ao bete agiñez geratu ziralako.

Orraitiok, o!... «Gabontza»ren etxera gautxoriak eldu lapurretan, eta aren otseiña egundoko eiztaria izan, barriz!...

-VI-

Egun gitxi barru dira auteskunde barriak. Laterri-burura joango diran aldunak izentauteko. Pelotatokian izan da bart, liberalen itzaldi mordoa. Langilleen alkartasunak, jai egitea erabagi dau arratsaldean, zezenplazan egingo daben billera zaratatsura lagunak eurrez joan daitezana.

Nikanor-ek bere, jai egingo dau, ugazabak gura ezarren. Arako lapurrak eldu ziranetik, aloger itxurazkotxuagoa eskeintzen deutsa «Gabontza»k. Baiña ez dau mutillak, ezkur orregaz,praka barri askorik egingo. «Gabontza»ren gogoia, orduan, bero berotan, eskuzabal agertzekoa izan zan. Baiña, sarri askotan, biotzetik eskuetaraiño bide luzeegia edo.

Zezentoki inguruan, ba da laguna ugari. Aldrak eta aldrak datoz, kanta soiñuz, deadarka ta zarataka; oial zuriak letra baltzez beteak, makilla artean buruen gain zut eta lerdan dakarrezala.

«Langille ta umeen gurasoak! Batu guztiak!». Edota: «Onean ala txarrean, lanari bere ordaiña emon bearko deutse». «Gora Laterriz-ganekoa».

Ikurrin gorri aundiak aizetan zabal erakusten ditue, eta «Marselletarra» ta «Internazionalen» doiñuak entzun-erazo.

Konkortuta dago Nikanor. Bere begientzako edertasun jatorra dan ikuskari orrek, odola berotzen deutsa; ta ames-zorabioz beteten deutsez buruko garunak, an tribuna luzean, urrengorik urrengo itz egiten daben gizonak.

Ango entzuleak, erriko semeak, jende apala dira geienbat, beargiñak, ogipekoak, emakumeak bere bai. Aundikirik bat bere ez, egin egiñean. Aberatsik ez da urretan bere. Beartsuen batzarra da, ez-eukien billera griñatsua.

Eukitsuen gain joango dira lepokadarik mamin-tsuenak. Oneek, txiroen odola edanaz bizi dira. Landerraren izerdiak gizentzen ditu aen gerrontzeak eta aen seme alaba guri ta alperrenak. Langilleak eskubiderik ez dauke, betekizunak baiño, ta euron osasuna ta indarra ezezik, izaten dituen seme ta alabak bere, ondasunez atsiturikoen serbitzurako izango dira, ogi gogorraren apurrekin biziteko soillik. Antziñako jokuak barriren barri sortu ditue gizartean; eta gizonak, gizona dauka menpeko ta otsein garbi, abere bai litzan. Siñismenik ez dau bear gizon askeak. Siñesmena

aomiiñetan arturik, goikoak, beekoak lo jarteko baiño ez darabile. Gizartean gudu ikaragarria eratu bear da, nora ezean, buztarri lotsagarria bein betiko birinduteko...

Andik urteieran, Nikanor-en burua, lilluraz gonburu dago. «Laster dator eguna...». Amaika bidar amesturiko egun eldu-ezin antzekoa.

Ezekielen ondotik urten dau, jente-arte izerditsuan. Bapatean, emakume gazteak oratu deutse besondotik, eta saillak eta aldrak asi dira kaleetan zear oiuka ta deadarrez, pilloka ta pilloka; uiolaren antzean doa kaleak betean gizon-ibaia.

Agintarienganantz, nunbait, batzarreko asmo ta erabagiak ezagutu-erazoteko ustez. Zabalkundea egiteko alegiña ta erakusketea, langille makal eta bildurtiai deia, alkartasun osoko indarra lortu narik. Txiñelak eta laterri-jagolak or dabiltz inguruetan, zispa motzak sorbaldetan zintzilik dituela. Arik lasterrean, zaldi ganekoak bere agertu dira, ta kale ertzetan dagoz seiñan seiñan, erne, artega, urduri.

Kale estuagoak iragan, eta zabalagoetara eldu da jente sail gero ta mordoagoa. Ikurrin gorri gorriak eurrez agiri dira euren eskuetan. Kanta zoliak ta deadar entzungarriak aizetan.

Bapatean, erdi geratu egin da uiol bizia. Norbaitzuek, etxe aundi bateko mailladiak gora asi dira. Altsuen biltokia da, liberalen leku guri ta erosoak. Bal-koirra agertu dira ta an ikurrin gorria ezarri dabe. Barruan, tirotsak entzun dira. Eta berealakoan, kalean bertan bere, su ta danba.

Zaldiganeko ertzaiñak emen datoz lauazka. Batzuk mauserrak gertu, besteak sable sendoak aidean, zirti zarta asi dira, jentea burutik beera joten. Gorantz tiruak, beso zartadak beerantz, orko aienean ta ango biraoa.

Lagun metea bakanduten asi da; emaztu dira gizo-nezkoak eta emakumeak igesari emon deutse. Txiñel geiago dator, oiñez eta zaldiz. Txingurriak lez egoan taldea, ara ona sakabanatu da aguro. Tranbia zatar ba, eperdiz gora irauli dabe ta iru edo lau automobil sutan jarri, gasoliñaz igurtzirik.

Lurrean, lagun bi datzaz illik. Ainbat, zauriturik daroez osatetxera. Asko ta asko, atxilloturik.

Al dauanak al dauana, Nikanor-ek bere, ospa egin dau, erdi bildur, erdi durduri, illunpean dagoan kale estu zaar batean zear.

Urian, itxaso asaldauaren marru asarrearen antzekoa sentidu da, ta aizea burruka-sundaz ta oiartzunez bete da.

Nikanor-en amesaren birlora-atal lenengoa, laburra izan da, ta damurik. Langille-sailla ez da, argi asko, oraindaiño beintzat, munduko ardatz eta nagusi.

Ala ta bere, bigaramonerako aolku mingotsak, agindu barriak zabalduaz zabalduaz doan urian. Oporteta nagosia egingo da. Langille guztiak -orixe da guraria, beiñipein- ezer ez dabe egingo, kaleetan ibilli baiño. Agintari liberalak ikusi bearko dabe, azpikoen indarra ta batasuna.

Oporteta nagosi ori, ostera, laburra izan da. Ta baketsua; orrelan nai izanik, ala bildurrak esitua? Egun bakarra laster da joana. Urrengo egunean, ogia erosteko-ta bear dan diruaren eske antzean, joango dira beargiñak, etxeko premiñak bultzera giñik.

Eta Nikanor-ek, ikusten dituanak ikusirik, bere erritxuan mutiko bardingoa zanean eukan egote nasai baketsuaz gomutak gomuta egin ditu oeratzean.

Adiñak eta bizitzeak, ezkutuan egon oi diran zeri asko azlaeratzen ditue. Eziña da gizona atzerantz joa-

tea; ez adiñean, ez barruko beste izakai askotan. Astiaren alabearra, ankerra ta errukibagea izan.

Askatasun-egarria asetzeko, buru-jabetasuna gero ta beteagoa izango da. Esker onaren agiritzat, «Gabontza»k, egia, aloger mengela geitu eutsana Nikanor-eri.

Baiña, gizona, ogiaz bakarrik bizi ez, eta... Nikanor-ek aren menpeko, lanean jardun arren, aurrerantzean, ez dau bizilekutzat «Gabontza»ren etxea bera izango. Urira doa, adiskide ta lagunengandik urreago egoteko, etxerako erretiru orduetan askatasuntsuago izateko, eta, egia au bere, «Gabontza»ri matorduetan-eta, ezetz esan bear deusanean, makaleriz baietz ez esateko.

Ez da Nikanor, «Gabontza»ren etxera sartu zanekoa. Ez. Ori, ondotxu daki onek. Eta arako mutiko zintzo ta esaneko zirudiana, ez da orain eztabaida zalea baiño. Ez dau alegin larregirik egiteko gogorik agertzen aspaldion. Zetan geiegi lanik egin, ugazaba aberastuteko, ala?

Ganera, ba daki Nikanor-ek, ugazabandreak ez dakiana. Ala, beintzat, erakusten emoten ez dauana. Zera... «Gabontza»ren ate-osteko emakumea, Irune neska zuntzuna dana.

Neskatilla auxe, begiko yakan, bai Ezekieleri, eta baita Nikanor-eri bere. Zaarraren diruak, orraitio, errez erosi dau, antza, arrain merke ori. Orregaitik bere, ezin ikusia gero ta sakonagoa, txatarreru ziko-txari.

Irune gaztea, ostera, udako odeiaren irudikoa izan da agurearentzat, eta gozotasun lar eskeiñi orduko, egalak bizkortu ei ditu. Beste morroe bat aurkitu ei dau, ta aregaz egan joan ei da aguro ta pozik, «Gabontza»ren garramura asi-barriari, barau-egun opaturik.

Au jakiñik, baretu da zerbait Nikanor-en gorrot isi-llekoa, ta ba diardu, ba diardu. Ganera, oraingo aldian, goraldi ezaguna egin dau «Gabontza»ren garatzak. Beste mutil bi artu ditu menpean eta lanik astunenak, oneek egiten ditue; eta orra nundik nora, Nikanor ogi-pekori zaarrena etxean. Ez ori bakarrik; etxekandrea, umoreak edo ubilleriak jota dago, ta neskato surmotz bat etxeratu dau, lagungarri.

Liberal egin da, gizona, «Gabontza» bera! Ta zelan ez ba, garatza ta dirubidea egunean baiño egunean mardoago ta emonkorrago jadetsi ezkeru? Eta garai-

tzailleen burdira igotea, gizon geienentzat munduko zerua izan...

Bidebagakeriak dirala-ta, agintari nagosiak neurri estu gogorak ezarri ditue politika bizitzan, gizarte-arazoan.

Lan egitea dagokio beartsuari, ta Nikanor-eri bere bai, beraz. Buruko asmoak, ostera, umotuz ta ego-siaz daroaz. Beargiñaren eskubidea geienbat aintzat artu bakoa...

Ezekielez gañera, beste adiskide batzuk bere ba ditu Alkartasunekoan artean. Bere lanbidez, barriz, aspertuten asita dago. Burdiñak gora, txatarrak atze-ra-aurrera; onenbeste ekarri, orrenbeste eroan; ain-beste pixuan jarri, neurri ta eretxi batean -norentzat dan-, salneurri bereziak izaten ditu nagosi jaunak. Eta Nikanor-ek, gaiok eta zerzelada guztiak, apantau ta idatzi. Egia esan, aspaldion ez dau izerdirik ataraten, eta Ezekielek bai sarritan esan bere:

-Errefiñau egin zara, Nikanor, eta moduetan gero! Zuk bere, aldi onetan, langille zakarraren eskuak baiño legunagoak daukazuz, laguntzarra, kaillu ta azal gogorrik bage.

Baiña Nikanor-ek, barre egiten deutsa, ta gozaro ta lotsabaga egin bere. Izerdiaz gorputza bustitzen dabenak soillik egiten al dabe lan? Esku, beso, gerro ta bizkar-lanak ba dira, abere indarrez egin bearrekoak. Baiña, buruz, adimen-argitasunaz jokatuaz eta... paperak erabilliaz, ez al da arazorik goitarrena egiten? Iñoren menpe ta aloger orde jardutea, beti da aberatsaren eta nagusiaren onerako.

Ez deutsa, ostera, gizarte-auziak beti galduerazoten baretasuna Nikanor-eri. Egiten ditu bai dantzaldi luzeak bere, domeka ta jai egunetan, gaberantz ardaudaten ibilli orduko. Auzoko erri txiki batean, erromeri guztizkoak izan dira, ta antxe, dantza ta barriketa, eta barriketa ta dantza, ezagupidetxua egin dau neskatilla morroskana bategaz. Trenean bere, alkarregaz etorri dira. Ezekiel-eta, beste neskatilla batzukaz autuan; baiña, Nikanor, bere potolo begi aundiagaz.

Langillea da Nikanor gura dauanean, beargin lan astunekoa jopua, bere izerdiz, ugazaba gerrieder ta okitu biurtzen dauana.

Morroskaneari, ostera, ez deutsa olakorik esan. Ofizinistea dala esan deutsa.

Neskatilla gaisoak, edegi deutsa bere barrua, eta naikoan, ain zuzen. Au, koziñaria da; jateko onak egin eta jaten ei ditu, serbiduten dagoan etxean. Zizili deritxa, ta erri koskor bateko alabea da. Dagoan etxea, oso ona da; an egunero batzen ditue kankarrukada gizenak, txarrientzako-ta, ondakintzat; aragia dala, ortuariak, nai ogi zati itzelak direla...

Urrengo jai egunerarte egin deutse alkarrerri agur, neskatillea mirabe dagoan etxeko kale-ertzean.

Koziñari gaztea, emakumea a bere, amesaren bir-lora bigunak ikuturik dago ta mutillagaz pozarren asi da maitetasun artu-emonetan. Adiskideak igarri deutse Nikanor-eri, ta bai Ezekielek irri gaizto biurriz aita-tu bere:

-Ez al dozu Zizili ori, arako kanta zaarrekoaren antzekoa izango?

-Zer, gero?

-Zuk entzun egizu, ta orduan...

«Etxebarriko Zizili,
arek emoten dau isi-isillik...».

Nikanor-en ezerako seta barrukoa, gero ta billoizago dago agirian. Gogaikarri yaka bizimodua; argi esan, lan egin baiño ez egin, gurago leuke. Ai, berbe-

tan ondo ba leki, berbea bere, ibilliko litzake «Langi-
lleen Alkartasunezko» buruekin eta izlariekin. Buru
eritxia da, ez-ta bazterrean egoteko zale, lan eta lan
isillean. ola aundietako beargiñak baiño obeto bizi dira
euren artezkari agertzen dira izlariak, burukideak,
jauntxu-usaiñekoak oneen artean bere. Nikanor-ek
damurik, ezin au ainbeste. Baiña, ai, al ba leu, al.

Ziziligaz amultsurik diardu, loraketan. Emakume
au alper-usain bakoa da, beargin suarra, ekiña, bera-
katz atala baiño fiñagoa. Zegaitik artu ez ba, lagun-
tzat, onek etxera irabazia ekarteeko aukera ta jasa ta
gogoia dauala susmau dau-ta? Ba dira senarrak emaz-
tearen lepotik bizi diranak.

-Zuk egindako jatekoak, gozoak izango dira ba,
Zizili?

-Etxeko jaun-andrak beintzat, pozarren daukadaz.

-Urrengo domekan, ezin urten ziñegi-ta, zer deri-
txazu alako meriendatxu bat ipiñiko ba zeuskit?

Mutillaren ausarkuntzea aundia da, ta koziñari
neskameak ez daki zer erantzun, baietz ala ezetz.

-Ugazabak etxean egoten al dira beti? -dirautsa
mutillak.

-Geienetan bai. Beste batzuetan, joan egiten dira euren seme-alaben etxeetara-ta; euren batzoki apaiñetara-ta.

-Orduan, urrutizkiñez ots egingo deusut eta zuk...

-VII-

«Gabontza»rean bizi zanean, Nikanor, bear-tsuago izan zan, jantruke-ta egon zalako lenengoan. Gerorantz, ostera, edozein langille edo alogereko aiña egin danean, eukitsuago da, itxura batean. Jateko ta jazteko irabazten ei dau. Asteak joan, asteak etorri, ez dau, orraitio, diru ganezkakorik izaten beregan. Ostata oradainduteko, narras ta guztia bearrean ibilten da. Txanponak nekez datorkioz; joan, barriz, errez. Edan bere egin bear da, ta egunero; erre bere bai, tasarri ganera egun bakoitzean; zine-teatruak ikusi, ostiko-jokoetara eldu, eta baita ukabilkarien burruketata anketara bere. Eta jaiegun inguruetako gau-txoriketak, eta abar.

Ostatuko etxekandreari priesa bage ordainduko deuta, ta ez osoro, bere zorra. Atzeratuak ditu zorrok, eta metatuaz metatuaz doazan ezker, emakume arduratsu arek ezin ba gogo onez jasan, orrelako ostarari nagirik.

Izaten dau, bere aldetik Nikanor-ek, atxaki ta akia-kula ederrik, luzapideak lortzeko. Gitxi irabazten daua; laster jasoko ete deuta lan-saria ugazabak;

zapi, alkondara, kaltzerdi eta barrukoak ez dirala aste-
ro agertzen garbitu ostean, eta barri barriak erosi bea-
rra izaten duala txitean pitean. Beste ostatu batzue-
tan, merkeagoan dagozala, gitxiago kentzen deutsela,
obeto maneuak izaten direala areetako jatekoak, eta
are, ugariagoak. Emen barriz, gosearen musturrak
noizean bein agertzen dirala ta etxetik kanpora jan
bear izaten dauala askari-iskia, baldin barruko arra
apur bat zertuko ba da.

Etxekandrak moiñoluzeak ez deutsaz aintzat
artzen atxakiok, eta aren zorrak arturik nai litukela
izan, Nikanor-eri despatxua emoteko...

Urteen kateak ba ditu bere mailla ta guneak. Muga
berezi ta oargarria, ostera, ogei urte ingurukoa. Giza-
semeak, gizaldiz gizaldi ta belaunik belaun, jator ta
egokitzat etsi dau lotsea. Muga orretan dendunez ta
zentzun ikutuz beteko dau. Ala, joera makur ta esan
eziñekoaren menpe jarriko dau, gazteak, bere bizitza-
ko aria, jarduan.

Antziñatik ezaguna izan arren, ez leuke gaur edo-
nok ezagutuko Nikanor. Arako gazte ausart axe,
orduan iñoiz ta iñori atsegingarri izana, orain ausardia
ganezturik, lotsabaga saillean sartu dala adierazi lei-

teke. Zintzotasun-ikututxua ba eukan euki leenago; baiña orain ez da leena. Argi ta garbi.

Berberak bere, ba daki ori, ta edonok entzun legio areri arrokeriaz agertu oi dauana:

-Ogei urtera urreratu arte edo, egon naiz ni erdi lo; baiña, ori amaitu da, jaunak. Egin dagiela lan tentelak eta lotsadunak edo lotsatiak. Lan egin bage bizi-tzeko, adorea bear da, motzaillak esan oi dabenez. Adorea ta arpegia, arpegi aundia.

Mundukoak irakatsi deutse dotriña ori. Aspaldion entzun dituanak entzun eta ikusi dituanak ikusita gero, orra Nikanor azkar ta oillar barriak, bere burubidea azladu.

«Beartsuak lan egin dagiela... gure gurasoak egin eben legetxe»...

Eta lanaren igesi asirik, iñorena maiteago dau orain. Sozial-irakatsiaz mamurtu ditu eta ausnartu, ta orrezkero, egiteko baiño bestek egiña batzeko, gertuago dago. Ezagun ezagunean alpertu da, ta alegiña ta nekea auzokoarentzat egokiagoak dirala, norberentzat baiño.

Jagiteko ordua aguroegi eltzen yaka goizean, eta ostatusostorreko oeko izarak, aren berbetatik zikin samarrak diran-arren, ederto asko inkauten yakaz

egunaren etorreran. Eta era orretan, zelan jagi? Ta zetarako, ganera, gorputza nekatu, jateko lain ozta irabazteko?

«Gabontza»k beste modutan aituten dau bizi-modua. Burdiña zaarrak eta metal-txatarrak an artu, ona ekarri ta geroago ara sakabanatu edota pillatu, nasai asko gizendu dau bere zarpa leen zimela izana.

Eta, zegaitik beste ainbeste ez egin norberak? Ori esan ba.

Goizetan, Nikanor-ek, gauzak argiago dakusaz; baiña gabera ezkerro, sakelean txanponik ba dauka, ala ardaua nok pagaua izan ba legi, lausopean jarten yakaz buru ta begiak; eta orduan, atsegiñago ditu irri zoroa ta ardurarik eza, buruauste ta gorabeeren artean bizitea baiño.

Ardaua beraz gustauten yaka, ta ez edozein arda, gero! Oba, beti bere, alako edari indartsu ta markakoak; jakiña ba. Langilleak edatea merezi ez baldin ba dau, nok orduan, merezi izango dau? Kapitalistak, ala? Domuak zer egingo leuke ba, langille ta emuts bulartsurik ez baldin ba lego, emuts otsein eta morrontzapetuak?

Erabagirikoa egitea dagokio.

Ugazaba, egun osorako kanpora joan dala-ta, burdikada bete txatarra eroan eragin deutsa Nikanor-ek beste morroe gazteari, ain lekutara. Bete dabe burdia, ta joan da. Laster biurtu da utsik. Gero, beste eskari batzuk gertauten jardungo dabe Nikanor-en esanera, morroe biak.

Lenengo joan dan burkadea, landa baten itxi dabe, trenbidearen ondoan. Andik gerora, artu ditu burdiñakiok beste txatarreru batek eta an daroaz bere tegira. Merke samar eroan dau, baiña orren balioa, Nikanor-en sakelerako izango da. Ondotxu daki ori erosleak; baiña, lapurrak lapurrari laztan.

Ortik dator mutillaren lenengo irabaziak. Iragazi garbiak, ezer jarri ez, eta guztia jaso... Garatz bitxia, negozio zindoa, arranotan! Erosi bage saldu, gatzik eta galtzairik jasateke.

Zer egin ete eban «Gabontza»k berak, asieran?

Eta, orain, beti dabilkio asarreka, lanera berandu eltzen dala, kontuak atzeratu egiten yakazala, Nikanor-ek ez dakiala naikoa, kontuak gero ta ugariagoak jasean eta artez erabilteko, eta alogera erdi ostu egiten ete deutsan, baldankeria ori dala-ta. Ta azkenen buruan, ondasunak -diño «Gabontza»k- ez dira guztienak, mutillak azaltzen dauanez, sortu eta eratuten

dituanarenak baiño. Lanari, onenbesteko bat emon ezkerro, egoki ordainduta dago ordu eskas batzuetako lana ta jarduan...

Ugazaba tinki-minki egon arren, bost ardura deutsa Nikanor-eri. Onen zerak, beronen ustez, jo ta kea dabiltz, egunean baiño egunean erosoago.

Jai arratsalde onetan, bere asmo bat beterazo nai dau. Andikien etxean, askari on bat egitea, jan eta edan dezente, iñoren lepo. Zizili morroskana zintzoari, maite dauala adierazoko deutsa barriro bere, eta...

Urrutizkiñez deitu deutsanean, Zizili ezetz esateko gauza ez da izan, ta ugazaba jaun-andrak kanpoan dirala ta ortik emendik, Nikanor bere uzia ta apeta zitala, bete-urren dago.

Ezkongeiak ete diranentz? Oraindaiño ez edo; baiña emakumeak, azkenean sarriegi buru izan oi diran arren, maitakuntza asieran, lenengo urratsetan, andrazkoa bigunago izaten da geienbat, aurkitu barri dauan printze urdiña galtzeko lazturaz edo.

Ta ordu jakiñean, emen dator Nikanor. Neskamearen etxe ondorantz. Arratsalde erdia da. Garaitiko neska-kamenak ez dagoz etxean, aldeta baiño. Jai arratsal-

deko ordu laburretan, amaobstean bein, askatasun apurra alai antzean gozartu nairik.

Etxe aurrean lorategi txikerra dago ta sartzaierako ate nagusia, burdiñazkoa, dotore egiña, zabalik. Etxearen saiats aldera, beste ate bat, mirabetzen diarduenak sartu-urten egin dagien.

Zizili artega dago, ta gurago izango eban mutilla ara beintzat, agertu ezpa litzaio.

Edegi deutsa atea, lenengo oiñean, otseiñen atea, Zizilik; eta barrura da Nikanor.

Isilik berba egiteko dirausa koziñari mardoak. Barre karkaixak egiteko gogoa dauka, ostera, muti-llak. Lotsabagea! Mesedez isil samar ibilteko esan neskameak, eta etxaramon egin maitari-geiak. Iñoren aurrean ez dagozala-ta, ba doakio au areri laztan egin gurarik. Beso ta eskuak luzatu deutzaz Zizilik, eta erdi asarrez, geldi ta bear dan lez egoteko, dirautsa.

-Ardau usain aundia dozu, Nikanor, ta dagoaneko ez da ori ondo.

-Zer daukazu ba niri eskeintzeko, laztanik ez dozun ezkeror?

-Zerbait jan guraz ez al zara ba, egon?

-Jan bakarrik, ala?

Arrautzore ederra gertu deutsa, arin ariña, ta ogi zuria ipiñi mai ganean, aren lagungarri. Ezagutzen dogunez, markako ardua eskatu deutsa urrengo, mutillak.

Edariak, gitzpean dagoz aundiki etxean, eta Nikanor-ek, ganera, naikoa dauka euki aldean, neskatillearen eretziz. Gerogarrenean zerbait emon bear izan deutsa, ardu arronta, zaragitikoa. Ez dago kontentu mutilla. Ez ardu markakorik, ez laztan gozorik.

Neskameak daukan eskuturreko erloia, polita da gero! Orixe diño prakadunak eta ikusi nai leuke eta ikutu. Urregorri apurra ete dauka ganekaldean? Eskuratu dau Nikanor-ek, eta berari begira diardu.

-Onelako metalik ez dago gure «Gabontza»ren tegian. Baiña auxe da metalik guriena, mardoena, meiena izan arren. Auxe da munduko giltza!

Askaria jan dau eta edan bere dezente egin dau, neskame mazalaren gogoaz kontra. Barriren barri estutu dau neskatillea beso artean, ta gura ta guraez mosuka jardun izan dau. Alperrik gonadunaren eskari makalak. Bakartadean, gizonezkoa aberekoiago biurtu dala dirudi, ta aldiaz aurretiko zor-eskubidea aitatu nai dau. Indarka antzean doaz arrats leeneko orduak, neska-mutil artean. Ez dago gertu Zizili orren errez

amore emoteko, orduaz aurretiko egiuneari buruz. Orain arte lortu dau garaipena, baiña.

Zer? Leiopeko kale-zatian, zarata ezaguna zertu dau Zizilik. Aguro doa leiorantz. Mutilla, ondorik.

Kalean, ate aurrean, etxeko jaunaren beribilla geratu da. Txoperra bakarrean al dago barruan, ala ugazaba jaun-andrak ete datoz etorri, euren jauregi-txura?

Ene bada-ta! Batera nai bestera izan, neskamea estura gorrian jarri da. Ugazabandrea bildurgarria da, ta ez leuke laketuko, seguru asko, bere etxean neska-meak gizonezko kanpotar bategaz bakarrean egin dala jakiterik. Eta txoperra bera, ez da asko ohea, lapiko txikia dalako, ikusi-alean azlartzeko, bere biziko txirritolea izan bere-ta.

-Aguro kanpora, Nikanor! Urrengo domekan alkar ikusiko dogu. Bildur nintzan, eta orra!... Ai ene!

Bultzadaka eroan dau mutilla serbitzuko ateraiño, eta an egotzi dau malladiko unadan, eta atea arrapaladan itxi.

Saltari dabilkio biltza bularrean neskame gaisoari, sekulako taupadak egiñaz. Axe izan da ikarea! Nikanor joan da, zorionen batean. Oraintxe konturatu da Zizili, arek eskuturreko erliou urrezkoa daroatsana.

Urrengo jai egunean beraganatuko dau neskameak.
Bai bein!

* * *

Barri ez atsegiña jakin-erazo deutsa ugazabak
Nikanor-eri.

Izan bere, aspaldion eztabaida garratzak izan ditu
«Gabontza»gaz. Onen emazte «Mautsa», katu baltza-
ren jabea, a bere ez dago orain leen ainbatean Nika-
nor-en alde. Senarraren esanera dago, eta kale
gorrian beiñola artu eben mutil umezurtza esker txar-
rekoa dala autortu dau.

Albistea ez da besterik auxe baiño, orain beiñeon:
«Gabontza»k laster, garazkidea edo sozioa izango
dauala.

Nikanor, ausaz? Bai zera Nikanor! Ba yagok oba-
rik.

Beste txatarreru bategaz bategingo dau ta bien
diru zatia ta beste zerak batu ezkeru, aundiagoak
izango dira euren jardunak, arlo zabalagoak, sail eda-
tsuagoak, eta orrezkeru, mamintsuagoak irabaziak,
oiñarrien laingotasuna lortzea baldin egingarri balitz.
Langilleak, indarra alkartasunean dagola esan daroe-

ta, «Gabontza»k bere, dotriña bardiñaren onurea eskuratu gura leuke. Ta «Gabontza», ez da tentela. «Gabontza» ibilliko da, Nikanor-ek orrenbeste uste izan ez dauan arren.

Argi dakus gaur mutillak, leenago susmau bere egin ez dauana. Iñoren lepo, mantxunga jorian igari ibilteko txakur-amesak, bapatean izotzak joko deustaz, urrean. Ortik emendik nagosiari «iru zaku» egiten asi zanik ona, ain polito isillean diru mortxakak eskuratzen eta...

Emoi gozagarria dakartsan iturburua, agortu egingo ete yaka lasterrean?

Legeak sortutako zera, legepe ta legtsua izan bere-ta, laterriak ba ditu, jakiña, bereak eta bost. Aspaldian gogoan izaniko eguna, egun iguin ta gorrotagarraia, eldu yaka Nikanor-eri. Esan deutsa esan, Ezekiel laguntzarrak, gorabeera zipotea.

Zera, soldautzarako garbitasunak, zerzeladak, azi-orraziak konpontzen, udaletxera joan bear dauala, arek. Eta Nikanor, jaiotze urtebarru bardiñekoa izanik, nunbait onek bere, dagoan urian agertu bearko dauala bere burua, naita dei berezirik ez jaso, erbestean jaio zan-ta. Osterantzean, oi dan lez, itzuri edo igesle-

tzat joko leukee-ta bildurrari bere jaramon egin bear ba, Ezekielen berbetaz.

Urte-adin latz eta bapere ez pozgarria mutillarentzat. Gau aretako orduank, ordikeri bage emon ditu, apal, mandoak ilda lez. Buruko garunak urtu aiñean dabil, jo ta su gogoetan, pentsamentuan.

Goiz batean, ba doa Udaletxera. Emen artu deutsez argitasunak. Beste egun jakin batean biurtu bear-ko dau barrero, lagun talde ugariaren geigarri. Neurriak bere izentau deutsez, luzera, bular-ingurua edo saiets-uztaia, abelgorriak neurri-kordelaz egiten deutsen antzera. Etenik bere, ez dauka, sarri askotan «Gabontza»k orrelako destaiñak arpegira jaurti arren.

Gaisorik ez dago, gatzik ez dauka, dirudianez, ardauaz edan-sarri izatea eritzat joten ez dabelako, adin orretan. Sendi gorabeerarik bere ez, umezurtz gordiña; jarei ta bere esku gelditzeko, ez dau agertu ezer indardunik.

Olarratz jaunaren irudi dotorea ikusi dau egunkarietan. Alduna izanaz ganera, kargu aundi bat emon deutse laterri-arazoetan. Begira dagokio Nikanor, ta leen baizen zaldu eta jauntxu deritxa.

Alan bere, oraingoan arenganik urrun dago, baiña ona emen nundik nora dagoan liberal-kume batean menpean. «Gabontza», zorri il-biztua, liberalen saillean sarturik!

Gizartea, lur eta sorkari diran zer guztien jabe egিতrea, orixe da mutillaren arau-burua. Gizarte-zaletasuna bear dau langilleak, gitxiren menpe dagoana, askoren esku geldi dedin. Baiña esanak esan, liberal izatea dirua izatea baldin ba da, ez leuke, ziur asko, beste ezer izatea gura izango Nikanor-ek, orixe baiño: liberal. Zer esan bakoa.

Bertan beera gelditu zan Ziziligazkoa. Onek, bein eta barriro adiskideta ezagun batzuen bitartez, eskatu deutsa eskuturreko erloiu biurtu dagiola, aspaldion Nikanor aren begien bistara bere, agertu ez dala-ko.

-Ankerra ta guzurtia! -diño Zizilik mutillagaitik-. Erloiu ostu deust zantar orrek. Nire begira ebillelakoan nengoan ni, ta orra! Naiago izan dau, arean, nire orduari urrezkoa. Errizaiñari jakin-erazoko ete deutsat? Baiña, nor daukat lekukorik?

Eta orretan geratu da erloiuaren auzia, eta Zizili, ain barik. Ez orduari apaiñik, ez senargei zatarrik, ainbestean bere, tira.

Dakianak ba daki jakin, eta baita Nikanor-ek bere, ba dau ezaguerea «Gabontza»ri bere ondasunetan atximurkada txiki bat zelan egin legion.

Asmo bikotxa agergarri da. Diruaren premiñaz dago mutilla: edan, erre, ara-ona ibilli, neska billoiz arteratu alik sarrien... Eta diru ori, nun aurkitu legian bere badaki.

Iñor konturatu bage, egin nai leuke azpi-joko ori. Ta egingo dau, okerrik ez-pa da.

Bankuetxean, «Gabontza»ren kontuan zenbat dagoan badaki. Or dago aska ona, jan-edanaren jabe egiteko; ortxe, eskuarte ugaria, artu al izan ezkerro. Lenengo eretiaz balaiuko dala, zin egin deutsa bere buruari. Jaungoikoaren egia!

Eldu barri dan korreutik artu dau, andik sei illebe-tero bialdu oi deutsan kontu-zeetasuna. Ta antxe, zenbaki bat aldatu dau; ta ogei milla erreal beerago utzi, «Gabontza»ren alde azken lerroan agertzen dan oiñarri barria. Etxean bertan daukan liburutxuan bere, aldaketa bardiña egin dau, ardura aundiz, ta egiñikoa

politoko batean erabilia utzi dau. «Gabontza»k ez dau ezer igarriko. Ez da agiri ezer oargarri.

Ugazaba agertu danean, ezarian, beste kontu batzuek azkenean, ikusi eragin deus areri mutillak, eldubari dan kontu-bilbea. Eta «Gabontza»k ustekabea, irazez begiratu eta beste askok lez, Bankuetxeak inoiz ez dabela okerrik egiten-ta, aintestean onetsi dau ikusirikoa. Bai ba, meta aundian galburu batzuk gora-beera, igarri bere ez. Bai, orraitio, orain ogei urte izan ba litz! Orduan, «Gabontza»k lurrezko lapikotxuan gordeten bere laukoak...

Ta egunak aurrera... Burdiña txatarrak ba dakarrez, eta ba daroiz urtuteko, laba aundietara-ta: onek saldu arako; ortik ekarri erosiak, urrengoi eskeintzeko. Sal-erosketa jatorra, eta bitartekoz geitu danak, eralgi-bearrak kendu ezkerok, orra or irabazia; erdoiez ta ugerrez betea izan arren, garbia amaieran.

Kanpoan ei dabil, baiña laster etorriko ete dan «Gabontza»ren erkide barria, sozioa. Urrunetan dituan ondasunak diru bihurtu ta aregaz batean, biak bietara egundoko garatzak egiteko. Eta norbait ori,

dana dalakoa izan, Nikanor-entzat eragozpen itzela izango dana, begien bistakoa argiago ezin.

-Sasoia dok zeozer egiteko, Nikanor -dirautsa bere buruari.

Ez dago lo. Soldautza-paperak, zapokeriz emendiauko deutzaz norbaitek; brigada bat artu bitarteko, ta beronegaz itundu da.

Onek atzendu ta erabiauko dau aurtengo soldau-geien lerrokadatik Nikanor-en izena; baiña zerbaiten truke, ez geiagoko barik.

«Gabontza»-ren txeke-txortatik erauzirik, txeke berdeska bat bete dau, lerro-une utsak orniduez. Ogei milla erreal izango ditu kobrau-gei. Arako brigada maltzurrari emongo deutzaz milla erreal edo. Sari polita orren errez irabazteko, arean bere.

Oiñaldean, txeke orrek, «Gabontza»ren fimearen antz-antzekoa dauka, Nikanor-ek arretan ta ikarabage, esku artetsuz egiña. Aspaldian, zenbat ekiñaldi ta aproba, aren taiuko idatz-aztarren berregiña zertu arte! Bardiña dala esan leiteke firma ori. Zelako arre-rea egingo ete deutsa Banku-ko leiatillan dagoan ogipeko zuurrak?

«Aitearen» egin dau Nikanor-ek, aspaldion orrelako gauza santu-usaiñekoetatik urrun erabilli arren

bere bizimodua. Sartu da Bankura. Oraindiño lagun gitxi dago, bezeruetarikorik. «Gabontza» bere tegira goizetik ager baledi, esango deutsa ango beste morroiak, Nikanor soldautza-paperak egiten joan dala, orretarako dei egin deutsalako.

Bankuetxean jesarri da, ta ango joan-etorriai aldi dagokie. Norbaiteri itxaroten bai legoan, egunkari bat mai ganean zabaldu ta irakurten diardu, nasai asko. Goiz erdia iraganaz, ba daotr laguna gero ta ugariago, gero ta sarriago.

-Oraintxe da eretia -diño bere kolkorako.

Ta ba doa jente-lerroaren musturrera. Bat, bigarrena, urrengoak, enparaukoak... Eta orra, Nikanor leiatilla aurrez aurre.

Ango gizonak, antiparrakaz begiratu deutsa txekari. Artu eta ba doa barrurantz.

-Ene! Igarri egingo ete deutsa, agiri ori egiazkoa ez dana? Sasikoa dana?

Beste ogipeko gazte bat urreratu yaka leiotxura. Arranoa! Zerbait esango deutsa. Zarragoa, joan doa eta ari begira dagokio Nikanor. Joan doa, baiña ofizianako tokian zear, ingurubira datorrela dirudi. Bizkarretik oratuko ete deutsa? Ala, belarritik, nagosiak mutikoari zigor-antzean oi deutsanez?

Ate batetik urte dau, taba dator onantz. Bai. Oker dabillenaren oiñak, beti makur...

Ez, orraitio. Ba doa gizona beste ate batetik, eta onetan leiatillako gazteak ba dirautsa otoz otoan:

-Zelan nai ditu berorrek, bost milla pesetak?

Zabaldu yaka bularra mutillari eta arnasea nasaitu. Lotsagaldukoak bere, izaten ditue, antza, euren esturak.

-Ogeikotan.

Eta taka-taka, emon deutzaz, amarreko mortxakadetan, bost liburutxu. Liburu eder maitagarriak, arako eskona, Etxabelar jaunagaz ibilli zanean baiño geiago irakatsi ez, baiña nunbait bere, Nikanor aziari atsegin aundiagoa eskeintzen deutzaz!...

Andik urten, eta beingoan artu ditu zuriko batzuk, estularriaren ondar mingotsa albait lenen gozatuteko.

Eta orduan, azkar doa lanera, pozik, bekokitik darion izerdiaz arduratu bage. Ez dau ikusi «Gabontza» une aretan, eta nai bere ez, jakiña.

Arratsaldean, billa abil errekluta-etxean, arako brigada amarruaren bizilekua non ete danentz jakin gurarik. Araxe doa aguro. Berba labanak eta azalpen zeatzak emon deutzaz gudu-gizonak. Egoki geratuko dira zer guztiak. Zer esan bakoa!

-Zenbat?

-Esanikoa. Milla errealtxugaz, ainbatean.

Sakeletik atarau, eta ba damotsaz aitaturiko diruak. Ogeiko bi ta erdi. Eta alderdi biak pozarre, irabazia bientzat dan ezkerero.

Nikanor-ek ez dauka orain astirik galtzeri. Ba doa beste illuntzetan lez, Ezekiel adiskidearengana. Azkenagurra egingo deutsa. Uri onetatik alde egingo dau. Ez dau nai ez soldau joan, ez beragandu-barri dituan txanponak, diru gozoak, arriskuan jarri.

Tamalez dago Ezekiel, aspaldion lagun eta adiskide izan daualako. Ez dabe lanik alkarregaz egin, baiña ibillaldi atsegiñik bai, arean. Irakatsi deuntsazan dotriñak, berberak baiño obeto mamurtu, iruntsi ta eio ditualako. Nikanor-ek bere, ba dau pentxua baiña. Orain ori, mutil umezurtza, egia esan, leena ez dana! Onen biotza, gogor samarra bazan izan;orain, oster, latza, idorra, samurtasun bagea dala esan bearko. Aierra, etxeramón zalea, minkorra...

«Gabontza»ri bere, zerbait adierazi bear deutsa, ezer esateke aldegingo ba leu, susmo txarra artzea izan leitekela-ta.

-Jauna, ba noa ni emendik, eta uri onetatik.

-Nora? Erbestera zertan?

-Nire anaia nagosia, anai bakarra, uriburu gorenean ikusi dabela, esan deust ezagun batek. Eta aren billa noa, ganora barik dagoala entzun dot-eta.

Guzur biribilla da ori izan, baiña «Gabontza»ri ziri ederra sartu nai deutsa.

-Laster biurtuko zara, ostera.

-Baietz uste dot. Bada ezpadan, gauzak euren zerean utzi nai ditut. Emen dagoz paperak eta zer guztiak. Zor dagoana; ordaindua; arturenak. Eskabideen erreskadak; eskeintza zaar ta barriak. Eta Bankuan zenbat dagoan, leengo egunean ikusi genduan biok.

-A, bai. Artez egoala esan genduan, ezta?

-Bai, jauna.

-Asteko saria eskuratuko deutsut oraintxe berton. Eta nai ba dozu, etorkizunaren aurreztua... biderakota?

-Tira, ba. Eskerrik asko. Zera... etxekandreari adierazo mesedez.

-Jakiña ba. Eta zatozan arte. Ba dakizu datorren astetik beste ugazaba bat geiago izango dozuna.

Urrundu da Nikanor, munduan zear asi zanean, lenengo abetaldu eben etxe apaletik. Amaika gomuta ba datorkioz gogora, baiña eziña onezkero, urratsak atzerantz egiterik.

-Ugazaba bat geiago, lantoki berberean? Orixe txarra -dirautsa Nikanor-ek bere buruari-. Ez naiok ni geiago arrapauko ez «Gabontza»k, ez aren sozio barri, dana dalako Mozolo orrek!...

Diru preskuaren jabe egin dan zorri il-biztuak, lenengo egitekoa, soñeko dotoreak erostea izan oi dau. Ez dago astirik, baiña, orain orretarako. Biar goizeko trenan, anka! Bien bitartean okerrik ez baldin ba da, beintzat.

Agur, Ezekiel laguntzarra! Agur, Zizili martzala, erloiu jabe izan, eta ain barik geratu dana, Nikanor-ek diru-truke saldu daualako.

«Gabontza» ta Mozoloa alkarregaz atondu daitezala, gura ba dabe. Or konpon! Katu balzdun andreari ez deutsa arpegirik agertu. Txatarradunen menpean egoteko morrontza apala amaitu da, bein eta betiko. Soldata mamintsua beragandu dau, ugazabaren borondatearen kaltez izan arren.

Ostatuko etxekandreari ez deutsa ezer adierazoko, ez gaur ta ez biar. Dagoala, noizbaitean Nikanoren zorrak kitutuko dituaneko itxaropen gozoan...!

-VIII-

Lanerako jagi bear ez danean, ez dauka gorputzak ainbeste nagirik. Atzoko egunaren ondorena, gaur, ez da orraitio, bigaramona. Goizetik dabil norbait. Nika-nor-ek, lenengo trenean alde dau uritik. Andiagoaren billa doa. Ez doa utsik; ba dau esku-arteko Zorrak bere bai, baiña or konpon esanaz, errez laga ditu garbitutzakotzat.

Langilleak dakusaz, soiñeko maizturikoz, txapelak buruan, eskuetan zimeratxuak, ola aundietarantz... Egun osoan lanean jardun dagien. Ogiaren billa, jaun-txuen menpean, liberalen azpian. Emuts errukarriak, beargin doakabeak.

Beste modutan bizi dira ugazabak eta... lapurrak. Eta ugazabak eta eukitsuak, zelan eratu dabe ainbeste diru ta ondasun? Lapurretan eginda, geienbat.

Eguzkia guztientzat agertzen ei da egunero. Nika-nor amarrutsuak, ez deritxa orreri zuzen esana danik. Gaurko eguzkia ez dau atzokoa, onek. Munduko gauza asko ez dira zer diranez, nori-ka baiño.

Ordu batzuk egin ditu trenean, erriska batzuk iraganaz. Andiagoak bere bai. Begien aurrean dituan

lurraldeak, apurka apurka aldatuak dira, bardingak, bestelakoak. Aren erriko ezetasuna urrituaz doakio lurrari. Bedar orlegi, landa gizenak gero ta urriago agiri dira. Beste antz bat, beste kuntza ta arpegikerea ta jantzia darakuse zugatzak, mendiak, etxeak, giza-seme ta gizalabak.

Ibai zabalaren ertz gizenetan zear doa trena, gero ta aguroago. Ona emen eguerdi-aldea, ta bultzia geratu egin da. Geltoki azi ta zabala dago begi-aurrean. Lagun asko jatsi dira. Baita Nikanor bere. An dago kantiña txiker bat; alborago jantoki edatsuagoa. Maitxuak an or emen, erdi gertu. Ederto. Aldean dirua daukanak, ez dau zetan goserik ikusi. Bazkari mamiña eskatu dau Nikanor-ek: salda, lebatz, saiets-okela zati biribilla; ardau ona, ogi zuria. Ta akeita, txola ta txokorra.

Trenaren txiliñak oles-egin dau. Ez da, oster, mutilla bere jesarlekutik lokatu. Doala. Beste ibilpideren bat lortuko dau.

Kalean zear doala, saltzaille ibiltaun bat ikusi dau, bere gauzak eskeintzen. Automobil soster bat dauka onek. Joan egingo ete da uri orretatik?

-Zera... trena uts egin dot eta, mesedez, norantz joan bear dozu, iparralderantz ala ibaiaren urak ainbatean?

-Bai, ibaibeerantz joango naiz, ta laster ganera.

An doa gerotxuago, saltzaillearen beribil tartaiñean Nikanor bere. Bidean alkarri ez deutse jaramon andirik egiten. Orduak ordu, gau leena baiño ez danean, beste uri aundi batera jo dabe. Eskatu deutsana ordaindu deutsa mutillak. Eta banandu dira.

Txiologa edo ostatu-etxe batean sartu da. Ez dago lagun askorik emen. Gela polita eskeiñi deutse ta afari atsegiña, pipar miña larregi, arean. Egon leiteke emen, diño bere kolkorako; baiña oraindiño «Gabontza»gandik urreegi dagola deritxa.

Gabaz, ostera, lotarakoan, ez daki dirua nun gorde. Mordoa ekiten oitu eza. Ta galtzeko bildurra, kenduko ete deuteseneko kezka urduria. Burkopean sartu dau, sudur-zapian bilduta.

Barrero trenera biaramonean, ta ba doa urrunduz urrunduz. Bidean jango dau, jan-organ. Baiña urren-go uri aundira eltzean dagola, geltoki koskor batean jatsi da. Barruko arrak darabil artega ta geraka.

Geroago, kamioiren bat topau dau, berak nai dauan bidean zear doakena. Ta barriren barri, trenera urrengo erriska batean. Katu-emea orrelantxe ibilli oi da bere kumakaz, Nikanor bere poltsa ostuaz dabillen araura.

Lur billoiz murritzen ostean, barriro dakus muti-llak, lurralde gizenagoa. Zeruan zear, txori sail galantak ikusten ditu. Trenbideak luze ta luze egin dira, mendi txikerren isurki mamiñean. Ango zugatzak, lerroz lerro jarriak dira, bai luze bai zabal. Arbola ez ezagunak mutillarentzat. Bere jaioterrian ikusi bageak.

Olibadi edatsuak, maasti ta ardantza zabalak; masti-ondo motxak, lurretik eskas jagiak. Trenean arantz onantz biurguneak bide-lerroa aldatukeran, ikusgarri agiri dira arbola erreskadak, marratsaren ariak zuta-zearrak oi dituan antzera.

Illuntzean, zeru-aldean zuri gorri zoragarriak. Almendra-ondoak, iko orri zabalak, ur erreten bereziak ormatxu estuetan urbideak dituela, gizonaren ezkur sorturiko errekastoak.

Laster, illuntasun baketsua. izarrak dirdiz zidarrezkoak egiten ditue. Geldiune onetan jatsi da Nikanor. Andik ordu bi ala irura dago uri aundi bikaiña. Erri sos-

torra, etxe apalak edonun, oinbizitza bakarrekoak geienbat. Ango lagunak baltzez jantzita dagoz, emakume ta gizonezkoak: alkondarak, prakaka, biserak; gonak, jantziak, oiñetakoak. Etxeak, osterak, zuri zuriak dira, ta lurrak gorri antzekoak. Usain berezia dago etxe-artean. Algarroba usaiña. Nikanor-ek atzetasuna erakusten dau. Begiak zabal ibilli da egun zatian, inguruok ikusiaz. Ortze aldeak kolore garbiaz dago. Urdin gardena dauka jantzizat eta eguzkiak alako urre-isuria dau, jarraipena gozoa eskeiñirik.

Aurrera egin bear dau oraindiño, erri txikietan ikusia ta ezagutua izan leitekela uste daualako. Bera lenengo egon zan inguruetan agirian dagopan ormako armarri bateko esana dauka, nunbait, gomutan: «Kalte dagianak, bizarra lepoan».

Eta uri aundian sartu ta onelantxe ezkutauko dau bere burua, leenari agur mukerra egiñaz.

-IX-

Zerua ta itxasoa urdin urdiñak diran uri aundiraiño eldu da Nikanor. Mediterraneu ertzeko uri aundi, eder, bikaiña! Ementxe bizi nai leuke mutillak, jaun eukisua-ren antzean. Ez da asmo ta burubide txarra; baiña ezta erreza bere.

Txiologa apal batean topau dau beretzat abiatxua. Jan ta lo egiteko alogua. Berrogei ostatari ba dagoz an orretarako. Esan deutse bere gelearn numerua. Ango arduradunak, ostera, goitik beera begiratu deutsa. Ez al dakar mutil gazte onek maletarik ez pardel txikienik bere? Ostatuko nagosia ez dago guztiz erara.

-Nundik zatoz? Eta, ba al dituzu zeure buruazko agiri ta paperak? Loturarik ala pardelik bapera ez?

Euki ez dauka, arako zedulea baiño. Orduan, barri-ro laster biurtuko dala, ta maleta billa doala dirautsa. Kalera danean, pentsiño-etxe areri begirakune errea egin deutsa. Utikan! Ba doa besteren baten billa, uri zabaleko kale medarragoetan zear. Aldean naikoa diru dauan gazteari, izan bere, nok eta txologa bateko arduradunak egin bear ete deutsaz ainbeste itaune?

Bere bizialdikoan, lenengoz daki Nikanor ek orrelango konturik. Lapur-usaiña eta dario ba?

Billa dabillenak idoro oi dau-ta, aurkitu dau nai leukeana. Etxe apala, lo egiteko bakarrik. Senar-emazte naikoa zaarrak dagoz bertan eta seme bat, langillea berau, bizi dira an. Beste gela bi ditue iñori eskeiñiak; besteak, gizon gazte bat eta emakume ez gaztea dira. Etxe orretan lo egingo dau soillik. Emen ez deutse ezer galdetu, ez nora doanik ez zer dakarrenik bere. Orixe nai eban Nikanor-ek.

Jan, edonun egingo dau. Jan eta edan. Uri erakusmeneko ori ezagutzeko, aukerarik zoragarriena izango dau. Ba dauka patrikeran diru beroa, ta indianuen erara bizi izango da, jan ta ibilli, lauakoak amaitu arte. Amaitu daitezanean, ez dago zetan ardurarik izan, zelan zaindu, zelan banandu. Dagonean, bon-bon; ez danean, egon.

Jentearen azkar ibilli bearra ikusgarri yaka. Leenago bere oarturikoa, bere erritxutik aldegiñik, «Gabontza»renera jo ebanean.

«Gabontza»! Zelan ete dabil txatarradun zeken au? Artu ete dau erkidea, sozioa? Konturatuko ete da iñoiz, ogei milla erreal gitxiago dituanik Bankuetxean?

Ez beste urte-erdian, gauzak artez ta euren senean badabiltz. Ala ta bere...

Uriaren edertasunak amaibakoak dirudie. Alako giro, epel-aro, nasaitasun, lur naro eta jendaki erne ta eragiñak edonon ondasuna arrotu ta barreatzen daua-la esan leiteke. Alderdi lilluragarri ta gogokoa.

Kale luze luzeak, etxe zabal jasoak, zugazti ikusgarriak, lorategi polit eta txukunak, inguru aberats aitorrak; kai ontziz betea, joan-etorritzko tren ta beribil saillak, tranbien zaparradak, gau-argi dotoreak kale ertzetan. Janaritegiak, kafetxe izugarri edatsuak, antzoki ta zine-aretoak nunai; emakumeen toki erosoak...

Guztiok bere urrean, alboan, eskuar, aukeran, asasa.

Indianu jatorren bizimoduaz jarduteko, etorria bear, ostera. Ta Nikanor-ek etorririk ez euki, ekarria baiño. «Gabontza»ri egin eutsan atximurkadea, besterik ez. Eta kendu bai, ta ez ipini, ez dauka orain burko azpian bere diru-mordoa zetan gordeten ibilli. Zarpa ori ezagunean zimeldu da, zaragi emonkorraren antzean, bere barrukoa muturretik txitean pitean mozkindu ezkeru.

Ozkarbi ederrak urdin urdin dirau, ta itxaso garde-
nak, zoragarri. Edari fiñak, tabaku gorria, emakume
liraiñak izan ditu aukeran. Burpillik ez dabil ondo koi-
peztu ezik, eta zati baterako zero gozora eldu zala
uste ebanak, aizeetako amesak erreta, goranaiko
egoak ausita, jo dau legor idorra, ontzi gobernubako-
ak atx gogorra legetxe.

Bizibearra, barriz, eguneroko zera izan-ta, azke-
nengo laukoak iraungi orduko, erabagiren bat gogartu
dau Nikanor-ek, arako «aberats» uste izanikoak. Bes-
teren menpe jartea, azkena izanik, bere kontura asiko
da zer edo a, egiten. Ta zegaitik ez saltzaille, kalean,
ibiltaun? Bai; iñoren azpian egiten dana, ugazaba
gizenduteko baiño ez da. Aspaldion, egia esan, erdi
ala oso aazturik izan ditu Ezekielegandik ikasiriko
gizarte-dotriñak. Izan bere, ziskuan txanponak bolbol
irakiñean diarduenean ez dauka, daukanak, gizarte-
auzirik, bakotxa bere ona ta onura leguna baiño.

Usain gozoa, urrin ta likurta zorabiogarrizkoa bere,
erabilten izan dau, ta angoen erara, urrezko erastuna
jarri bere atzamar makalean. Ortxe dauka orain onda-
sun apur bat, ondo ordaindua leen, geroago galduaz
salgei jarteko. «Gabontza»ren diruak emoniko jabetasun
ta jauntasuna apaldu ta ezereztu bidean dago.

Altsuak bere, beia joten al dabe? Dirutsuak iñoiz erre-kara joan al dira, amillagan beera?

Egunaren lenengo lan-orduetan, lo egiten izan dau. Eguberdiko argi urretsupean kaleratu, ta leku apaiñetan jan-edanak egin. Illuntzean, ikusgarrietan atsegindu; gaupean, neska julis alai ta daldaxekin jos-latu, soiñu eme ta leratsuak entzunaz. Bere lo-gela merkea sarritan utsik egon oi zan egunsentirarte.

Beste askoren artean, neskatilla bategaz egin dau ezagupide sakonagoa. Aragizko ta itzezko ezagupide-a. Emakume gautxoria, gorputza salgei izatekoa dala uste dabenetarikoa. Beronike deritza, ta dan baiño zaarrago emoten dau. Andrakume txaparra da, betea. Nikanor-ek «Bero-Bero» deritxa, ta ba daki onek zegaitik. Gau batean ezagutu eban akeitetxean, alkarregaz afaldu eben, eta baita luzaro bata bestea-ren ondoan egon bere. Adiskidetasunak iraun dau, bata alde batetik eta bestea bestetik sarri askotan joan arren. Mutillak, arengan, artu ta utzi, bizilagun aldartetsua besterik ez dakus. Bero-Berok, oster, mutil onenganako joera ta naia agertu dau. Mutillaren garramuraz asi zan lera gori bezau eziña, alkarrenganako gurari ta lokarri zintzoa, ziur ta ez aldakorra izatea nai leuke neskeak. Arinkeriaz asiriko joko eroa ta

ezea, gizon-emakume zindotuen alkartasun biurtu gura dau Berok. Nikanor, aren ustez, erdi ordi ta nai-koa lizun izan arren, ez da edozelako mutilla. Ba dago zerbait aren biotz ondarrean jasogarri litzakenik. Barre egiten deutsa mutillak, olako esaera zentzunez-koak entzunik... emagalduta batenganik. Dirurik ez dan tokian, emakume dubakorik izan ezin leitekela, agur egin gura deutsa Nikanor-ek. Azkenengo txanponak kendu nai deutsaz oneri, berak gorde ta ganoraz ainduko deutsazala-ta.

Zelan? Bere diru apurra emakume lizun bateri utzi, maite-itzak esan deutsazala ta beste barik? Ezin orrelakorik siñistu bere. Gero, diru ta guzti, beste gizon-zekoren batez joan daiten?

Emakumeak samurkiro berba egiten deutsa. Nikanor-en biotza, barriz, ez da orren errezto beraatuko. Andren erostak, belarri batetik sartu, ta bestetik urten... Ta ganera, buruauste barririk gura al dau orain, ain zuzen, beretzako lain euki ez, eta emakume baten ardurarik artzeko? Maitetasuna zer dan ez dakianak, ez dau emazteren premiñarik.

Sakel biribilla izan bitartean, tokidotoretan ibilli izan da. Orain asi da beste erri-zati apalagoak ezagutzen. Kale estu ta medarretan gauero, jentea ugari

ibiltzen da. Mutil eta gizon gazteen esanak entzuten ditu barriren barri. Arako gizarte auziak bizirik dirau, leen aiñean. Laster gomutara ditu Ezekielen eretxiak; baiña aek baiño gordiñagoak, zorrotzagoak dira entzun barri dituanak. Gizartearenak, ez bakarrik lurrak eta aberaskizun gaiak ta ondasun-erroak; gizartearenak, gauza guztiak izan bear dabe. Gizartean buru diranak bananduko ditue ondasunak; eta ez jauntxuak eta aundikiak. Are geiago, gizon guztiak bardiñak izango dira, bizitza bat, jateko gogoia, jantzia ta lo egin bearraz ganera, eriotzaren zain dagozanak, guztiak izanik. Azkenen buruan, agintaririk bere, ez dala ezetarako bear, jakin dau. Bakotxa da nagosi ta menpeko; iñor ez goian, edota guztiak. Ez goiko ez beeko; ez aberats ez agintari; guztiak bardin, anarkia zoragarrizko gizarte askatuan.

Orra or Nikanor-ek, azkenengo ikasle izanik, ikasi barri dauana. Eta izan bere, zer ekian Ezekiel gizaisoak emengoen ikusian? Gizarte-ustariaren guna makalazan, jauntxuak eta agintariak an bere, ba egoazalako, Ezekielek berak bein baiño sarriago adierazo eutsanez. Baiña orain, ez. Ez dago buruzagien premiñarik, eta dagozanak, bere, sobera dagoz. Beraz, il agintariak, il aberatsak, il abadeak-eta, erre komentu

ta elizak... Nun egon da oraiñarte Nikanor, orrelako aurrerakizun ustari gordiñak jakin bage?

Bero-Berok egiten ditu alegiñak Nikanor zurituteko. Ez daitela anarkisten sailleratu, ez daitela aldra orretakoekin adiskide izan. Nikanor-eri argi ta garbi dirautsa, lan egin bear leukela. Onelako gazte bat, zintzotu ezkerro, senar maitagarria izan leitekela, eta Bero emazte ber-jasoa, bizimodu errukarri ta likiñaz aazturik. Mutil ona dago Nikanor, orrelako esanai jaramon egiteko.

Lan egin berak? Egin dagiala Txitxik ala Txamorrok!...

Lo egiten dauan etxetxuan, astero ordaintzen dau. Jantzi barriak erosi zituan lendabizi, baiña betiko era-billian, maiztu ta maskildu yakaz. Zozkon oneko mutilla izan arren, aldikada onetan gero ta eskasagoak ditu matorduetako janariak, ta jan-zar dagola bere, edateko beti gertu dabillen ezkeru, maskartu ta txartartu da errime, Nikanor mutil gaztea. Dan baiño zaar-rago emoten dau.

Zerbait egin bear jango ba da, ta korbata sail bat erosi dau bazar batean merke samar, ta maleta zaar baten sarturik, ba doa txiñu-auzora, ta urrengo kai-aldera. Kale ertzetan jarten da, ta oni eta ari, an zear doazanai eskeintzen deutse bere salkaia.

-Erdiok saldu ba nengiz, nai-ta ain ezerezean emon, ez neuke galduko ta, tira! Neure txanpon onda-kiñak, eurok eskuratzeko utzi ditut-eta...

Lagunak, euren bidean, geldi aldi egiten dabe, ta saltzaille ibiltaunaren errezoiak entzuten geratu, batzuk txakada baten, beste batzuk luzarotxuago. Ikusi, ikutu, atzamar artean igurtzi, burua atzerantz egiñaz barriro begiratu, eta ba dirudi maleta zaar-rean

eta Nikanor-ek besoetan, asi barritan baiño korbata gitxiago dituala.

Batzuk doaz, utsik ala erostun, eta erosle barri izan leitekezanak urrera datorkioz. Ontzietako langilleak, itxas-gizonak eta. Kolonen irudi jasoari begiratzan deutsa noizean bein Nikanor-ek. Topau arek, noizbait, billa ebillen bidea. Zer egin bearke ete eban berak, bizimodu erazko baten jabe egiteko?

Ainbeste itz eta barriketa, alako batean ez tulak eraso deutsa ta Nikanor-en biriak nekea daukela dirudi. Amar amabi lagun dagokioz begira ta entzuten; salgai daukazanen gorapenak egin nai ditu baiña berezko etorri ugaririk ez-ta, gogaitu egin dala dirudi, beti berba antzeko ta bardiñak esan eta esan. Barri-tsua izateko bere, balio egin bear da!...

Eguzkia goiskoan dago ta tranbiak urduri doaz batera ta bestera, bete beterik. Saltzen diardu tratulari asibarriak, eta dirua itzelean sakeleratuten. Ataza barriztuaz diardu orain. Zorioneko dirua! Aurtemein, iru illabete leenago zaldunkume antza bere buruari arrokiro emon nairik, esku zabalez txiri-mara eralgiten ebana!...

Entzuleen arpegietara begirakunak egiten ditu, bere esanak zelako ondorena daben jakin nairik. Uri

aundietako begitarteak, une oro jente barria, iñor ez ezagunik geienez, ainbeste taiuko gizon, emakume... Onetan, erosleen artean, zerbaitez oartu da. Ene! Gazte ori... bera ete da? Bai, antza. Aren belarri luzeak, aren ezpanak, eta samea...

Gazte oneri eskeintzen deutsa, beren berengiz:

-Merkea dozu, ta mueta onekoa. Nai al dozu erosi, Matxin?

Mutil gazte ezpan lodia konkorturik geratu da, bere izena entzun dauanean. Eta arritasuna zerbait ausitu yakanean, erantzun bere bai, saltzailleari:

-Niri esan al deust, nai dodanentz?

-Bai. Ezagutu egiten zaitut. Apurtxu baten itxaron al zinegi?

-Itxaron? Bai, itxarongo deustat.

Korbata batzuk geiago saldu ditu, ta entzuleak ba doaz euren bidean, bazkaritan. Begira begira jarri yako Nikanor beste gazteari.

-Matxin zara zu; Matxin Zaputz.

-Eta zu?

-Ez ezagutzen? Sei urte luze edo iragan dira-ta, ez dogu arrezkero alkar ikusi bein bere. Ba dakit argalako nagona, baiña.

-Nikanor.

-Berbera.

-Bibote orregaz, olako bisera motza buruan, eta kolore ori-baltz orregaz...

-Zeu bere baltza zagoz, baltz gorria edo.

-Bai, itxasoko aizeak eta eguzkiak, badakizu ba. Untzian nabil aspaldion. Pillotu egin barria nozu. Gaur satu gara emengo portuan. Itxaso barea au, gurearen aldean. Ala ta bere, ekaitz gogorra iragan genduan araiñegun. Ta zu? Noiztik zagoz uri aundi onetan?

-Bost illabete eskas.

-Ta orrelan, kaleko saltzaille?

Amaika gauza ba dauke alkarrerri adierazoteko, zintzo jokatu nai izan ezker. Euren ibillerak, ezagunak, erriko jentearen gorabeerak. Matxinek barkuan jan dau, goiz erdian oi daben bazkaria; eta uria ikusten urten dau.

Ba doaz jantoki batera; bazkari on bat eskeintzen deutsa Matxinek, eta ordaindu, jakiña, gosekil antzean aurkitu dauan txikitako bere adiskide ta laguntzarrari. Mundua txikia da iñoizka!...

Noizean bein, eztul-aldia izaten dau Nikanor-ek. Jateko gogo aundirik bere, ez dau agertzen. Edan bai, gogozago.

-Eztul-egiten dozu.

-Bai. Eta ez yat kentzen eztulgura zital au. Gabetan geiago egiten dot.

-Jan egizu areago.

-Ezin.

-Ta arrastian zer egin bear dozu? Saldu, toki orretan ala beste lekuren batean?

-Ez dakit.

-Nun daukazu zeure etxea edo...?

-Lo egiteko, etxe luze batean, gela soster bat.

-Beste ondasunik?

-Ezer bere ez.

-Ta soldautzea? Nik itxasotik egin dot. Ba dakizu, gu lakoak, beti askozaz laburrago.

-Nik orretan, zoria izan dot, alanbearrez. Libre urten dot -diñotsa, guzur polita dotore azalduaz.

-Nor daukazu emen laguntzaille, ezagun edo zozzer?

-Lagunik asko ezagutzen dot, arpegiz.

-Gabaz edota goizaldean sartuko gara barrero itxasora. Gaur arratsaldean zenbat irabazi ziñegi?

-Irabazi?

Nikanor-en berbetatik azkar igarri dau Matxinek, arek bizimodua irabazteko dauan ganorea, aundia ez

dana. Ez dauka, antza, irabazi ziurrik. Galdu-gordean dabil, beraz; nun zer izango.

-Zegaitik ez zatoz errirantz? An ez dozu orrelako gose itxuraz iñor bizi, Nikanor.

-Errirantz? Zer daukat ba nik, an, zer galdurik?

Bazkaria amaitu dau Nikanor-ek, zelan edo alan. Ez dau betekadarik egin, aukera mamiña izan arren. Lagunak, akeita edan dau, ta txolkadatxuak.

Ontzira doa Matxin; an jango dau arratsaldeko lau-
retan. Besteak korbata saltzen jardungo dau, ta gero zortzirak aldean alkar ikusiko dabe. Nun? Leku jakin batean: Montseny Bar dalakoan, ain kaletan.

Nikanor-en arazoa, bardiña izan da arratsaldean, baiña leengo bestean dago; geienak saltzeke daukaz. Etxera daroaz, biaramonean eskeintzeko an kalean zear dabilzanai, bere idun-lokarriak.

Beronike negar-zotinka datorkio Montseny edan-
gura. Zer gertatu ete yaka neska garbi izandakoari?

-Niri ez. Nire adiskide maite bat il da. Margari.

-Beste urdanga bat? -itandu deutsa mutillak.

-Nai dozuna, nikanor. Baiña eriotza unkgarria, ederra izan dau; alako biotz-eragiña sortzen dauana.

-Noiztik da ederra, eriotzea?

-Aren arimea, garbitua izan da.

-Zelan?

-Autorkuntza sakona egin dau. Negar malkoak isuri ditugu an egon gareanok. Andra aberats batzuk bere, antxe egon dira, samurtasunez gonburu.

-Aberatsen andra aundiak, langilleari, bizitza ona izan dagian lagundu bear leuskioe, ez eriotza ona. Eriotzea, berez etorri oi da, errez etorri bere.

-Doneen antzean il da.

-Kontxo! Bear ba da, beste Santa Margari bat egingo dozue beragaz.

-Santa Madalenarik ez al da, ba, izan?

Berok, bizitza ariña aldatu gura dau. Margariren azken-itzak ez ditu aaztuko. Nikanor, barriz, barru gogorrekoa da. Onen ez tul zekereak ez deutsa usain onik emoten Berori. Mutilla lanean asi ba ledi, eta a abera, bizimodu zikiñari agur-egiñaz, izen onaren jabe egin barriro, eta noizbait, senar-emazte biurtu... Zer ete deutse Nikanor-eri ta berari, munduko gauza goren ta ameslarien jardunak? Idealismuak begoz, biziteko, lanaren izerdiaren bear izanik ez dabenen-tzat. Txiroa da Nikanor, txiroa Bero. Lotsagarria, ala ezaiña alda iñorentzat lan egitea?

-Abaderen batek esan al deutsu orrelako ipuin zaarrik?

-Zuri zer deutsu nok esan deustan?

-Langillean esanak nai ditut jakin.

-Dirua euki zenduan bitartean, ez zenduan, txo-txo, beargin gizarajoen erruki aundirik izan.

-Elizarik ez dot aspaldion zapaldu, ta ezta egingo bere.

-Errukarri ori.

Eztabaida onetan diarduela, eldu da Montseny Bar-era Matxin. Nikanor-ek, arrokeriz lez erakutsi nai deutsa, antxiñako laguntzarrari, ba daukala bere menean, neskatilla zer bat.

-Txikitako adiskide ta laguna dirautsa -neskeari, Matxineri buruz.

-Emaztegeia, ala?

Nikanor-ek ez deutsa beingoan erantzun. Gonadunak, irribarre larria agertu dau arpegian. Onek, mutil zintzoaren usmoa artu deutsa itxas-gizonari, ta ba diñotsa:

-Zuk ba al dozu emaztegeirik, itaune txarra ez baldin ba da?

-Bai, ba. Ain zuzen, parkatu Nikanor, ez deusut leen adierazo-ta. Mari Asun dot bidelaguntzat aukeratu.

-E... Tutuluren alabea?

-Berbera.

-Ezagutzen al dozu? -geitu dau neskeak.

-Aren aitari saltzen neutsazan nik egunkariak. Zenbat eta geiago saldu, geiago irabazi gura eban arek berak; eta nik, bardin samar. Ez daukazu begia makala, Matxin. Arek ez deutsu bertanbeerako dotea ekarriko.

-Alkarren gura izatea dala beiñena, deritxat nik.

-Ori esan ba. Alkar maite izatea -jalki dau gonadunak-. Nikanor ezagutu nebala asteak aste joanak dira, eta alkarregaz sarri egon arren, -ta ze modutan- ez dau gizon onek gogorik nire senargai izateko.

-Mari Asun beste era bateko emakumea da -diño Nikanor-ek.

-Ulertzen dot -erantzun dau apal ta itzal, neskeak-. Baiña orretan nigaitik atzerapiderik baldin ba dozu, esan egidazu lenbailen bein betiko, Nikanor. Zeure izakerea ta bizikerea bere, ondotxu dakidaz nik neuk, zorionez ala zoritxarrez.

-Ez dakit akar ta asarreok zegaitik agertzen dituzun iñoren aurrean, naita berau zer aundikoa izan -amaitu dau Nikanor-ek.

Auzune apal bateko azoka txikerraren alboan diardu Nikanor-ek azkenengo bere korbatak saltzen. Eralgi eban dirua atarauko dau aurki, neke ta alegin ostean. Lortu dauan irabazi motxa ta urria, ez yaka pozeragille, bearleku orretan jarduteko gogo aundirik izan dagian, dirudianez.

Bitartean, tabaku ta jan-edanean amaitu-urren dau bere txintxiña.

-Bestelako kapitalista itzela! -esanaz, burle egiten deutsa, an gabero egiten dituen bilkuretan, anarkista gazte batek-. Lan egin orduko, diruz izan, eta gero, lan egin ostean, zer bage gelditu...!

Egoan ostatu aretatik alde egiteko eskatu deutse. Laubost aste dira, bere gelearn eraen-saria ordaindu ez deutsela. Bere maleta zaarra eskuan, kalean zear doala, norbaitek itzegin deutsa, ta ea maletterua dan galdetu. Arrokeriaz beterik, ezetz esateko dago Nikanor; baiña berba ori agin-artean gorde dau, ta onelan erantzuna emon:

-Bai, jauna. Ezer nai al dau?

-Lotura auxe tren-geltokira eroan, eta antxe itxaron, ordu erdi edo, neu joango natxatzu-eta.

-Bereala, jauna. Ta, zein geltokitara?

-Sortaldekorra.

-Ondo dago. Gero arte, jauna.

Loturea Nikanor-en kontura utzi, ta an doa kristiñau uste oneko axe. Ez daki mutillak zer egin maleta orregaz. Ta zintzo bete ezkerro, eskupeko politen bat ez ete leuke jasoko, lan andirikbaga? Zegaitik ez maleterutzakoan jardun, lanerrez ta domurik jarteke, ta eguneroko alogera biribildu? Buruera orreri ez deritxa txarto ez zorakeria danik, Nikanor-ek.

Montseny Bar alaian utzi dau berbere pardela, gero jasoteko. Ta bestea artu ta joan doa geltokirantz. Emen, ba dabil ara ona lagun mordoa. Nikanor-ek ez ditu begiak lo izango. Zain eta zain, azaldu da noizbaiten arako gizona. Pozik datorrela dirudi, ta mutillari, onek uste izan dauan baño sari azitxuagoa utzi deutsa eskupean.

Diruari begiratu, ta ba diño esan bere:

-Aspaldion ez yoat nik dirurik onen errez irabazi.

-XI-

Bizimodu barri orretan asi, ta ba diardu egun batzuetan zintzo-gogoz edo. Egunez jaso al dagiana, gaberako zeatu daroa ederto. «Etorri-ala joan, mari-Joan» -antziñakoak. Jan, edan, erre, gonartean ibilli: gizonaren egitamu bikaiña ogei urte inguruan. Beste lotoki zirtzil bat idoro dau, etxe narras batean.

Beronikek egiz ta benetan aldatu dau bere bizike-rea. Burubide zeatza artu dau. Bere aragiaz ez da, gaurdanik, iñor atsegin-berotuko, txanpon ugerdo batzukaitik. Ezta Nikanor bera bere! Maitasarrea deutsa mutil oneri, barruan eder yaka onen irudia, eta aragikeriaz gain dagoan gizabiotzaren alkar-eragiña dauka. Maite-txertu samurrez dago onengana Beronike. Edariak gertuten dituen lantegi batean diardu lanean, ta gurbil antzean jardun bere. Leengo izateaz aaztu, ta mendu barriz orniduko dau bere aiurria ta izakera guztia. Nikanor-ek ez daki orain neskea nun dabillen. Arek iñoizka oles-egiten deutsa Montsenyra urrutizkiñez; nun dagoan esan ez, baiña. Ez dau geia-go ikusiko mutillak, ez Montsenyn, ez Katu nabarra kafetxe soiñudunean.

Aukeran eta eskuar eukanean, ez eutsan bapere ardurarik izan Nikanor-eri, Bero-gaitik. Orduan a bera, beste edozein emakume artuerreza bai litzan esten eban, ta eskurakoi dan edozer gauzaren antzera, gora eskasa emon.

-Neska barrabana! -diño berekiko-. Neu itxi, ta beste prakadunen baten ondorik ez ete dabil ori? Leen otza ezpa zan, orain bere, leengo einean iraungo dau ba arek berak, alajainkoa.

Ezin siñistu dau, gizalaba utsegillea bere zeretik jagi, ta egitarau zindoagoan lotu leitekeanik. Eta gizon-nezkoak? Izan bere, Matxin Zaputzegaz sarriago gomutauten da orain.

Matxin Zaputz, eskola-denporan azkenengo izaten zan. Dindirria sarri bai sarri egon oi zan aren sudurretatik dindilizka, zintz-egiteko bere, ganora aundirik ez-ta. Berbetan atzera samarra zan, eta enparauko lagunak, burle ta barre egiten eben aren lepo. Eta orain, ez dozu or ikusten itxasgizon eginda, pillotu izentaut-ta? Eta Mari Asun, bertanbeerako itz destaiñezkoak esaten eutsazan neskatillea, aren emaztegei izanik, Tutuluren denda politaren jabe egingo zan Matxin.

Nikanor, ezerezetik ezerezera dabillean artean, orra or nundik nora aren menpeko izaniko mutil dindirriz betea, gizon andi egingo dan!...

Nikanor-en egoera its ta illuna! Batetik, ondamuz, bekatxez ta beztunez Matxin gogoratuaz. Eta beste aldetik, kezkatu ta zeluz beterik Beronike dala-ta. Orrelako egunak ditu, orain beiñeon, mutil matxur eta alperrak. Ez diru, ez maitasun, ta ezta osasun guztizkorik bere.

Gero ta sartuago ta zerago dago bere adiskide talde barriekin. Anarkista bazkunean ezarri dau bere izena Nikanor-ek. Etorkizunaren jabe egingo ei dira, ta euren esku erabiliko ditue laterriko gorabeera nago-siak...

Lana gitxitu ta urritu da lantegi batzuetan. Kalera egotzi ditue emuts aldrak. Oneen artean dagoz Nikanor-en gogaideok. Ba ei dira munduan gai batzuen gorabeerak itz onez zuzendu ta arteztuten ez diranak. Orduan, gogorkeria da atarakoena. Pistolak berba egin dagiela. Entzumena gogortua daukenak, barbarik garratzenak baiño obeto entzungo ditue balen txistu zoliak. Eta ipuingille batek, mixiñoiak adakiz emotea

egoki zala erakutsi ebanez, oneek bere, euren pistolen bitartez emongo ditue irakatsialdiak.

Ekarriak ditue uri aundira iskilli motzok. Nunbaiten daukez gordeta eundazak pistolak, atzerritik ekarririkoak. Anarkista bakotxak izango dau berea. Eungilleak oialen zu ta zearra ederto baten iraskiten dauan antzera, ugazaben eta olajaunen bularrak bala zuloz beteteko, gertuko dira langilleen aldeztzaille urtene-nok. Baiña langille ta emuts saillen artean ez dago alako batasunik, eta bakotxaren asmo ta elburuak bata besteen kontra jarririk ditue.

Lanaren seme izan arren, elburu ta eretxi ez bar-diñetan diardue; alkarren kalterako, ziur asko. Ori dala-ta, arerio dira, eta beraz, alkarren bildur.

Arma banatzea izango da gaur gabaz. Lurmenik apalenean, erri-alderik beartsuenean batzen dira gauero lege bako izan nai dabenok. Euren isil-aginduak ditue, isil-itzak. Kale luze ta estu bateko gilbor aldean dagoan etxe zaar ezain aundi batean egingo dabe iskulluen banaketea.

Batu dira, ugari batu ere, jabe-geiak. An dagoz, kutxa baltzetan, zerraldoetan gordeta, arma bitxiak. Apurka apurka ekarri ditue. Etxe aundia izanik, eriotza

ugari izan ezker... izango dabe ango biztanleak ol-soiñekoa.

Ziri ederra sartu deutse edonori, ustez.

Iskillu barriak eta zaarrak, bakotxak berea maitekiro gorde ta aurrerantzean asmoen aldeko mingain zorrotzagoa daukela-ta dagoz. Gau erdirantz, etxe zatar aretarik aldraka urteten asi diranean, bapatean, ustekabe, egundoko trakarrotsa asi da kale luze medarrean. Tirotsa andik eta emendik. Anarkistak euren iskilluen aprobak egiteko ereti ta astirik izan baiño leen, beste begi batzuk egon dira aen zain eta beste esku batzuk asi yakez, koldarkiro ta ankerren antzean, tiro eraso gogorrean, aurreko ta egaleko etxe ta teillatuetatik. Tiroketa asi-barria sarriagotu da. Jabe barriok, era bardiñean erantzun bear etsaiari, euren buruan alde. Batzuk barrero sartu dira etxe zaar aundira; beste batzuk igesi. Ba dagoz banakak lurrean luze, zaurituak nunbait.

Tirotsa atertu barik, geitu egin da. Leengoak baiño danbada sendoagoak, zaratatsuagoak diardue. Erri-zaiñak datoz, ta euren beribillen txaranbela entzunerazo ostean, zerurantz jaurti ditue deskarga gogorrak.

Ezagunean makaldu dasutanpa-otsa. Tiroak, gero ta bakanago, ta azkenean, isiltasun barea dago bazterretan.

-XII-

Egundoko izu-ikarea sentidu ostean, bere gela zar-pillean lo ariña egin eta kalera da Nikanor. Gozoa, arma-artzeko gaua, bestela bere! Lan egitea, egia esan, ez da bapere atsegingarri alperrarentzat, eta iñoren menpean egotea beste ainbeste anarkista batentzat. Baiña tiro artean ibiltea ez da, gero, ogia-ren ganeko ezti! Ioa ez da ariña izan nekatua ez dagolako. Sukarra, beroa izan daukala dirudi, izerdi erionez egon dalako gau zati batean.

Sortaldeko tren geltokian dago Nikanor. Eztulera-soa iñoiz baiño gogorrago dau. Ezer irabazirik lortuko baldin ba dau, maleterukuntzan daragoio. Erosi dau egunkaria. Letraz beterik aurea, letra aundiz ganera. Barreanean, bekaldean, auzune apalean izaniko tiroketearen aztarren ta zeaztasun batzuk daukaz. Anarkistak jaso ditue illik, gorpu, kale bazterrean; mordo bat, zaurituta; mordo aziagoa, ertzaiñen menpean atxiloturik. Oneen kontra jardun ebenak sindikalistak izan ei ziran, eta batzuk gerizpean ezarri ditue. Errizaiñak zital ta sendo eraso ei eben azkenean. Egundoko gar-

bitasuna egingo dabela auzune inguru orretan, eskei-
ñi dabe agintariak.

Bazkaldu dau zeozer, baiña ez bestetako lekuan. Jan dauan tokian, ez ezaguna izan-ta, ez deutse sari beeratzerik egin. Maleta bat bakarra eroan dau goiz osoan eta amaitu yakaz aldean izan dituan txapon apurrak. Ezin bere oiturazko baztertxuetara eldu bat egiteke egon, eta an doa Katu Nabarra taskara. Begira dabil bere ezpalekorik iñori agiri dan. Bat ezagutu dau, ta ba yoako. Onek, itzerdika diñotsa andik aldegin dagiala beingoan. Poliziak ganean dabiltz, eta isillekoak edo zerak, batez bere. Kai-aldeko kafetxe «Alaska»n batuko dira batzuk gabeko bederatzietan. An jakingo ditu egingoaren zeaztasunak.

Geltoki aurrean ekin deutsa datozen beribil eta zalpurdien ateak idigiten, eskupekoren batzuk barruna guraz. Illuntzean, ez dau adorerik izan «Alaska» kafetxean bere burua agertzeko, urrun egon ez arren.

Txirringutsen ariñeketak ikusten joatea otu yaka. Bere burua aldendu nai dau, naaste baltzetatik. Tamal aundia, barriz, bere sakelean daukan bene-benetako pistola barria probau eziña, aukeraz! Arako, bere mendiko zokondoetan, gaztetxutan, euki eukan pistolatxu txakur-iltzaillea, dana ugerrak jandakoa, gogoan

dau. Zenbat bidar ames egindako galdu-gordeko ibillerak egiteko gogo ta guraria, eta orain, eskuar, bere gain ta inguru izanik aukera bildurgarriok, alako lauorri ta ikara esan eziñekoa nagaitzen dau, polizi-gizonak-eta susmoan eta billa dabiltzala jakitun dagoan ezkerero.

Pozarren dakusaz belodromu jasekoan, txirrindulari gazte ta azkarren ekitaldi jaioak. Orreek bai dakie-la «zoroburdia» euren gogara erabilten! Arako ekiñaldi, oiñen joko, dendu ta gorputzaren zaltasuna...! Plaza-txirrindulariak ikusiaz, barruko estutasuna zerbait nasaitu yaka. Gerogarrenean, errikide ziranen txirrinbiko ibillerak eta, datorkioz gomutara. Aldi aretan... amaren gerizpean, etxean, erritxuan, nasai ta alai bizi zan, burukomin aundirik bage. Egunerokoak saldu goizean; gero, «zoroburdiak» zaindu, garbitu, konpondu, ta illunabarrean, eiztarien kontuak eta entzuten, Ubaldoren bizartegian. Zuzen ez ete egoan Matxin Zaputz, erritxuan bizimodu baketsuagoa ta nasaiagoa izan eukeala esaneutsanean?

Biamamonean, goizean goizetik joan da «Katu Nabarra» alderantz eta ango otsein ezagunagaz autuan asi.

-Kontuz ibilli zaitez.

-Zer ba?

-Izen erreskadak artu ei ditue errizaiñak. Batzar etxetik urteieran il ziranak ez eben berbarik egin, jakiña. Baiña beste batzuei, edertotxu «kantau eragin» ei deutse. Atzo bertan, ainbat sartu ditue morroillopean. Eta gaur bere, emen ibilliko dira. Gabaz ez agertu onantz.

Itzok entzunik, ez dau Nikanor-ek gosaria nasai artzeko astilarregirik izan. Geltokian, an dabiltz goiztarrak, ara ona. Emakume bi eldu dira, ta txartela atarauteko eskatu deutse. Jarri da errenkadan eta bere lantxu ori egin dau. Eskupeko txikerra, bota barruna. Bapere ez baiño, geiago da, arean.

Gizon bi dabiltz an zerbait itanduten maleteru batzuei. Oneek euren txapak ditue, biseran ala paparreran. Paper batzuek ere, ikertu deutsez aetariko bateri. Orain, Nikanor-engana datoz.

-Egunon. Zera... zu, emengo maletaria al zara?

-Bai.

-Ta, txaparik ez al daukazu? Zein da zure numerua?

-Nire numerua...

-Erakutsi egiskuzuz zure paper ta agiriak.

Ori esanaz batera, solapapeko euren txapa biribilla agertu deutse Nikanor-eri.

-Ete! -diño onek berekiko-. Galdua nok oraintxe.

Mutillaren buruan, alako naaste ta erdi illuntasuna sortu da.

-Ona emen nire zedulea, ta...

-Nun bizi zara emen? Eta noiztik?

Batak ori itandu bitartean, beste erri-jagolea Nikanor-en bizkar-aldera joan da, ta atzekaldea marruskau ta igurtzi deutsa. Madarikatua alakoa! Ta antxe, atzeko sakelean euki, egun bi leenago arturiko su-iskillu motxa.

Bapatean eskuturretan ipiñi deutsez kataiak, eta entzun da esan mingots au:

-Atxilloturik zagoz oraintxe berton.

Esturaren esturaz, urduri, eztulka asi da Nikanor. Orrek ez deutsa, arranotan, askatasun pitiñenik ekarriko. Eta an doa mutilla, gizon bien erdian, eskuturretatik kataiez lotua. An aurreko komisaritegian utzi dabe, gela txiki batean, lurraren azala baiño beerago. Bazter illun eta otza, leioetan burdiña sendoak dituala. Leenago ostera, agiria, pistola adelubakoa ta txanpon ondarrak kendu egin deutsez, eta izen-abizenak eta beste zerzelada batzuk esan-erazo.

Andik lasterrean, deitu deutse ta eroan dabe komisari jaunarengana. Ainbat itaune egin deutzaz. Barriro, bere gela illunbezura, ta emen zartakadak emon deutzaz morrosko batek, idizil biur bategaz. Minduak daukaz bizkar, gerri, kuntzurrun aldeak.

-Egia esango dot osor. Ez nagizue, mesedez, geiago jo.

Ba daroe barriren barri, ta oraingoan esan ditu esan, atz eta beatz, bere buruazko gorabeerak, eta uri aundi onetan ikusi ta entzuniko zerzelada ta zeetasun banakak. Are geiago. Aztertzaile estuak, gogor eta zorrotz artu dabe.

Bere gelara ostera bere. Emen emon ditu orduak ordu, ta ez bazkari ez apari, gautu da egun luzea. Azken orduan, kafesnea ta ogia ekarri deutsez. Lurrean dauka oerik zabalena, lurreko arri otzaren ganean, soiñean soiñekoak eta besterik ezer ez. Etor-kizuna makala, begien aurrean! Izan bere, ez ete dagoz errezoiez beterik aren azken-aldiko gogaideak, agintaririk ez menpekorik bear ez dala dabenean?

Illunpe aretara, eguna zabaltzean argitasun itsa eldu da. Egun barria, zerbait ikusteko beintzat, gau

osoan begiak izteko aukerarik eskas izan daualako. Eztulak gogor jo dau Nikanor, ta dana nekatuta ta goseturik dago.

Goiz beranduan, opil txiki bat emon deutse.

Arrastian, nagosiaren aurrera barririk. Onen aotik entzun dauanak, bestelako laztasuna sartuerazo deutsa azurretaraiño.

-Atzo zegaitik autortu ez zenduan, zure ugazabaren kaltez txeke aizuna egin zenduala, eta bost milla peseta jasorik aldegin?

Ez daki mutillak zer erantzun. Berak aiña dakian gizon garratzari, zer esan legio esan, egia dala baiño?

Beste gela batera sartu dabe. Emen iraula zikin bat dago alboan, eta egundoko usain zakarra artzeko aukerako tokia.

Gogoeta ta pentsamentu larrietan dabil. Nok egin legike ezer bere alde? Dirua eukanean, izen oneko gizon bat ez baten ezaupiderik ez eban egin, jan ta batera bestera ibilli baiño. Emakume batzuk bai eza-gutu zituan; ez izen onekoak, ostera, emagaldu batzuk baiño. Ta azken-aldi onetan, artu-emona izan baldin ba dau, langille beartsu eta emuts beargiñakaz izan dau; eurotarik, premiñaz bizi diranik asko, beste

batzuek ameslari ta barruko indarpean dabiltzanak, eta garaitikoak, bada-ezpadakoak edo, ez gitxi.

Eta Beronike? Nun ete dago, ta nogaz ete dabil? Egia da neskaitilla egalausit onek sarritan argi ta garbi esana: orrelako asmoetatik aldegin egiala, urit aundi onetan egundo lanik egin ez eban ezkerot, emen ezer aldeztu bearrik ez eukala-ta.

Gautu danean, atarau dabe etxe onetatik eta beste morroe bi, lagun dituala, guztiok lotuta eroan ditue kartzela aundira, espetxe itzalera. Afari ariña emon deutse ta sartu ditue gela zabal batera. Emen dagoz leenagotik, beste ogeitik gora bai, gizonezkoak guztiak. Begirakune zorrotzak egin deutsez alkarrerit, an dagozanak eta eldu barriak. Isil samar dagoz, ta ba dirudi lo egiteko gogoz dagozala ango «maizterrak». Luze luze dagoz beiaren ganean eta gorputzak alkar jotem, eta oiñak oiñakaz bere bai. Batzuk besteait osti-kadak emotem deutsez, loa galera zotem deutselako. Nikanor-ek eztulka diardu.

-Akerrandi madarikatu ori! -dirautsa aetariko batek-. Zetan arraito ekarri zaitue ona? Lorik egitem ez izteko? Ala, zeure bularren estul orregaz geu bere, kutsuturik jarteko? Aker txarri ori! Ardiseme, emaki ori...!

Nikanor-en zanetan suzko odola dabil, baiña ez daki nortzuen tartean dagoan, eta bildurraren bildurrez ta sukar antzaren oiñazepean, agiñak estututen ditu, amurruaren amurruz.

Au gauaren luzea, ta iguingarriaren iguingarria!...

-XIII-

Nekez beterik dago goizalderantz Nikanor. Bira ta bira darabil bere burua.

-Zelan autortu-erazo deustez ainbeste zeetasun, ainbeste isilleko, ene morroe oneek?

Ez daki asko Nikanor-ek, polizi-gizonok orretan emoten dituela euren bizitzako ordurik asko; gaizkiñen izaera ta aiurria ikasten; oneen egitaden erroak eta ondorenak, barrukoeragindurak eta kanpoko zirkiñak; begi zorrotzez, gizaseme oso ta geisoak, sendoak eta zoroberaak, eta abar, aztertu, zelatau ta bako txaren zer ona ta ez egokia alde-erreskan jarriaz.

Ezekielegazko gomutea bere, ba dau. Dardakadea sentiduten dau gorputzean. Adiskide aregaz batean bizi zaneko gazte-asierako urte atsegiñak. Noizean bein, zaparrada ta asarre-aldiak izaten zituan. Langi-lean alde egin bear ziran eztabaida ta txiripiñak datorkioz burura. Gogoan ditu «Gabontza» ta aren emazte «Mauts» zabala, katu baltza ondorik beti bere. Burdin-zale onen menpean, lana izan eban egiteko lakoa, baiña neketsua iñoiz, lana nekea dalako. Gosea, lenengo egunetik kendu izan eban, ta etxapea

ta teillapea bere izan zituan. Ez eukia izan zan, baiña zoriontsua bere bai, moduen batean.

Utzi eban erritxu maitea; utzi eban uri aundia; utzi, langilleen alde neurritsuago, zuurrago ta burutsuago jarduten eban sozialista alderdia, ta buru-belarri jarraitu asmo barriai; agintaritzarik nai ez dauan talde ausartari.

-Zer dala-ta, jarri ete dot nik neure burua lazka onetan?

Gorputz et arima, ondatuta dago. Gorputza, makal ta indarbage, geisorik. Gogoia abailduta, adorea galduta.

Lurraren ganean lo, ainbat gizonezko. Guztiak, aurki ez ezagunak. Bear bada, anarkistaren bat. Adiadi dago inguruko gorabeerai. Iru bazter dira munduan Nikanor-eri barru-barruan kirrisk-eragiten deutesenak, entzunaz bakarrik: soldau-etxeak, geisotegiak eta kartzelak. Lenengotik, askatu zala uste dau. Bigarrenik ikusi bear izango ete dauan zalantzaz dago. Baiña irugarrena, aborik eskura ezagutzeko zoritxarra izan dau; eta espetxean dago, barruan, morroillope atxilloturik.

Soiñean soiñekoak, ez burusi bat gorputzaren berogarri, ez tabakurik erretoko. Edaria nun eta zelan izango ete dan, arean ez daki.

Agintarien aurrean egin ditu autorpen bi. Eta orain, kideko dituan gizarajoentzat bere, egin bearko dau azalpen luzea. Zegaitik eta zelan eldu dan egoera lotu orretataiño. Nungoa dan, zenbat bidar egon dan «gerizpetan». Barreak egin deutsez an dagozan batzuk. Oraindiño presokume bat baiño ez dala, dirautse; atxillotu kakanarru bat; narru-gorrian dagoan txoria, artean lumatu bakoa. Nikanor-en entzun-bearrak! Zaarrenak, ostera -burugiña berau, gorputzeko medikua, alper zuria!- ara eldu barri dan gazte oneri geisokia deritxa, eta leen esana diño barriren barri, zera, an dagozanak Nikanor-engandik izango dabela laster arin, erikutsua sortuteko txertua, onen ez tul eta gorroen bidez.

Orduak aurrera doaz, ta lagun barrien artean, zoritxar bardintsuaren erkide ta tarteko dirala igarririk, zertxubait azkortu da Nikanor-en adorea. Tabaku erreten dakusaz an bertan bere, norbaitzuk. Nundik nora lortu ori?

Betiko leloa. Morroillopean egonik bere, dirua euki ezkeru eskuratu leiteke tabaku-bedarra. Ta, edaria ta ardaua edan bere bai.

Kanpoko aizetara doaz geroago, erreskada luzee-tan. Bide estuetan geldi daukez, ta gero, barla zaba-lean, orma luze luzeak esi dituelarik, an dabiltz zeru-aldearen urdiña ikusi nairik, eguzkiaren epeltasun gozoa gorputzera erakarri guraz. Kaiolan dagoan txo-riaren antzeko bizimodua. Barruan ostera, gizona; eta kanpoan, aren zain, gizona ortxe bere. Artegian dagoz, ta artzaiñak oi dauan lez, banan banan zuur zenbatuak, bada ezpadan bat edo bat faltau ez daiten.

Ainbat gizon batu dira barlan, egutera. Bere gelan ikusi dituanan ez dira ezer, oneen ikusian. Ikusgarriz-ko taldea, gizon mordo ikaragarria. Egundo olakorik ez dau jakin mutillak. Zaar eta gazte, luze ta txapar. Emakumeak beste alderdi baten ei dagoz. Espetxera-tuok, batzuk ba dauke nok lagundu, diruz, jantziz, janariz eta abar. Beste asko, deslai dagoz, okerreria lagun eta besterik ez...

Bakotxak dauka bere istoria. Bakotxa berak daki jazoera muturra eta asierako sustarra. Askok, amaika bidar egin dabe egotaldi ederrik morroillopean. Lenen-

goz eldu barriak ba dau zer ikasi bizimodu makur ta errukarri onezaz. Kirten asko, ementxe zuurtu izan da, eta zintzoak bere, mordoka usteldu ta alperrik galdu. Biurri diran askok, antxe egiten ditue ezagupide sako-nak, eta alkarrengandik amarrukeri ta txarkeri barriak ikasi.

Gertakizun baltz eta itzalak. Odolez zikinduriko esku ta barr4u zital asko dago. Gorrotoak eta ikusi-ezi-ñak ara eroandakoak bere, ba dira. Baiña, lapurrak dira geienbat, ara eroanak. Baita laterriak dituan milla legeen artekoren batean, uts egindakoak. Iñoiz, erru-bakoak bere bai, zuurtasunaren ta zuzentasunaren kontra, antxe dagokez.

Epai onaren itxaropenak, biziteko adorea anditzen deutse batzuei. Astun ariñean ez dira bardiñak ango-en erruak. Ezta urrik emon bere. Baiña jagolen kontra-ko sentimentua bakarra da guztiengan, gizonaren askatasun-egarria, bardinkoia dan lez.

Batzuk ba doaz gela berezietarantz, burdiña ta sare bitarteetan, kale-jentea ikusteko eretia ta baime-na daukelako. Batzuk berogarri ta janaria ta eskuarte-a bere lortuko dabe, kanpokoengandik. Doakabe izanaz batean, ba dabe gizon askatuekin artu-emon bizigarr-ria. Eta asmo ta itxaropen barria, igurtzi gozoz dabil

edonoiz gizonaren biotzean, laguntasun apurtxua izan ezker. Baiña bakartadea ez da iñoiz guragarri, edu onetan egonik...

Nikanor-en soin eta barrua makalaldiak jota dagoz. Geiso dagola siñisturik bizi da. Nekea nekearen ondorik, bearrizana, ezune zitala. Bazter batean lenbailen ilgo balitz, ezer galduko ete leuke berak, eta munduak, arean?

Espetxe-jagola batek aren izena aitatu dau. Nikanor-ek zigor barriaren ordua dala uste izan dau, eta urrengo itzak entzun baiño ez entzun naiago dau. Jago-learen aurrean, atxillotu langille batek burusi bat emon deutsa, kaletik bialdurikoa. Eta baita diru apur bat bere.

-Nok emon deutsula uste dozu?

-Ez dakit.

-Emakume bat izan da.

-Beronike Fontanet, ala?

-Berbera.

Egun illuna. Euria da barlara aizetara joateko. Baiña gaur Nikanor-ek ibituta, arinduta daukala uste izan dau bere zorigatxa ta gorputzaldi txarra. Beronike berazaz gomutau da, eta alegin egin dau nun eta

zelan dagoan jakiteko. Presondegian dagona ba daki, eta edozeren men izango dana, edozeren bearizana izango dauana, ta manta lodia ta txanponak eskeñi deutsa!... Emakumearen arima eder ta errukitsua.

Diru apur orregaz tabaku-orria erosi dau ainbat egunen ondoren. Eta edari pitiña bere urdailleratuaz, jaso ta erneragin deutsa adorea ezagunean; arturiko laukotxuak dirala bide.

Beronike maitagarria! Zoritxarreko una gaiztoan ez dau bertan beera laga mutil gizaisoa emakume onek.

Akerraren adarrak okerrak dira. Eta epaillearen bizarra ez izan ortik emendikoa. Onegaz izan dau Nikanor-ek, bere azbegiak, azi-orraziak, joan-etorri ta okerreriak esan bearra. Ainbeste itz eta pitz, sariaren antzekoa barik, zigorraren erakutsia iabazteko! Beti da gorrotagarri, iñoren itaunei erantzun bearra. Berba bakotxean aringarri dan lumea, ala ondoragarri dan berun astuna ezarri oi dau epaipetuak. Bai dala beste-lakoa, arimeari buruz, errudunak autor-entzuleari egi-ten deutsan agerpen sakona, zikin, oben, utsegite ta ugarrak guztiak zintzo zintzo azalduaz...

Bildurrarren esan ditu Nikanor-ek, esan dituanak. Zer dauka zer esan aundirik, erri txiki bateko mutiko sosterak, uri aundi batekomutil bizar urten-barriak eta uri zabal edatsuan sei illabete eskas besterik egin ez baldin baditu?

Lapurreta ez larregia, eta gero ameslarien artean buztarturik, iñoiz ikusi ez dan agintaririk bageko erri-taldeen egoera ta ibilpidea. Ameskeri orrek, dagoaneko, zer bat izan dau txarra. Iñor ilteko gei diran iskillu bitartez, lagun urkoaren bizia arriskuan ipintea. Arako soldautzatiko igespidea, norbaiten saldukeria diru ugerraren bidez, ori ez dau beintzat kontauko Nikanor-ek, iñok zirikatu ta eraso eragin ezpa legio! Noren kaltegarri al da ba, norbera soldau ez joana?

«Andutz Mendi» sartu da kai ederrean. Laster dabil Matxin, untzitik legorreratuta, ango maletaria ta antziñako adiskidea idoro nairik. Alperrik. Ezin aurkitu dau Nikanor. Joan da arako «Montseny» edangurantz. Ez dago an, ez aren antzeko tokietan. Kaleak kale ikusi ditu, aztarren billa. Saltzaille ibiltaun bakotxa, axe bera dala uste izaten dau. Bertara, eta, ez, ez da agiri txikitako lagunik.

Gero, bere ontzi aundian dagoala, Matxineri zerbait adierazo deutse. Zera, nonor dabillega onen gal-

dez, an kai-ganean, legorrean. Emakume bat ain zuzen bere.

-Emakume bat nire galdez, emen?

Zalantza orrek, ostera, arnasa laburra izan dau. Antxe dagoan emakumea da, jakiñerazo deusenez.

-Ene! Beronike, izan bere.

Aren arpegi itun eta itzalean igarri dagike Matxinek, ezbearren bat izan dana. Orra, zeatz eta labur, jazorikoa: Nikanor giltzapean dago, poliki poliki...

Bular-baruan sua eta daukan uste dau Nikanor-ek. Txipiñurritegia bere, ba dala deritxa. Berotasuna, errea, sukarra, garratasun nai minberaa antza dauka. Larri dago. Eztul erasoak ez dau amairik ezagutzen, bare samar baiña ekin sarrian, neguko eurite isituaren araura.

Egun sentia eldu da, nekez eldu bere. Ez darabil oraingoan mutillak, bere askatunazko buru-austerik. Gorputza dauka jausia. Ta adorea, galdu. Itobearren seta ertsian loturik dago. Zerbait datorkio samara; eztatia orrikak estutuko ba leuskioe lez. Arnas estua, izerdi larria, bero ta otzikarea, dana batean.

Gorazkoa yatorko, ezin egon geiago. Eriotza lupua ete da? Ene, ene! Aokadea irauli dau. Lurrean dago

etzanda, ta lurrera botau dau aokada nardagarria. Zer da, afaritako jatekoa? Ez. Odola da. Odola jaurti dau aotik. Istil iguingarria dakus begien bistan, eta beste aldera bira egin dau.

Zaparrada izugarria sortu da gelatzar illunean. Beste presoak, goragoraka asi dira. Ba diño, esan bere, arako zaar arek, lotsabaga ta erruki pitiñenik barik:

-Gazte au bularretik dago. Bularretik! Ez dago onetarako eskubiderik. Ortxe dagoz lurrean pisti ta zomorroak. Ortxe ditugu gatxaren koko guztiak.

An dabiltz atxillotuak zarataka eta zemaika. Kartzela jagola bi agertu dira, ta ateko burdiñetaz zear, itandu dabe.

-Emen dagoan gazte au, idorberi dago; bularretik. Aspaldi esan neban, baiña iñork jaramonik ez egin. Odolez ondatu dau beia. Kutsutuko gaitu, eta galduko gaitu guztiok! Lotsagarria da au!...

Alan bere, ordu batzuetan bardin iraun dau ango egoereak. Guenean, nagosiaren baidura zeatza lortu ondoren, bere lagunak uzteko unea eldu yaka, geisotegira daroelako. Burusiaz estaldu, ta ba doa, oiñean gain, erdi zambuluka. Beronikek bialduriko burusi barria!...

Eguerdi alderantz ikusi dau osatzailleak. Entzun deitsa birien zurruka naastaua.

Bazter batean ezarri dabe, oe estu baten neurripe. Beste iru dagoz gelatxuan bertan, maskar ta oriak oneek bere.

Etxe orma andi ingururantz, lagun bi datoz. Gazteak dira biok; bata, gizonzkoa; emakumea, bestea. Eldu dira ate nagusiraiño. Etxe aundi au, kartzelea da. Ez da agiri an inguruan iñor, soldau jagolak izan ezik.

Artezkaritzan itz egin nai leukee. Zerzelada batzuk jakin ditue, eta taxi batean sartu, ta an doaz Epaitegi-ra, 3garrenekora. Epaikaria ez dago bere tegian. Menpeko arduradunaz berba egin dabe. Aldeztzailerik ordaintzeko iñor gertu ezik, legezkoa izango da lagun-tzaille ori. Auzi-eguna noiz? Jaungoikoak daki! Naaste orretan sarturik asko ta asko dagoz. Ortik ganera, salakuntza berezia dauka Nikanor-ek, diru-etxean egindako sasi-firma onuratsua... Leengo bizierako zeaztasunak? Onak baldin balira, beti litzakez utsegi-ñaren aringarri. Nundik asi billa? Norengana jo agiri onak lortuteko?

-Noren galde asi? -diño Berok-. Zera, ba eukan onek nagusia, «Gabontza» ez-izenekoa, txatarraduna

bera, ona etorri baiño leenago bizi izan zan urian. Baiña, ain zuzen...

-Bai, eta ori orrenbestean utzi bearrez, an, gure erritxuan, badaukagu gizon aundia, almen zabalekoa, jaun garai ta jaso, Olarratz jauna. Onen txakurra, Nikanor-ek erabilten eban txikitan. Onen eragiña ego-kian izan leiteke, jadetsi ezkeron, jakiña.

Matxinen arpegiak bizitasun joria erakutsi dau, asmo au agertzean. Baiña Beronikek ez dau orrelako poz-antzik. Bizialdian, nekea ta gorrotoa ta ondore urri ta muritzeko ezagupidean, besterik izan ez ditualako kaiolan dagoan txoriak; Beronike berberaren taiuan.

Kartzelako bere gelan baiño geisoen lekuan obeto dagoana, zer esan bakoa da. Alan bere, makal eta jausi-egoeran dagola dirautsa Nikanor-ek bere buruar.

-Nireak egin dau, dirudianez. Sukarrak erre-bearrean nauka sarri. Ta gorputzean neukan gizen apurra, koipe gazea lez urtuten yoiat. Egunean eguneango izerdi likin onek, azur eta azal biurturik utziko nau, agiri danez.

Orraitio, an jagola dituan lekaimetxuak ondo baiño obeto zainduten dabena, egi biribilla, nunbait bere. Amagandik alde egin ebanik ona, ez dau mutillak orre-

lako txera ta jagolatza gozo samurrik izan. Ba dau alakogomutatxua, ostera, arako «Mautsa» andra totolo arentzat; ez eukan, baiña, emakume mokor zabal arek, monjatxu oneen jas eta eragiñik.

Eztabaidan ibilten da, alan bere, goizean eta arrastian. Sukarra ibituta gogozago dagoanean. Munduko lipizta eta arloetan ez dabe lekaimeak, aurki, larregi jakingo, baiña arimearen bizi az berezko ta landuzko ezaguera ta doaia dabenak, ba dira izan.

Nikanor-en barruan alako sentimentu samurra sortu-erazoteko alegiñak alegin egiten ditue, zori eskasez nai itxaropen obez, batzuetan.

Gai eder oneri buruz, egundoko jardunak izaten ditue. Gorputzeko makaltasunaz batean, arimako gabezia ta ezunea, esker-igurtziz aberastu ta joritu naian lez.

-Nikanor, kristau umetxu aldendua: epailleak esku-artean zaukaze. Badakizu gizonen zuzentasuna ez dana beti orixe; zuzena, arteza, tamalaren aundiz. Akatsak ditu; oker-ikusteak, eriste argalak, gogorkeria ta biurri-sundea sarri askotan.

-Zertzuk diraustazuz, Arrebatxu?

-Ba dakit nik, ondo jakin bere, Epaille arteza nor izango litzakean. Aren eskuan bai ez dagoala larregi-

keririk ez izterbegirik. Zuzena da izan baiña, zelan esan negi, Aren artez-bearrak beti erabilli oi dau, buz-tarturik lez, maitetasuna, parkatu-naia.

-Monjen kontuak dira orreek. Zu zeu, Arreba, egon al zara iñoiz onelan, auzipean, epaille ta polizi ankerren eskuetan? Zerbait egin dodalako, zigor biurria jasan bearrean! Azkatasuna galduta, oinperatuta gizon gaztea. Zuk olakorik ezer iragan? Bai zera...! Monjak beti dabiltz libre.

-Bai, e? Emen berton, ez al dakizu lekaimeen kaltez ezkerraldeko gizonak egin dituen geiegikeriak? Lekaime guztiak ama, aragizko semeen ama biurtu bear giñala-ta, gure kaltean egin dituen bidebakokeriak?

-Ez nik.

-Ez ba, jakin nai ez danik ez da jakiten.

Onetan, beste lekaimetxua dator gela zurira. Zerbait dakar eskuetan, eta berealakoan goira jaso, ta erakusten deutsa mutillari.

-Ona emen zuretzat, Nikanor. Karta bat da. Igarriko al zenduke nok idatzia?

-...?

-Ez al dozu munduan iñor? Orren umezurtza al zara alde guztietatik? Emakumearen letrea dirudi. Ba dozu oraindiño, zera.

-Emon egidazue aguro.

-Orain arte gugaz naikoan egon zara, baiña kanpokoren bat naiago zenduke.

-Jakiña.

Artu dau gutun-azala eskuetan ta urratu dau, urduri, gogatsu, azal ori. Ganean ez dauka bialtzaillearen izenik. Edegi dau beingoan. Eta goitik beera arrapaladan ikertu ostean, amaian aurkitu dauan izenak, poz-antzean jarri dau.

-Beronikerena da.

-Bai izen polita bere! Orretzek garbitu eutsan arpegi zikindua, bere zapi zuriaz, Kristori. Odolez ta izerdi ta lurreko autsez loturik yoianean, kale medarlatzean, gurutza aztuna bizkar sorbaldan.

Lekaimeak itz beratz amultsoak esan bitartean, Nikanor-ek itzok entzunaz batean, irakurten diardu. Onen begitarteak bareago dirudi.

-Zera... emakume au, emengoa da. Aspaldion ezaguna dot.

-Ezaguna bakarrik?

-Ez. Ori ostera, neuk aiña jakitea da, Arreba.

-Ondo da. Zeuk esan gura zendukeana esan ziñegi, soil soillik. Ez gara asarratuko.

Munduan bakar, zabar ta deslai ez dagola jakin barri dago Nikanor. Berok leen eta orain barriro, agertuten deutsa maitasarra, biotz-eragiña, samurtasuna.

Amets-utsezko maita-ikutua, bear bada. Lillura gurizko zertxubait, aurki. Egia ta benetan ezin izan leitekian gurari gordiña. Joandako unea, barriro biurtu eziña. Biotzaren amesak osoroan betetea gatx danean, betor, orraitio mundu lakarreko buruauste ta eguneroko kezka legundutea ta biribiltzea.

-Nire alde jardungo dabela eurek, diñost.

-Nortzuk dira?

-Beronike ta Matxin. Au, txikitako neure laguna da. Ementxe ikusi neban azkenengo. Itxasgizona da. Gure errian ba da aberats bat, gobernuko kargu aundia daukana.

Monjak alkarrerri begiratu deutse.

Epaikariak burutu dabe azterren-lana, eta goiz illun samar batean, auzitegira daroe Nikanor, atxillotu talde bategaz naastean. Neke aundia izan yaka ordu sail auxe. Oetik jagi ta oztan lez dabil, kartzelako mai-

lletan gora ta beera, ta beste orrenbeste epaitetxeko-
etan zear. Apurtxu bat lodiago emoten dau itxura
batean, baiña bear ba da, andituta ala puztuta ez ete
dagoan, esan leiteke.

Azalez zurbil ta kolorga, buruko uleak bere, mea-
tzago ta makalago daukaz, geisokiaren eredu berbera
izanaz. Ezta ez zio bakoa, ain zuzen, taiu ori.

Bere okerrak ekarri deutse zigorra, monjatxuen
esatez. Jaungoikoaren aginduen aurka, egun ta eguz-
ki jardun legi gizonak, sarri askotan, ezetariko kalterik
leporatu bage, agirian beintzat. Gizasemeen erabagiai
irri ta barre egitea, orraitio, ez da txantxetako zera.
Gizasemeak eskua gogorrago dauka, Egille altsuak
baiño. Eta izaki txatxarren setakeria ta zital-ikutua
beti da doillorrago, gizakumeetan.

Alan bere, lege egoki ta zuzenak, beitez edonun ta
edonoiz betegarri, iñoiz edo bein samurtasuna ta
beratz-zirkiña ondorengo guri izanik.

Lau urte ta egun bat izan da Nikanor-entzako zigo-
rra. Lau urte ta egun bat, morroillopean egon bearre-
ko. Txori okertua kaiola barruan, jagolen begi zuurra,
ta iñpoiz gogorkeria ta esku zolia zigortzaille dituala.

Kartzelako eritegira danean, bai Nikanor-ek esan
bere, lekaime jasankorrai:

-Lau urte egingo ei ditut emen. Ene azurrok ain-
beste iraungo ete dabe, ba?

-Siñismena galdu zenduan antzera, itxaropena
bere, galdu egingo ete dozu, Nikanor?

-Ez jakin ba.

-Toki bakar bakarra dago, gizonak itxaropena
galdu legiana.

-Zein toki?

-Inpernua. Atea, barrurantz joateko soil-soillik
edegiten dana.

-XIV-

Egunak egunakaz, gauak gauakaz bardiñak yakaz Nikanor-eri. Eztul sekera zitala, izerdi likiña, sukarra, iñoiz arnas-estua ta itobearra. Goizeko argi-erraiñua maite dau, egunsenti barriak edonori bere, poz-atxi-murkadea egiten deutsalako biozpean. Arratsa eldu-ala, ba dau arako guraria, argialdi osteko berotasuna ta nekea ibitu ta gozatuko yakazalakoan. Oean gura-go dau, jagita baiño.

Bai egoera narrasa! Geiso ta bakar, ezezagun inguruan, lege-jagolen menpean, burdiñaz beteriko leio zeken otzen artean. Atxillotuaren egoerea...

Zetarako izan ditu gaztetasun gordiña, askatasun ederra, dirua ta laketa-azukera zabala? Txakur-ames berealakoan etena, aurki.

Seniderik bako umezurtza; emazterik artu ez dauan gizaseme gazte lorrindua; erbestean ortozik arrapau daben txakur gosekill...

Nun ziran adiskide apurrak? Nun Beronike? Aaztu egin al da, aldegin eta dau, ala a bere, geisorik ete dago?... Itxaropenez bizi izan da Nikanor. Emakume

orren itxaropenez. Alan bere, gomuta gozoak, leenaren ots eta usaiña lez dakartsa. Errimiña ausnarrean darabil; etxekomiña guraso ta anai-arrebarik bage.

Gaurko egunak, albista zelakoa edo alakoa, damotsa. Matxinen gutuna dakartse; erritiko kartatxua.

«Egundoko ara-ona ta joan-etorriak egin ditugu, laguntzarra -dirautsa lerro zabaletan itxasgizon azkarrak- eta Olarratz jauna zuritu dogu zure alde zerbait egin dagian. Baiezkoan dago, ta orra or zuretzako barri ona, oraingoz».

«Ortik laster urtengo dozu, aurki. Ta beste zerualde bat eta beste aize osasuntsuagoa izango dituzu zure lagun, ta luzaro barik, ganera...».

Negarrari emon deutsa mutil eriak. Barruan zarrada aundia egin deutse Matxinen letra kankailluak.

Beste zeru bat, espetxe illuna utzirik; aize osasungarria, leio txiker ta gela sosterreko oe inguingarriari agur egiñik, ango aize kikilduaganik urrun.

Gaztelako lur eremu lauetan dagoan kartzela-eritegirako gertuko deutzaz paperak Olarratz jaunak, orain beiñeon.

-Arreba, ikusi egizuz lerro oneek...!

Ta lekaimetarik zaarrenak, irakurri ostean, irribarre samurra -amarena iduri- eskeñiaz, ba dirautsa esan bere:

-Nikanor!... Ba al dakizu ez dala ezer ederragorik eta bikaiñagorik, itxaropena galtzeke, maite gaituan norbaitengan uste sendoa, siñispen bizi bizia izatea baiño?

-Olantxe da, Arreba.

-Olarratz zaldunak zure alde zerbait egin baldin badau, a eta zu eta ni bizirik gaukazan Jaungoikoak, ez al ditu gauza guztiak bide oneratuko, zeu egingo zaituan lez?

-Ba leiteke.

Bapatean odol-gorazkoa datorkio. Izara ta oestalkia gorribaltzez loitu ditu. Argizagiaren kolorez lotu dira aren arpegi ta eskuak. Ezpanak amusko, begiak its eta urtsu.

Odol-okada itzalaren ostean, monjatxuak emonik, gurutze bat besarkatu ta itz makal baiña gozatsuz dirautsa Nikanor-ek:

-Jesu...

-Erruki nizaz! Maite zaitut! -geitu deutsa lekaimak samur samur.

-Maite...

Ta irudi beso zabalduari mun egin naian gogortu da. Ortxe datza, epel otoz, irribarre antzez, Kristori azken-laztan egokia ostu urren.

AMAIA